MAGYAR REGÉNYIRÓK

KÉPES KIADÁSA

Szerkeszti

MIKSZÁTH KÁLMÁN

53

Justh Zsigmond:

A pénz legendája

MAGYAR REGÉNYIRÓK

KÉPES KIADÁSA

Szerkeszti és bevezetésekkel ellátja

MIKSZÁTH KÁLMÁN

53. KÖTET

A KIVÁLÁS GENEZISE

I.

Irta

JUSTH ZSIGMOND

BUDAPEST

FRANKLIN-TÁRSULAT

magyar irod. intézet és könyvnyomda

1905

A PÉNZ LEGENDÁJA

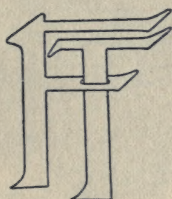
*

GÁNYÓ JULCSA

IRTA

JUSTH ZSIGMOND

TULL ÖDÖN RAJZAIVAL

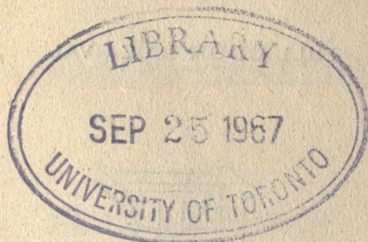

BUDAPEST

FRANKLIN-TÁRSULAT

magyar irod. intézet és könyvnyomda

1905

Franklin-Társulat nyomdája.

R. H. N. fec

JUSTH ZSIGMOND.

1863—1894.

Justh Zsigmond született Békésmegyében, a pusztaszenttornyai kastélyban, 1863-ban, és meghalt 1894-ben Cannesban.

Ebből a két sorból egész élete konstruálható. Harminczegy évig élt, előkelő úrfi volt, mert kastélyban született a neczpáli Justhokból; regényeket írt, mert máskép nem fordulhatna elő e gyűjteményben, és tüdőbetegségben halt meg, mert mit keresne a békésmegyei ember Cannesban, ha új tüdőt nem?

Egy bevégzett nagy pálya mindenkor fenséges látvány és kibékítő. Ellenben egy szép kezdet izgat és keserű hangulatot teremt. Ilyen kezdetek minden irodalomban vannak és az összetört remények polczán őriztetnek. Ez a nemzetek tetszelgése, akik kitárván mijök van, szeretik sejtetni, hogy még mijök lehetett volna.

A nyolczvanas évek elbeszélő irodalmának ilyen alakja Justh Zsigmond. Törékeny, bágyadt, hirtelenszőke ifjú, kinek ábrándos szemeiben mély tűz ég. Nem úgy indul meg az Olympus felé, a hogy rendesen szoktak az emberek, hogy a környezetből merítik a kedvet. Az ő barátai a kaszinóban kártyáznak vagy Alagon versenylovaznak és valamelyik kis szinésznővel regényt szőnek, melyhez sok csipke és főleg igaz kő, smaragd és rubint kell; vadásznak, párbajoznak, a mások vérét pusztítják.

Ő pedig tüdőbeteg lévén, a saját vérét hányja és

álmodozván véget nem érő útján a tavaszi napfény nyomában, regényeket komponál, melyekbe a saját lelkét önti.

Ám a regények építéséhez is sok kő kell, sok drágán szerzett kő, hosszú élettapasztalat, nagy emberismeret fájdalmakból, csalódásokból leszűrt bölcseség, éles megfigyelés és roppant látás. Ki látott már harmincz éves embert, a ki mindent látott? Harmincz év elég a lirikusnak. De mit kezdjen harmincz évvel egy regényíró? Mi volna Dickens, ha harmincz éves korában hal el? Hol volna az *«Új földesúr»* és a bűbájos *«Sárga rózsa»*, ha Jókai csak harmincz évet él?

Azért hát nem kell és nem lehet csodákat várni Justhtól. Csak egy igen érdekes, sőt értékes kezdetről van szó és egy rendkívüli processus hagyatott megoldatlanul.

Az írók rendszerint úgy lesznek írókká, hogy nem lévén valamely pályához erős akaratuk, erre sodortatnak. Justh, ki Kielben, Zürichben és Párisban folytatta tanulmányait, Taine-nek arra a kérdésére, mire készül, azt felelte:

— Szépíró akarok lenni. Adjon tanácsot, mester!

— Mindenekelőtt egy kérdést kell intéznem önhöz, — mondá Taine.

— Hogy van-e tehetségem? Átfordítom önnek szárnypróbálgatásaimat.

Taine mosolygott:

— Nem azt akarom kérdezni, de hogy van-e erős akarata?

— Van.

— Hát akkor legyen szépíró.

A fiatal Justhban törhetetlen akarat lakott s olyan apparátussal, annyi szorgalommal készült szakmájára, melynek művelői vadon nőnek otthon, mint a hogy az orvosi vagy mérnöki pályára szokás.

Négy telet töltvén Párisban, első munkáiban a *«Káprázatok»*-ban, *«Páris elemei»*-ben, a *«Művész-szerelem»*-ben

teljesen franczia befolyás alatt áll, a secessio iszalagjai, kinövései közé fonódva. Páris illata, Páris levegője érzik leírásain és elbeszélése módszerén. Nem a csörgedező patakok mellől hozza alakjait, se a kökörcsines mezőkről. Nem járja az erdőket, hol vidám koboldok, najádok, faunok mulatoznak. Zola nyomában jár a modern szörnyek között, — melyeknek egyike (A széngáz) mesterét is meg fogja fojtani egy napon. A romlott emberiség bűneit, sebeit górcsövön nézi, mutogatja és mindez csak annyi, mintha a Zolától elhajigált törmelékeket szedné fel, hogy abból alakokat gyúrjon.

De meddig fog ez tartani? Ábrahám báránya is ott ragadott az indák közt, mert fiatal volt; nem birta még őket széttépni, hogy kigázoljon közülök, de ha ideje van hozzá, kigázol, pedig nem voltak oroszlánkörmei, — Justhnak ellenben voltak.

Úgy kell őt venni, mint egy Párisból elindult utast, a ki hazafelé tart. Még rajta van kocsija kerekén a párisi sár, lován (pegazusán) a párisi por, de a gondolata már az alföldi szélmalmokon és kútgémeken jár.

A mint el-elmaradozik a Notre Dame-torony meg a fényes kirakatok, hogy im felbukkannak a pusztán a muskátlis ablakok, Justh előtt is halaványodnak Zola és naturalizmusa. 1891. és 1893. közt megjelent művei, *«A puszta könyve»*, *«Gányó Julcsa»*, *«Delelőben»*, némi eredeti ízt vesznek fel, a melyből a Justh írói egyénisége fog kinőni, ha a jó isten megengedi. Mert hát míg ő tolla pengéjével a halhatatlanság barázdáit szántja s életet ad a gondolatainak, addig a halál a villogó kaszapengéjével ott áll mögötte és nem lehet többé őt lekérlelni.

Zolát e műveiben már csak annyiban követi, hogy mélyebben markol bele a paraszt társadalomba, mint honfitársai, nem elégszik meg a külsőségek, néprajzi tarkaságok és furcsaságok rajzaival, behasít bonczoló késével társadalmukba, fölfogásaikba, erkölcseikbe. Ebben az időben más irányban is foglalkozik paraszt-

jaival. Birtokán parasztszinházat állít, melyben a néppel magyar szinműveket, Shakespeare-Molière darabokat játszat, ő maga tanítván be nekik a szerepeket. Azt lehetne hinni, hogy a nyugati kulturáért rajongott. Dehogy. A magyar parasztért rajongott. Rendkívüli nemes, érdekes őslénynek tartotta, a kivel érdemes bíbelődni.

A kis tollacska pengéje lázasan dolgozott — talán az a másik penge a háta mögött kergette. Egy cziklust akart irni (és itt megint Zola járt eszében), melyben a *Kiválás genezisét* előtáró filozófiát akarta publikálni. Nagy, monumentális munkát tervezett, tizenkét vagy tizennégy kötetet. Mikor a *«Fuimus»* utolsó lapjait lázasan írta, szerette elbeszélni az édes őszi napfényben melegedve látogatóinak, hogy mi minden lesz a még hátralévő tizenegy kötetben. Mind a tizenegy könyv tartalma benne volt a fejében. Csak még a kis pengének kell leírni.

Csakhogy ahhoz a tizenegy kötethez már akkor nem volt tizenegy napja se. Következett a másik penge.

Mikszáth Kálmán.

A PÉNZ LEGENDÁJA

Első kiadása megjelent 1893-ban.

CZOBEL ISTVÁN BARÁTOMNAK.

Te, ki más utakon ugyanazon czél felé haladsz mint én, engedd meg, hogy tervezett regényciklusom első kötetét néked ajánljam fel.

Nagy megnyugtatásomra szolgál az, hogy eddigi munkáimmal egyetértettél, s aláírtad az azokon keresztül vonuló tendentiát.

Tudom, hogy ezentúl is mellettem lész, s tudományoddal, infinitiv szellemeddel támogatni fogsz müveimben. Mi, mindketten a jövő Magyarországnak az anyaföldben gyökerező filozófiai világnézletét, szellemét keressük.

Te biologiai alapon állva, hatalmas kulturtörténeti művedben, (a melyet eddig csak nehány bizalmas embered ismer, a melyről azonban tudom, pár év mulva Európa fog beszélni) csak úgy a magyar jövendő kulturát szolgálod, mint én, ki erre regény formájában akarnék rávilágítani.

Egyet akarunk, édes társam, s ez megnyugtat, erre büszke vagyok. A mai társadalmi testet bonczoljuk, te is, én is, s mindketten azt nézzük, mi a kóros benne, s mi a használható, az a mi újat, jobbat fog teremthetni.

Tanácsodra nevezem el ezt a cyklust is a *«Kiválás genezisének»*. Tudom, ezzel, mint egy kedves regényíró kollegám igen helyesen megjegyezte, — «riasztgatni» fogom a magyar közönséget, a melynek jórésze az aktualist, az érdekfeszítőt, a mulatságost keresi.

Jól van, legyen igy. Kevesen fogják olvasni e könyveket, de ki elolvassa, az lesz, a kinek irtuk. Mert ha, daczára e kissé kemény, s tán nem is nagyon irodalmi czímnek (hisz a biologia felé huz!), megteszi, ezzel bebizonyította, hogy érdeklődik tendentiáink iránt. És egy ilyen olvasó kedvesebb nékem száz olyannál, ki mulatságát keresve s várva, vette kezébe könyvem. Nem rejtem el, a mulattatás nem volt czélom, nem is lesz soha. Mert az életben sem a mulatságost keresem, de meg nem is látom mulatságosnak az életet.

Igy hát nem akarván zsákban macskát árulni, a könyveket tanulmányoknak nevezem el.

Mint mondtam — életczélomúl a magyar szellemi világnézlet keresését tüztem ki. Meglehet, hogy tévútra lépek, meglehet, hogy nem fogom megtalálni soha, de hát, tán egy érdemem lesz, hogy erre a kevéssé megvilágitott térre forditom a figyelmet.

A néptől már igen sokat tanultam, sokat s újat. Ugy érzem, az ő nyugodt — mint mondani szoktad — turáni nyugalma biztos, erős alapunk nékünk. «Józansággal párosult idealizmusuk, népünk rendithetetlen szellemi egyensulyában s erejében nyilvánul», igy beszélsz róluk, azt a könyvemet taglalva, a melyet a népről irtam. E világnézletet, a melyet a puszta könyvében meg akartam állapitani, te felismerted, csak ugy mint nehány franczia és angol kritikusom, kiknek a magyar nép világnézlete a göröghöz hasonlónak tünt fel.

És én éreztem ezt mindig, minden szavukból, minden tettükből. Te voltál az első, ki e hitemben megerősítettél. Te bátorítottál abban is, hogy a társadalom egyes osztályait áttanulmányozva a társadalmi test legkülönbözőbb fejlődési stádiumban levő részein keresztül, e világnézlet megállapítását tűzzem ki életczélomúl.

Meglehet, hogy téves útra léptem. Jól van. Ha én nem találom meg, megtalálja más, nálam hivatottabb. Megnyugtat az, hogy legalább azt tettem, a mit megtenni kötelességemnek éreztem.

E sorozat első száma ez a kis lélektanulmány, erre fog aztán a pusztuló felsőmagyarországi olygarcha világ, majd Erdély, legvégül a mai Pest elkövetkezni. Mind e munkákban azt keresve, hogy a lassu pusztulás vagy fejlődés folyamatában lévő társadalmi részek mennyiben járulnak majd azon világnézlet fejlődéséhez, a mely egy a népé-

vel — s igy a legmagyarabb — csak a fejlődés másodlagos fokán.

Fogadd el könyvem ajánlatát. Kétszeresen a tiéd: mert te is ez úton indultál az igazság keresésére, s mert az én utamra rávilágítottál...

A PÉNZ LEGENDÁJA.

(Belényesy Mária grófnő naplója).

Budapest, május 3-án.

Ma reggel jött el először hozzánk. Mama azt állítja, ő az egyetlen, kihez mehetek. Én istenem, hiszen meglehet, de hát akkor miért mondja meg. Így még lehetőségét is elveszi annak, hogy belészeressek valaha. Mama pompásan tud számolni. Azt mondja, néked 35 ezer forint jövedelmed lesz, ha meghalunk (miért beszél haláláról akkor, midőn épp az én szerelmemről lenne szó, nem tudom). Egy pesti palota, a mely azonban a senioratus jövedelméből épült, így tehát nagy a ház, kicsi a vagyon, s így mindenkép gazdagon kell férjhez menned. Nos megteszem. De hát elég ez? Tegnap este az estély után végig mentem a salonokon. Megnéztem szegről végre. A tánczterem tele aranyozással tetszik. A parquettáján úgy siklik az ember, mint madár a légben. A nagy salon ajtajából sok mindent lát meg az ember. Ezek alatt a nagy bársony függönyök alatt mama folyton engem figyel. Áldom érte. Anyai gondoskodása sok unalmas órámba került. Tegnap reggel is nagy predikácziót tartott: Légy mindenkivel nyájas — mondta. — De? — tettem hozzá nevetve. — No igen, légy tartózkodó a schmudlival (jő a schmudli magyarázata, Istenem hányadszor; kik nincsenek egészen benn, kiket csak úgy a nagy

estélyekre hivunk, a noblesse de robe, azok, kiknek nincs censusok s mégis a feleségeikkel meg (sőt!) lányaikkal jönnek báljainkba, stb. stb.). Aztán kikkel még nem? — folytattam ártatlan arczczal beugratva a mamát. A tánczosokkal, kiket csak ágyutöltelékneк hivunk meg. Ezekkel legfeljebb tour tánczot szabad járnod. Tudom. Csend. Mama folytatja, meg a kisebb partiekkal, ámbár ezekkel igen nyájas lehetsz akkor, ha az *illető* feltünik a láthatáron. Ezzel izgatod. Nos, az illető feltünt.

Íme az illető: Bálványosy Sándor gróf cs. kir. kamarás (hozzá teszem, mintha — mama mondaná — a gentryhez tartozna, ezek mindig accolirozzák), hat láb magas (az anyja angol volt — Lady Sarah Spencer), olaj-barna arczbőr (Indiába járt, ott sült le végleg — ezt különben nem szeretem), szürke szemek, sötét haj, deresedő szakál (hegybe vágva) s hosszu, kissé túlhosszu bajusz. Egy méter széles vállak, hatalmas mellkas, hosszu, nagy lábak (de keskenyek) s kezek. Hangja mély, tudom, mert most mindenki énekel. (Hangját szeretem még legjobban.) Foglalkozása: a Bálványosy család ifjabb ágának, a grófinak feje. Kora 40 év (kissé vén, no de mindegy). Tud hajtani, kitünő vadász (hat tigrist lőtt Indiában), volt azt hiszem mindenütt. Fog utaztatni, — mondja mamám — mert anyja angol volt, s unja magát. De tán ez nem is igaz, ezt mama csak azért tette hozzá, hogy érdeklődjem iránta. Nos én érdeklődöm. Investigátiómmal kideritettem, hogy 250 ezer forint évi jövedelme van tisztán. Ezzel — az én 35 ezremet hozzácsatolva — megélhetünk

Belényesy Mária grófnő.

Mint a mama nevetve hozzá tette, telik lámpaolajra. Ha férjhez mész, majd minden este minden salonban fog égni a lámpa. Hát ha telik olajra, hozzá megyek. Basta!

*

Budapest, május 4-én

Tegnap a casinóban mulattunk. A czigány húzta, csak 12-en voltunk. Very select. Papa adta az ebédet, elég jó volt. Bár, tudja az Isten, de a mi tót szakácsunk jobban főz, mint az a hires franczia. A kis barna salonban ettünk. A Bálványosy-család volt még meghiva, Sándor nénje, az öreg herczegné, ki olyanokat mond, hogy az ebédeknél minden fiatal lányt hatodik helyre ültetnek tőle, hogy ne hallják, mit beszél. Azt mondják, Mária Teréziára hasonlít. Vele volt két kiállhatatlan fia. Igazi majmok. Milyen szerencsém van, hogy papáék nem akarnak hozzájuk kényszeríteni. No már az egyikhez, t. i. ahhoz, a ki herczeg s a család feje. Szerencsémre csak unmittelbar leányt vehet el, ez benne van a majorátusi levélben. S az ilyen szegény magyar comtesse nem elég neki. Bécsből kell házasodnia. Egyáltalán hiba van a családfánkon, mama sokszor elpityergi. A papa egyik anyai őse fakereskedő volt, s aztán bároságot kapott s egy megyét. De ezt a foltot már eltöröltük s jogtalanul bár, de ő is udvarképes és k. u. k. kämmerer. De — igaz a, az estéről? Volt még ott egy álmos kinézésü, hosszu haju fiatal ember, Vezekényi Elek. A Vezekényinek mondom, hosszu haja van, sápadt fakó szinű képe, nagy kék szemei. Most ez a divat külföldön, mondta az öreg

herczegné. S hosszu előadást tartott arról, hogy a mai asszonyoknak miért nem kell corset s a fiatal uraink miért sápadtak s miért szavalják Baudelaire-t. Igaz, ezt az utóbbi poétát susogva ejtette ki — nem nékem való olvasmány, azt mondta. Megvettem, de még nem volt időm elolvasni.

«Les fleurs du mal.» Majd Vezekényitől megkérdem, minő. Itt még a Gyallay Lőrincz, ez olyan tiszteletbeli czigány. Hosszu nógatásra kivette a hegedűt a primás kezéből s primázni kezdett. Szépen játszik. No de elmondom, még kik voltak itt. A Bajmóczyné férjével. Igen boldogtalan asszony, a mamája rontotta el, azt mondják, s most már sehogyse tud boldogulni. Most olyan æsthetical módon mulatja magát. Nem tudom, miből áll ez a mulatság. Még egy asszony, egy özvegy miniszterné, nem egészen copurlhic. De a mama ma reggel hivta meg hamarjában, mást nem mert volna, kisegítőnek. Mert Bálványosy Liza . . . a gyönyörü Liza! lemondott. Nékem a családot kellett megnyernem. Ez volt esti teendőm. De hát jövendőbelim mellettem ült, avval mulattam.

Tegez . . . Tegez, nem hiszem, hogy rokonok lennénk. De úgy illik (ezt a papa mondta multkor neki), hogy egy Belényesy s egy Bálványosy rokonok legyenek. Kimutatták, hogy mindketten Stibor-ivadékok vagyunk. A Stibor ivadéka igen furcsa lélek. A sauce tartar-t átnyujtva (addig hallgatott), megszólal: Mini (Mininek nevez, mintha erre feljogosítottam volna; Mária is megtenné, de 250,000 forintja van évente, gondoltam, s zsebre raktam a Minit), szereti a czi-

gányt? Ekkor vettem csak észre, hogy a hangja majd csaknem olyan mély, mint a bőgő hangja. Én kinyitottam a legyezőmet s mintha igen melegem lenne, egyszer-kétszer meglegyeztem magamat, majd becsukva kissé szemeimet: igen, elmerengtem. S tréfán kivül tetszett a muzsika, új nóta volt a Czóbel Minkától. — Látod Mini, ha az ember messze-messze országokba jár, akkor sokszor elgondol arra a perczre, midőn először fogja a nótáját hallani! Az nem volt új, se nem valami igen érdekes s én mégis behunytam a szemeimet s abbahagytam a tok á la tartar felszelését s úgy hallgattam. Egyszerre csak észreveszem a mamát, ide néz s érzem a szeme tüzének változó fényéből, hogy bátorít. Nagyon elszégyeltem magamat. Ejha, csak tán nem. Józan fejjel fogunk csak azért is leülni a Bálványosy ifjabb ág dominiumaiba. — Hogy értem-e? s most már komédiáztam. Rövid idő multán elfogyasztottam a tok á la tartar szeletet.

— Midőn fenn tanyáztam a Himalájában, sokszor elgondolkoztam azon, leszek-e én még boldog valaha.

— Kin áll, ha nem rajtad, — mondtam nevetve, de — hozzá kell tennem — ártatlan arczczal.

— De hát a boldogsághoz kettő kell.

— Hiszem ... Sándor, de furcsa vagy, hogy azt *te* mondod. — Az öreg Bálványosyné minket vizsgált, láttam s ez boszantott, nem akartam, hogy úgy nézzek ki, mintha ...

Sándort nevetésem, úgy látszik, lehangolta. Félreértette intentióimat. Titokban végig néztem rajta,

csak olyan igen sötétbarna ne lenne. Kicsit vadóczszerű, ki hinné, hogy anyja angolnő volt. Másik szomszédomhoz, Elekhez fordultam.

— És hát igen messze járt?

— Messze? mindenütt ugyanaz! — volt a gyors, kissé meglepő válasz; ez a fiu bágyadt és kedvetlennek látszott.

— Nem hiszem, lássa, *már* a hajviselete is más, mint nálunk. — Megjegyzésemet elég ostobának tartottam, de nem akartam semmikép sem belemélyedni a társalgásba.

— Az más, hosszu a hajam, mert utálok fodrászhoz járni.

— Akár csak én — szólott bele Sándor a maga mély hangján — és Elek, hogyan áll Párisban a világ?

— A moulin rouge kereke forog, az anarchisták szabadon sétálnak s a Bougival Grenouilliérejének évadja is elkezdődik nemsokára.

A két ember összenevetett.

A Sándor nevetését jobb szerettem, melegebb, férfiasabb. Eleké metszett, de azért hozzá fordultam, szája ize szerint akartam beszélni, hisz rokona s legjobb barátja Sándornak.

— Olvas sokat?

— Miért olvasnék, oly ritka a jó könyv. Nézek, látok s ez elég.

— Ugyan ne affektálj — rikácsolt Niki az asztal túloldaláról, — a multkor is, hogy táskádat kipakoltad, 10 kötet könyv volt benne, meg egy hálóvánkos. Azzal érkezett meg Londonból.

— Volt más táskám is, Niki! — nevetett Elek.

— Reménylem — tettem hozzá okos arczczal. — És mondja, mik voltak azok a könyvek?

— Én tudom, — mondta Sándor, — az Elekismus kátéi, egy Baudelaire (már megint Baudelaire!), egy Huysmans, pár Zola (pfui, mondtam s még jobban figyeltem rá, mit mond), Berge, Rollinat (megjegyeztem mind, ha a komornával kimegyek, titokban egyenként megveszem).

— Ugyan hagyd el, én már jó ideje, hogy semmit sem olvasok.

— Akár mint Loti — tette hozzá Sándor.

— Az ám.

— Mondja maga, úgylátszik, rá ért az olvasásra is messzi útjain.

— Nem igen. De egy-két könyvet csak elolvastam.

— Ugyan hagyjátok a sok könyvet — s Bálványosy herczegné egy bécsi dalt rendelt a czigánynál. Elhallgattunk. Sándor mintha hozzá ért volna kezemhez... Pedig igen széjjel ültünk. Nem mertem rá nézni, pedig úgy szerettem volna. Hogy lehet az, ha valaki az emberbe szerelmes? Milyen arczot vághat. Vigyázva, óvatosan, mintha az asztal túlvégén keresnék valamit, feltekintettem; tekintetünk találkozott. Egyik szemével mintha végig simított volna — lágyan. Furcsa, hát ez az? Olyan különös volt, mikor aztán egy óra multán a karjai között találtam magamat a keringő hangjánál. Úgy éreztem, erős karjai vannak, meleg lehellete is közel járt az arczomhoz. Furcsa! eddig még táncz közben nem vettem észre, hogy ez így szokott lenni.

Később igen meleg lett, kinyitották az ablakot, a hatvani-utcza járókelői megálltak bebámulni. Úgy éreztem, hogy büszke vagyok, hogy az ő (ő-nek neveztem, diadal — még belészeretek!) karján járom a csárdást.

Reggel 6-kor párbeszéd a kocsiban.

Mamám (nagyokat ásít, de azért kinyögi): Nos, hogy vagytok?

Én (kissé ártatlanul): Kivel?

Mamám (idegességében felocsudva): Ugyan ne affektálj. Hát Sándorral.

Én: Jól tánczol, erős karjai vannak (no ez igaz is), szépen tud nézni.

Mamám: Ugyan őrült leány, hát nem látod, hogy azért néz szépen, mert beléd szeretett.

Én (de ezt már csak gondolom): Hát a ki szerelmes, az mind ilyen szépen néz? Kár!

*

1890 május 6-án.

Az első versenyre! A Sándor meghítt engemet, a mamát, Bálványosy herczegnét s Nikit, és Stapszit (a két fiut) a coachára. Persze én ültem fenn a bakon. De leirom toilettemet. Igen szép voltam. Halvány arczomhoz, sötétkék szemeimhez, ébenfekete simára fésült hajamhoz, igen jól állt elefántcsont selyem, sima toilettem szürkéskék széles szalagokkal. Fejemen óriási szürkéskék kalap, rajta halvány csipkefátyol lebegett, a mely egészen beborította.

A mint felültem a bakra, úgy éreztem, hogy végre

is csak uralkodni születtem, s bolond volnék, ha elmulasztanám a jó alkalmat és hozzá nem mennék ehhez a 250,000 forint évi jövedelemhez, a melynek Bálványosy Sándor a neve. Végre is es ist gar nicht ohne egy nagy, hatalmas angol négyes kocsisa mellett ülni fenn egy 20,000 franc értékü coach bakján, végig robogni trombitaszó mellett az Andrássy-úton s érezni, hogy most mind e bámészkodó ezer és ezer ember az én kicsinységemmel foglalkozik. Mamának mindig igaza van. Sándor kitett magáért. Igazán bámulatos kocsis, nem lennék apám leánya (pedig erről bizonyos vagyok, mama csunya volt s csak pénzeért vette el a papa), ha büszke nem lettem volna reá. Elragadó merészséggel hajtott ki a verseny végén, a kocsik tömkelegéből s oly nyugodtan és minden henczegés nélkül, hogy meglepett. Ebben angol, s eddig ezzel a tulajdonával imponál nekem legjobban. Mi — mind egész családunk, istenem hányan a «mienk» közül, csak szédelgünk. Ruhám igen szép volt, a mama azt anzágolta Worth-tól való; szó sem igaz, a kis szabó fabrikálta az én rajzaim után (ezért fizetett mama 5 frtot annak a boglyas festő-művésznek, hogy tehetségeimet erre használjam fel!) a korona-utczában lakik, hátul az udvaron. A nagy ezüst tálakat, a melyekről papa legendákat mesél, a Link csinálta, újak. A Belényesi ős galleriát Bécsben festettük egy zugfestővel. Nem azért mintha nem lenne — van tán 36 — (az igaz, hogy köztük — a fakereskedő is), de hát ezt szemmel láthatólag produkálni is kellett. (A mama mindig bécsi rokonairól beszél, kik nem akarták a papát te-

gezni s rokonnak elismerni.) Ez mind schwindli. És Sándorban ebből semmi sincs, úgy él, mint a hogy hajt, becsületesen. Ezért szerettem volna megszorítani a kezét. De hát ez avance lett volna, már pedig... no, de hiszen a mama a papát is megfogta a maga idején, én meg a tanítványa volnék.

A hogy a házunk elé ért a coach, a Sándor felállott, egy félkarjára vett, úgy emelt le. Furcsa, e perczben szinte kicsinynek éreztem magamat — én, Mab királynő!

*

Május 9-én.

Igen, megkért. A dolog így történt. Lini tantenál voltunk teán. Ő (hát legyen ő, Sándor) csak késõn jött. Ez izgatott, nem mintha tetszett volna nekem, hiszen jól nevelt leány vagyok s tudom, mi a kötelességem. Kötelességtudóan vártam annak jövetelét, kit nekem a sors — és édes szülőim szántak.

A Bálványosy Niki mulattatott. Nem, már sokat tudok, nem is vagyok valami prűd kisasszony (ma az ember nem prűd), de azért mégis azt találtam, hogy a Niki ostoba és szemtelen is, és... no de nem tehettem semmit. Hisz ő a Bálványosy herczeg, jövendőbeli családom feje — ki csak unmittelbar kisasszonyt vehet el. Hátrább az agarakkal, meg kell huznod magad, a 17-ik században volt egy ősapád, — gondoltam — ki nem «született» s még orrod alá kenhetné. (Bécsben mindenki emlegeti, én ott lehetetlen lennék — legalább mint komolyan számbavehető leány.) Igy hát mosolyogtam a Niki ostobaságán.

Istenem és milyen szépen! Szemben velem volt egy tükör, azzal mulattam magamat, hogy milyen szépen tudok én mosolyogni, még taktusra is. Elpazarolni ezt a mosolyt ennek a tökfilkónak. No de legalább szép voltam e perczben. A várakozás kissé pirosabbra «hangolta» arczomat, ez jól áll. Belépett. Egyenesen oda jött hozzám, s aztán oda szólt Nikihez:

— Menj egy perczre át a szürke szalonba, Minivel fontos beszélgetésem lesz.

Én tudtam, mire czéloz. Kinyitottam legyezőmet (ezzel mi mindig a várakozást, csudálkozást jelezzük), s ártatlan arczczal, kissé mosolyogva (mert mondom, mosolyom jól áll), bámulva néztem reá. Niki még egy viczczet szalasztott ki száján — s egyedül hagyott jövendőbeli urammal.

— Mini, mondta mély hangján — maga tudja («magázott» jó jel), miért jöttem Pestre?

Én a legyezőmet becsuktam s elpirultam. Láttam ezt is a szemben levő tükörben.

— Sejtem, — mondtam susogva szintelen hangon.

— Lássa — mondta a férfi, mert éreztem, e perczben áll előttem az első férfi — első percztől fogva szerettem s nem tudok, nem akarok várni. Mondja — s kezemet nyugodtan kezébe vette s rám nézett, — rám bizza jövendő életét?

Megint oly csudálatos szépen nézett reám. Hát minden szerelmes így nézne?

— Sándor — mondtam — hisz alig ismerem. — Mini — ez ügyes volt, sikerült e perczben igazat mondani s azért bátorítani — erőt adni néki, mama

meg lesz elégedve velem, gondoltam, de — kezemet kezében hagytam.

— Lássa, én egyszerű ember vagyok, de kezem s szivem a magáé lesz. Legyen feleségem.

Én igazán mélyen elpirultam, de hogyne, ha egy férfi olyan igen közel ül az emberhez. Viszonoztam kézszorítását.

Így jegyeztem el magamat vele, igen, Sándorral.

Május 13-án.

Piknik a budai hegyekben. Mi mint jegyesek. Igen szép látványosság volt. Lánytársaim (Pesten a kisasszonyok nem mennek férjhez) sárgák lettek az irigységtől, a mint a 250,000 forint évi jövedelem karján végig lépegettem a «Szép juhászné» termében.

Az épület előtt a gyepen sok bolondságot követtünk el. Az urak zsákban versenyeztek, aztán labdáztunk. Végre mi leányok futottunk versenyt. Én lettem az első, mert szerencsém (majd csak hogy nem «boldogságot» irtam, nem, ez még nem az) szárnyakat növesztett nékem. Azt hittem repülök. Sándor aggodalmas arczczal látott a hegynek futni. Beczézgetett, dajkált versenyem után. Én az ezüst tárczát (ez volt a díj, Stefanie adta, hogy beszéljenek róla) néki ajándékoztam. Ő kezemet megcsókolta — ez volt az első kézcsók, a melyet életemben kaptam. Nem égetett. Azt hittem, más lesz. Erre elmentünk járni, elszöktünk tőlük.

Ez pedig, igen könnyelmü dolog volt, mondta

mama, hátha az egész házasság valamikép nem jő létre, ez a magányos séta nagyon kompromittálna. Mamának igaza volt, de — nékem is.

Mentünk, mentünk. Egyszerre egy tisztásra érve, Sándor megragadja fejemet s oda szorítja a melléhez. Istenem, de furcsa volt, éreztem a mellényén keresztül a szive dobogását, hevesen dobogott — úgy mint a lázas emberé. Hát értem! Milyen különös ez a szív, ez engem szeret, ennek én vagyok a világ közepe, ez a nagy ember értem bele ugrana a tűzbe, mindez itt körültünk mit sem érne nélkülem néki.

— Én vagyok hát néked minden? szerettem volna kérdeni tőle, de nem tudtam semmit sem mondani. Úgy éreztem, a virágok igen erősen illatoznak e perczben s amazoknak a lármájuk igen hiába való. A leányok közül csak én diadalmaskodtam. — Sándor — suttogtam, és ő azt hitte, szerelem beszélt. Oh nagy férfi, hát egy ilyen kis parányi asszonyka túl jár az eszeden. De túl járt-e? Ő vele tisztában vagyok, de magammal? ez a bökkenő. Mintha bizony az én szivem lépést doboghatna azzal a másik nagy szívvel. Mini! vigyázz magadra. Csak nem lész a vőlegényedbe szerelmes. Mama szava a szivembe zeng, s e perczben nevetni szeretnék magam felett, hogy az a szép tájkép, meg az a nagy férfi . . .

*

Május 16-án.

Ma összegyült a két család, illetőleg Sándor, (hisz szegény feje magányos tulajdonosa, no de az

összeget nem említem fel, mert már sok is lesz!) és a papáék.

A kis dohányzóba mentünk, itt a papának összes trofeái, itt legerősebbnek érzi magát a mamával szemben. Itt a «Bájos» bronzszobra, itt néhány más diadalának emléke. Itt az az álló ezüst óra, a melyet egy a Pauline herczegnénél tartott privát matchon nyert, erre legbüszkébb, mert ezt a herczegné saját-kezüleg adta át neki. Hát ide gyültünk össze. Papa beleült egy nagy karos székbe a kandalló baloldalán, Sándort a főhelyre hagyta ülni. Mama a kandallóval szemben levő kis kanapén. Én, egy kis puffon, mint szerény leányhoz illik, kit épp csak hogy bebocsájtanak e fontos gyülésre, s kinek itt sem szava, sem joga. Papa szólalt meg legelőbb. Előre bocsájtom, hogy papának lehetetlen hangja van. Magasan fenn jár, aztán az orrán keresztül beszél, s elnyujtja a szavakat. Ez a maga idején igen divatos volt. Mi puristák kezdünk lenni s elég tisztán beszélünk.

Nos, eleinte a papa vitte a szót. Elmondta, hogy az ő vagyonának nagy része seniorátus, hogy vagyonának zöme át megy a család egy más ágára, ha meghal. Hogy annak a 35 ezer forintnak, mit én kapok, kapitálisa a pusztahegyi jószág lenn Csongrádban, s ez a mama hozománya volt. Hogy ezt a birtokot, a hogy férjhez megyek, megkapom, mert ők ketten — mama meg ő — elélnek annak a rongyos senioratusnak járulékából is (123 ezer forint évi jövedelem) s hogy a palota, a melyet félre rakott filléreikből építettek, az enyém lesz, ha meg...

De ezt már a Sándor nem hagyta, hogy elmond-

ják. Elmondta, hogy nem pénzemért, nem palotáért, se ezért, se azért nem vesz el, de mert szép vagyok és jó (jó, — ez nem rossz!), s jövedelemre neki nincs szüksége, ezt tisztára elkölthetem s ez a leányunk hozománya lesz. (Hm, leányunk, az ám, még én belőlem is lehet leányos mama, igaz-e Mini?) Az ő vagyona majorátus, jövedelme — nem, nem irom le. Úgy is tudom — s már meguntam ennek az összegnek még a chiffre-jét is. Van azonkivül egy szabad jószága (erről papáék nem is tudtak) s ezzel rendelkezhet. Köhécselés a kandalló balján, mama orrát fujja. A birtok ugyancsak az alföldön van Békésben, (hogy lehet, fejezte ki papa arcza, hogy én erről nem tudok semmit) és a ti pusztahegyi birtokotokat érinti. A multkor vettem, akkor, mikor tudtam, hogy lányotok kezével megtiszteltek. A jövedelem felét se birtam már évek óta elkölteni, a birtok a «Salamoni uradalom». Papa elhalványult, mama piros lett...

— Hogyan, hát megvetted, hisz egy millió százötvenezer forintért ajálgatták.

— Megvettem egy hét előtt, azonban nem akartam, hogy tudjanak róla addig, mig el nem jegyeztem Minit. A birtokot néki ajánlom fel, mint nászajándékot, élete végéig használni fogja, még ha özvegy is lenne, azzal a feltétellel, hogy halála után gyermekeink egyenlően osztakoznak belőle. Ha gyermek nélkül halnánk el, a birtok a Bálványosyak idősebb ágára száll...

Papa elhült, mamát az ájulás környékezte, csak én bennem volt elég izlés, hogy ne mutassam, a mit

érzek. Én közönyös arczczal felvettem egy ezüst kést az asztalról s a «Revue des deux Mondes» egy példányát kezdtem felvágni. Azonban titokban bámultam ezt az embert. Hát ennyire belém bolondult. Ugyan miért. Szépségemért? Hát ez elég. Mert végre is van elég itéletem arra, hogy belássam, miszerint nem vagyok jobb a többinél, tán okosabb... nem, mégis okosabb vagyok. S ez is erős fegyver, mamának igaza van...

Aztán, miután láttam, szüleim oly igen parvenu módon elhülnek, s nem tudnak neki mit felelni, én keltem fel, s azt mondtam neki úgy hiszem, a mit kellett: «Sándor köszönöm», kezet nyujtva neki, «elfogadom a birtokot jövendő gyermekeink nevében. Meg fogom tudni őrizni, mint a nevünk fényét, tisztaságát.» Ez frázis volt, de éreztem, neki e perczben ezt kellett mondanom. A nagy férfi megszorította megint a kezemet s a szemembe nézett.

És én nékem e perczben, ... furcsa, mikor leirom ezeket a sorokat, *még most is*, nem a birtok, sem az ára, hanem az az egyik lágyan lecsukódó szeme van eszemben, meg az az erős kéz, a melynek szorítása melegebb volt sokkal annál, a mit mondott.

Mini tu t'en amourache!

*

Május 18-án.

Elhatároz*tuk* (én, Sándor, papa és mama): hogy az esküvő junius 9-én lesz. Siettünk, mert Sándor úgy akarja, és... és kivált én. Vágytam már rég valami újra. A pestiek? Ismerem őket. A papát, ma-

mát ismerem mint a zsebemet, az az jobban, mert hisz e perczben a Baudelaire egy kis bőrkötésű példányát rejtegetem benne, a melyet még nem olvashattam el. Udvarlóim, az egy Vezekényi Eleket kivéve, mind untatnak. Ez érdekel, — mint az a kemény könyv a zsebemben, a melyet nem nyitottam még ki. De hát Elek (valljuk be, hisz egyedül vagyunk) sohasem udvarolt nékem. Miért? Az igaz. Hisz ez szemtelenség. Legyek csak asszony, majd elforgatom a fejét. Addig úgyis hiábavaló mulatság lett volna, igen kis birtoka lehet, még a főrendiházban sincs benn. Ha férjhez megyek, akkor! . . . Milyen érdekes élet lesz!

*

Junius 7-én.

Ma, két nappal az esküvőnk előtt Sándor énekelt a Teréz néninél. Milyen csudálatos hangja van. Különös, hogy éneke alatt nem ismertem magamra. Mintha egy más ülne ott s hallgatná, nem én. Mi lehet ennek az oka. Egész este hallgattam, nem volt kedvem beszélni, még vele se. Pedig aztán odaült megint, hozzám közel, éreztem a meleg lehelletét, de hogy mit beszélt, nem értettem. Csak a hangját hallgattam. Ez így tartott egy félóráig. Aztán úgy kezdtem érezni, hogy nevetséges leszek. Mintha egy pár ember odafordult volna felénk s mosolyogni kezdett volna. Nem, nem. Felkeltem, megszorítottam kezét (de ezt azok nem láthatták).

— Kissé fáradt vagyok, haza kell mennem, — mondtam s kényszerítettem a mamát, hogy hagyja ott a bezigue játszmát s vigyen haza!

Most otthon vagyok s még hangja folyton a fülemben.

*

Junius 8-áa.

Az esküvő előestéjén. Nem tudok elaludni, már lefeküdtem, de hát itt ülök ismét a papir előtt, úgy érzem, addig nem tudok elaludni, míg benyomásaimat le nem irtam. A brautsoiréen gyönyörű voltam. Fehér nehéz selyem ruha volt rajtam, a hajam simára lefésülve, a nyakamon a Bálványosy hetedhét országban hires tíz sor óriási gyöngy. Mindegyik szeme akkora, mint egy mogyoró, mint egy-egy solitair foglalva. Igen halavány voltam s fehér nyakam csak úgy, mint sápadt arczom, elragadóan rajzolódott ki a fehér stükk falon. Éreztem, olyan vagyok, mint egy kép. Sándor mellettem állott s ez a nagy férfi remegett az izgatottságtól. Én soha ilyen erősnek nem éreztem magamat. Határozottan uralkodni születtem, rájövök. Azaz rájöttem rég. Már kis korombban dajkám felett uralkodtam, majd a mamán, majd a nevelőnők hadán, végre a pesti társaságon . . . most már szélesebb térre vágyunk. S mint a jó csataló a harcz mezején leghasználhatóbb, így vagyok én az én kis benső óraművemmel is. Ma bámulatos ügyesen viseltem magamat, meg voltam magammal elégedve. Királynő voltam. De bámulatosan egyszerű királynő, kinek nincs semmiféle posera szüksége, hogy az legyen. Minden szóra feleltem valamit, azt, a mit épp felelnem kellett. Sándor hallgatott s némán engem csudált. Hát persze, ő egész életében az Indiákat, Amerikát járta,

A mama karjaiba vetettem magamat.

lovak és vadak között volt, hogy legyen hát oly biztos fellépése, mint nekem, ki szinte egy udvari bálon láttam meg a napvilágot. Ott volt az estélyen Elek is. Furcsán gratulált.

Szemembe nézett. Nem szeretem halvány tekintetét, a mely azért annyira metsz.

— Tehát meglesz? — kérdé s nevetett.

Sándor, ki félig álomban, valószinüleg nem értette meg, mit mond, elragadtatva rebegett neki valamit. Én odanéztem egyenesen a szeme fehérébe.

— Miért ne? — mondtam s azután hirtelen: — Gratulálj hát.

— Örülök, hogy oly közeli rokonom lettél — s megcsókolta (minden bevett szokás ellenére) a kezemet. Furcsa, az ajka hideg volt s mégis úgy éreztem, még a sima szarvasbőr keztyűn is keresztül érzem, mintha csak beleharapott volna a kezembe. Szerelmes belém a szegény.

Mama az estély után igen furcsa volt. Bejött szobámba s elkezdett sirni.

— Mit sir mamám?

— Hisz holnap elhagysz örökre.

— De hiszen visszajövünk minden évben egynehány hónapra... (kicsibe mult, hogy hozzá nem tettem, a palotába).

— Igen, de az máskép lesz, akkor például nem jöhetek be hozzád így éjjel... egy pár órára...

— Miért nem? — kérdtem.

Anyám jóizüen mosolyogni kezdett s aztán (még könyes szemmel) felnevetett.

— Te Mini!

— Nos?

— Te most már — mondta feltekintve rám s kissé kiegyenesedve (azelőtt egészen össze volt szegény guborodva) — most már bele is szerethetsz Sándorba, sőt azt tanácslom neked, hogy szeress belé, pour de bon! most már nem mehet szét a dolog.

Én bevallom, hogy elpirultam.

— Tán az is vagy már — s most a mama hevesen, melegen, gyorsított szóval folytatta, — igazad van, derék, szép, okos ember. Nem épen a legokosabb ember a világon, de hát a papa se volt az (tudom, gondoltam) és igazán fejedelmileg tud — szeretni (a salamoni uradalomra gondolt az én édes szülőm). Szeresd őt lelkedből, légy hűséges felesége. Ámen.

Én a mama karjaiba vetettem magamat és soká sirtunk. Én az idegességtől vagy mi, hogy a mama miért, azt ő tudja.

Én, mikor elment, lefeküdtem. De miért is keltem én csak fel, miért ültem ide a papirlap elé? Szerelmes vagyok belé vagy mi? Azaz kell, hogy legyek. Szeretem, igen szeretem. Hisz bolond lennék, mikor ez által a boldogság kék virágját is megfoghatom.

Belé fogok szeretni.

*

Junius 9-én.

Esküvő után vagyunk. Becsuktam magam után az ajtót, leeresztve a függöny. Fejemen még a myrtuskoszoru — 2 óra multán útban — vele, vele egyedül. Így hát ez is megvolt. Szemben velem a tükör.

Egészen olyan vagyok, mint voltam. Hát az egész csak ebből állt?

Pedig milyen rettenetes nagy dolgot csapott a két család. A diszkocsi, mely vitt, 15 ezer frtba került, Bender tervei szerint készült Párisban. Hét díszkocsi volt, 3 Bálványosy (egy Sándoré, egy az öreg herczegnéé, egy a herczegéé — no Nikié), 3 Belényesy és egy Gyallay. A muzeumtól az egyetemtérig minden utcza tele emberrel.

Az egyetem kápolnájában volt a szertartás. Én a kocsiban úgy viselkedtem, mint egy indiai bálvány, meg se mozdultam a hosszú fehér fátyol alatt. Hisz az egész város összegyűlt engem csodálni. A két kis Gyallay-fiu vitte az uszályomat, ügyetlen két kamasz, nem csak az uszályt, de őket is húznom kellett befelé. Niki és Elek vezetett az oltárhoz.

A násznagy, az öreg Vezekényi Stefi délczegen lépegetett előttem. Jó kedvében volt, én nem tudom miért, de az esküvő reám mindig úgy hatott eddig, mint egy temetés. Ma — valamivel közönyösebben vettem a dolgot.

*

Letérdeltünk a piros imazsámoly előtt, *ő* (ma már csak így nevezem) és *én*. Niki a bokrétámat tartja, Elek a Sándor díszkardját. Igen, e perczben néztem meg először, még nem láttam díszmagyarban. Ma igazán szép volt. Olajbarna bőréhez jól állt a karmazsin piros díszruha s a nehéz egyszerű aranyláncz ékszer, a melyet a Bálványosy nemzetség még Rákóczi Ferencztől örökölt. — A nagy ember sírt.

Pfuj, sírt. Mind a két nagy szürke szeme tele volt könynyel. Mit siratott. Őt magát, engem? Vagy örömkönyeket. Oh én az örömkönyekben nem hiszek. Ez elrontotta egész hangulatomat. Az én vőlegényem ne sírjon! Oly ingerült voltam, hogy a bibornok-érsek kérdéseire határozottan éles hangon feleltem. Aztán észrevéve magamat, lehajtottam fejemet s hálaimát rebegtem el. Mert hisz vegyük akárhogy a dolgot, szerencsésnek vagyok mondható. Jóformán csak magamtól függ, hogy boldog is legyek. Mert azt mondják, a boldogsághoz szerelem is szükségeltetik. Mamának igaza van, — bele fogok férjembe szeretni.

Esküvő után, midőn az orgona megszólalt... leírjam? Éreztem, két könycsepp villant meg a szempilláimon. Miért? Sem akkor, sem most nem tudok rá feleletet adni. A férjem karjára támaszkodtam és e perczben (milyen furcsa) olyan gyengének éreztem magamat (én, a ki végre is diadalmaskodtam) s oly jól esett, hogy a férjem karja oly erős.

Az utczára vezető lépcsőkön egy perczre feltekintettem, tengernyi néptömeg szemünk előtt — minden arczon bámulat.

A könycseppek határozottan jól álltak nékem. De — végezzünk, egy félóra s a dejeuner — de igaz az. Milyen szép volt Sándortól, az *én* jószágomra megyünk a mézeshetekre (de csunya szó, ki nem állhattam soha a mézet) azt mondja azért, hogy a szomszédos salamoni építkezésekre felügyelhessünk. Úgy látszik, Sándor nem szereti a bálványosi várat. De hogy is szeretné, midőn csak egy harmada az

övé — két harmadában az öreg douarière herczegné lakik két ostoba fiával. Még képesek lennének nékem a mézeshetek alatt is udvarolni!

De még valami. A mint az oltár elé mentünk volna, az egyik vőfélyemnek, Eleknek reszketett a keze. Nem tudom miért. Lopva ránéztem, halott-halvány volt, akár csak mint a jó menyasszonyok. Szegény fiú!

A komorna kopog — holnap! Pá... mademoiselle Mini, pá . . .

*

Pusztahegy, junius 10-én.

Istenem, milyen unalmas volt ez a reggeli. A bibornok egy félóráig beszélt, minden létező földi s égi javat összehordott s mind feltálalta nékünk. Aztán a papa felelt, még pedig ha a papa egy toastra felel — c' est longue! Majd a Niki — egy vicczes toastot eresztett meg, de olyat hogy nyoszoló lányaim mind belé pirultak, olyan borsos volt. Aztán Elek — remegett a hangja s a szemei villogtak. Határozottan nem tud a narancsvirágaimtól nyugodni, azt boly-gatta most is . . . . Alig érezhető illat áradt ki a narancsvirágokból a mint hozzá nyult, s ez az il-lat . . . a fejembe szállt.

Egy pohár pezsgőt is kiittam.

Aztán elutaztunk. Sírás, (s igen tarka toilettek) az indóházban. Mi ketten kiálltunk a vaggon ablakába s megmutatjuk magunkat. Bókok, frázisok s ismét könyek. Egy fütty . . . s mi úton.

Külön szakaszunk van. Én, a hogy a vonat kirobogott az állomásról, a salonba vonulok, a megha-

tottság ürügye alatt. Gondolkozom: hogy lesz. Mit mond majd ő, s mit felelek én. Vagy öt percz elteltével kopog. Beeresztem. Leül szembe velem s nem szól, nem ís csókol meg (milyen banális lett volna, ha megteszi, akár csak az enfin seul-ön), hanem megfogja két kezemet, kissé előre hajol s szembe néz velem. Hát tudja így, hogy mindennek ellene tudnék állani, csak a két szemének nem? Szemembe néz, és én, ostoba gyermekleány, tudja isten, hogy történt, szégyellem leírni, egyszerre elkezdek sírni, odavetem magamat a mellére, és sírok, sírok. Mit, miért? Eh, ostobaság!

— — — — — — — — — — —

Este érünk a pusztahegyi állomásra. Én még sohasem voltam itt. Előbb végig kocsiztunk a falun, a falu végén van a hosszú ház, a hol a nyarat töltjük. Este nem láttam az egészből semmit. A házat papáék úgy hagyták, mint a hogy azt még a nagypapa lakta. Empire butorok (kedves, szép, merev lények, mily illedelemtudólag tekintettek reánk!) nagy tágas szobák, becsületes szép, virágos tapétákkal. A közepén óriási «palota» nagy családi képekkel, tele selyem szövettel áthúzott butorokkal, innen kilátás . . . Sándor járt itt a mult héten, tudta mit kell megmutatni. Megmutatta a holdvilágot. Ezt már ismertem . . . Vacsora igen jó volt, a Sándor franczia szakácsa főzte, ma tudtam meg, hogy mindenüvé elviszi magával. Hej, mennyit dicsekedne ezzel más emberfia Pesten! Vacsora után karonfogott, végig mentünk a házon. Vagy húsz szoba egy sorban. Mind empire ízlésben butorozva, illedelemtudólag

legvégén egy nagy piéce a hálószobánk. Furcsa többesszám. Sándor a mint kiejtette, kezet csókolt nekem, nini, az ő keze is remegett, mint az esküvőn az Eleké. Milyen gyengék a férfiak!

Lemegyünk a ház előtti nagy terrassera, innen kilátás a Körösre. A kastély terrassera építve, úgy hogy az ember lábai előtt ezer tamariska körül a Kőrös habjai. Ez szép, meg szép a messze messze elterülő füzesek s amott a Katinka-liget (mama után nevezték el). A nagypapa ültette még, mert itt a városban nem volt csak kis kertre hely.

Bejárjuk a ház tájékát, így egy egész az, amott egy csomó hársfa, közbe egy pár lugas. «Elférünk itt ketten», mondja a Sándor, s én hiszek neki.

Junius 18-án.

Nini, már egy hete nem írtam naplót. Hát boldog volnék, vagy mi? Mert hisz azt mondják, a boldog embereknek nincs históriájuk. Mama szavai sokszor eszembe voltak, szeresd meg őt, most már lehet. És igyekszem is. Minden szavát, mit mond, latolgatom, s örülök, ha mélyebb értelmére lelek. Azóta hogy férjem, mintha nyert és vesztett volna. Nyert abban, hogy nem társas lény s így, kettesben nyer. Jobban áll neki a vadászkalap mint a czilinder. S lovagló-csizmában könnyebben mozog, mint lakczipőben a bálon. Veszített azzal, s ez az, a mire nem tudnék feleletet adni. Azt hiszem azzal, hogy belé akarok szeretni. S így most szigorúbban kritizálom, mint azelőtt. Tán magasabb mértéket is alkal-

mazok vele szemben. Ha elfelejtkezném magamról ... akkor máskép lenne. Ma a Katinka-ligetben pár szép órát töltöttünk. Ő hajtott s én mellette ültem. Ezt nagyon szeretem. Ilyenkor jól esik annak a tudata, hogy végre is csak gyenge nő vagyok s van, a ki megvédelmezzen. A liget igen szép, végig nyúlik a Körös partján. Nagy nagy füzesek rá dőlnek a vizre, hatalmas óriási nyárfák, tölgyfák csoportja, kissé beljebb nagy, messze elterülő tisztás, a melyet a fehér színű nyírfák csinosan vesznek körül. Egy nagy tölgyfánál a tisztás túloldalán leszálltunk a kocsiról, a kocsis félre állott. S mi egyedül maradtunk. Milyen különös még is egy asszony sorsa. Felnevelik 18—20 éven keresztül, úgy hogy egy férfivel jóformán egyedül három szót nem válthat, fel úgy, hogy a mi érdekes van az életben, azt mind suttyomba tudhatja meg csak, aztán — kilökik egy férfivel a nagy világba. Boldogulj hát, ha tudsz. Küzdj meg az élettel, a melyet nem ismersz. Mert hát én magam is mit tudok? A társaságot szegről végre ismerem. Tudom mindegyik csinját binját, tudok mindegyiknek nyelvén beszélni, ismertem őket könyv nélkül. De hát ... ez az élet? Épp a Sándor beszélt erről. Azt mondja, még nem is éltem. Furcsa, pedig azt hittem, okosabb vagyok, mint ő. Hátha mégse? Ő bizonynyal többet próbált, látott, de hogyan, ez a kérdés!

Életéről beszélt. Közel símult hozzám. Ezt szerettem. Támogasson hát nagy, erős ember, hogy belé tudjak szívből, igazán szeretni. Megfogta a kezemet, (körül néztem, a kocsis nem láthatott, a kocsi hatuljából két kerék látszott csak ki egy sűrű

bodzabokor mögül,) — s beszélt. Elmondta, hogy hamar egyedül maradt a világon. Már kis gyermekkorában tudta, hogy végtelen gazdagság vár reá. S félt — (nini, ez új felfogás, erről eddig még nem hallottam), félt, hogy küzd meg azzal, hogy nábobnak született. Senkije se volt, kiben bízzon. Érezte gyermekkorától, hogy senkije, ki önmagáért szeresse. Néhány öreg cseléd . . . ez volt, a kire támaszkodhatott. Aztán az egyetemi évek (csak udvara volt és nem barátai, tán az egy Eleket kivéve). Hogy Bonnban már-már úgy akart élni, czinikusan, mint azok, kik kiélvezik azt, hogy sok pénzök van s nem gondolnak mellé semmit (hát ez a czinizmus!). Nem talált benne sem gyönyört, sem megnyugvást. Haza jött, itt a világba járt... a mamák meg akarták fogni. Fiatal volt, elhatározta, hogy nem fog megházasodni, utazni ment, éveket töltött Indiában, Amerikában, Egyptomban. Most egyenesen Aszuánból jött, ott egy angol tisztnél töltötte a tavaszt, a ki mit sem tudott arról, hogy oly gazdag, s kivel így össze is barátkozhatott. Haza jött... Engem szinházban látott meg legelébb s a casinóban, végtelen boldogság töltötte el szívét, midőn meghallotta, hogy gazdag vagyok s így tán nem szorulok a pénzére. Ime, hát csak a pénz hozott össze minket. Én azért mentem hozzá, mert neki sok van s így méltó az én 35 ezer forint évi jövedelmemhez, ő azért vett el, mert ha annyim van, tán őszinte szerelemmel megyek hozzá. Oh fülemülék, rigók fütyüljetek, hisz ez a kikelet! Az igaz, hogy azt is mondta, hogy mama (oh édes mamám, hát ügyesebb vagy, mint hittelek volna),

nem akarta megfogni, s én oly tartózkodó voltam. Erre aztán felfortyantam. «Tán csak nem hiszi, hogy én (itt előnevemet, czímemet, stb. stb. hangsúlyozva az orra alá kentem), akárki után a föld hátán futni fogok. Hát nem tudja stb. stb.» Tudta. Kezet csókolt nékem s én megbocsájtottam néki. Nagy dolog, kellő pillanatban megbocsájtani tudni!

Aztán a kocsit haza küldtük. S mi karonfogva, mint férj és feleség végig mentünk a ligeten. Az erdei madaraknak, meg a két erdei csősznek feltálalva boldogságunkat s büszkeségünket. Boldog? Nem hiszem, az vagyok-e. De büszke, az bizonynyal. Férjem, hiába, a legférfiasabb férfi nálunk, gazdag, Magyarország legelső családjából. (Bizony vehetett volna el egy unmittelbar bécsi leányt is, nem pedig egy ilyen ungarische Comtesse-t, mint Bécsben mondják.) Sokat látott s a hangja olyan férfias, mint a karja. Il n'y a rien à dire c'est un homme!

*

Julius 3-án.

Mama jött hozzánk. Alig hogy kiszállt a kocsiból, sírni kezdett. Szörnyű volt végig hallgatni. Azt mondta, hogy húsz éve mióta férjnél van, hogyan él. Eddig, azt mondja, nem beszélhette el, mert nem volt comtessen lectüre. Nem is nézett körül, csak jött be a hálószobámba, leült a tükör elé és idegesen, éles hangon elmondta, hogy milyen a papa. Hogy csak pénzéért vette el, hogy soha sem szerette. Mikor menyasszony volt, az arczképét elküldte egy szinésznőnek, «Und diese garstige Kredl muss ich

heiraten», írta a kép hátára. Ezt későn hallotta meg egy barátnéjától. Ha előbb tudta volna meg! De hát! S azóta egyforma évről-évre, olyan, minden évben megcsalja, minden évben mással. Eleinte mondaine-ek voltak, «ez a vén Bálványosyné, azt hiszed, papa nem lovagolt keresztül az ő szivén is.» Ha ha! ilyen soká jóformán egygyel se volt a «bájos»! Leontinének viszonya, mint a papával. Aztán Lucie, aztán Klienigsteinné, hm Lolly! . . . a Lolly, a *te* nénéd. Az öreg Klienigsteinnak annyi szarva van, mint a mennyi érdemrendje a mellén, már pedig azt ambitionálja, hogy neki legyen legtöbb Európában. Szarva mindenesetre neki van a legtöbb. És a Rézi, és Niffor Felicie, és ez és amaz. Midőn öregebb lett, kopaszabb, s nyivákolóbb a hangja, akkor jöttek a szinpadi szépek. Eleinte csak a java, most már az aljára jutott . . . és így, így tart évek óta, folyton s én nem birom már bevárni, hogy végre rám jőjjön a sor s engem, *engem* szeressen. S mindez azért, mert az orrom valamivel hosszabb volt, mint a görög istennőknek.

Szegény mama, a hogy így most szánalmasan ránéztem, igazán, életemben először úgy tünt fel, hogy az orra még sem olyan igen hosszú; és bizony a papa még hű is lehetett volna hozzá. Mindenesetre a papa hangja kellemetlenebb a mama orránál!

— Szegény mamám, és hogy te erről nem szóltál.

— Nem lehetett, nem neked való volt az én életem. Aztán meg, — és most kissé még jobban lekonyította az orrát, — szégyeltem volna is magamat, most már ismered az életet, jobban megérted!

Megsajnáltam. Szegény asszony, jobb sorsot érdemelt volna. Hát ezért volt velem mindig olyan hideg. Mert szeretetében soha semmi érzés nem volt, valami olyan nem létező valami volt. Megcsókolt, kényeztetett, beczézett, csak — éreztem, nem szeretett soha. Hogy a szobájába ment, önkénytelenül a férjemhez mentem. Kopogás nélkül nyitottam be hozzá (először eddig!), épp az egyik majorból jött meg, még nem is öltözködött át. Én magam sem tudom miért, de jól esett.

— Lássa, — mondtam és szükségem volt ezt neki elmondani, — ne csodálkozzék rajtam, hogy oly hideg vagyok. Tán, — susogtam, pedig nem szégyeltem, a mit mondtam, — méltatlan magához. Itthon nem tanítottak meg szeretni. Hideg és fényes volt az életem, könnyű, de üres. Tanítson meg szeretni, úgy a hogy kell . . . kérem.

Sándor nem értette el, a mit mondok, átölelt és lehúzott magához.

Oh! nem értett meg s így azt hiszem, elszalasztotta a perczet.

Egy félóra mulva a villásreggelinél nagyon furcsa arczczal ültünk mind a ketten a mama két oldalán. Én nagyon szégyeltem magamat, sokat beszéltem s ostobaságokat. Sándor villogó szemekkel nézett reám . . . haragudtam reá. Mama? Azt hitte, nagyon boldogok vagyunk, s a házasélet örömeiről diszertált. Szegény mama, ebben a perczben papa valahol egész másutt örülhetett a létnek!

Igaz, csak annyit, hogy tegnap este elbúcsúztam Sándortól s a mamánál aludtam.

— Beszélgetni akarok vele még az éjjel, — mondtam. Sándor nem szólt, csak megcsókolta kezemet. Olyan nyugodtan, bizalomteljesen nézett reám, hogy nagyon elszégyeltem magamat. Hát ha neki volt ma délután igaza, nem nekem? Olyan rossz kedvem volt, hogy egy szót se szóltam mamához, hanem befordultam a fal felé s reggel azon gondolkoztam, hogy milyen ügyetlen is vagyok.

Reggel a Sándor nem látta meg, hogy a szemeim ki vannak sírva (miért is sírtam?) milyen bakfis vagyok még, s úgy ölelt át, mint mindig. Olyan különös, egyenletes a szerelme, szeretném egyszer fékvesztettnek, szevedélyesnek látni. Már azért is érdekelne, mert ilyen férfit még nem láttam soha. Legalább közelemben nem!

*

Julius 5-én.

Mama elutazott, örömtől sugárzó arczczal, hogy papához visszatérhet, kit daczára mindennek, húsz éve, egy hétnél továbbra nem hagyott el, s megelégelve boldogságunkat. Boldogságunkat! Boldogságát talán. Én . . . szerelmes szeretnék lenni! Az az egész.

*

Julius 16-án.

Hát holnap érkezik ide Vezekényi Elek. Sándor tegnap egész este róla beszélt. Hogy milyen jó barátja, tán egyetlen barátja. Na ezzel nincs sok mondva. Tán Niki lenne vagy Stapszi? Akkor soha sem mentem volna hozzá.

Sándor nagyon szereti Eleket. Ez az egész generáczió igen összetart, pedig ugyancsak sokféle elemből állanak. Én már jórészét csak látásból ismertem. Hárman közülök meghaltak, egynehánya megházasodott. Jóformán már alig van közülök valaki Pesten. Ezek a fiatal urak reactionáltak. Sokan ki nem állhattuk őket; azt mondták, infesztálják a kaszinót, csak Bastien Lepageról, meg Wagnerről tudnak beszélni. Sándort szép hangja kötötte hozzájuk. Lett közülök minden, de mindben volt valami olyan fin de siècle-ismus; s ezért majd mind többet gondolkozott, mint — ugratott. Ezt mind a Sándor beszélte, ki az ő régi társairól csak jól emlékezik. Elek volt köztük az expert. Felolvasott képekről, kiállításokról, járatta a föld összes képes lapjait, a mennyire pénze engedte (sok nem volt neki soha), képeket vásárolt, de ezekből is csak az igen en avant dolgokat. Aztán írt, zongorázott és énekelt. Je ne le goberai point azt hiszem, van benne valami, a mi kiállhatatlan, magam sem tudom miért. Villásreggelire itt lesz, azzal a vonattal jő, a melylyel a mama érkezett.

Ma pedig olyan szép esténk volt, a Sándor énekelt; ha énekel, van a legközelebb hozzám, magam sem tudom, miért, és ha ének közben szemembe néz, úgy érzem, a két sötétszürke szemével még többet tud elmondani, mint a mennyit e dalokkal kifejezhet.

Ha mindig dalolna, belé szeretnék.

Épp a Saphische Ode-t énekelte, midőn egyszerre félre verték a harangokat. Hirtelen abba hagyta, elsápadt . . . Én önkénytelenül az órára néztem, 11 óra volt.

— Megyek, — mondta s fogatott.

— Én megyek veled.

Nem akarta. De hát a miféle asszonynak akaratával, hogy birna egy ilyen erős férfi. Mentem vele... oda símultam, egészen hozzá, olyan közel, hogy azt hiszem, a szíve dobogását is hallottam. A kis amerikai hintó gyorsan siklott a sötét pusztán. Egy közeli faluban volt a tűz. Én Istenem, hát ilyen is létezik! Ott ült egy csomó asszony egy üszkös gerenda alján s bambán nézte a pusztulást. Az egyik sikított, mert a gyermeke benn az égő házban. Mielőtt feleszméltem volna, már Sándor benn volt a recsegő, ropogó kunyhóban. Énbennem meghült a vér: ha elveszteném. E perczben nyomorultabbnak éreztem magam azoknál a szegény, szegény asszonyoknál... Imádkoztam. Oh anyám, szegény anyám, de csak jól is tetted, hogy megtanítottál — sirni. Két perczig nem láttam semmit, minden összefolyt a szemem előtt. Egyszerre recsegés, ropogás, a ház eleje bedőlt. Csak azt látom, hogy az a csoport asszony felkel ülőhelyéből s égnek emeli hangját mind, de nem szól. Oda veszett volna? Mi lesz akkor velem? De a jövő perczben a ház alsó részéből, füstből lángból, kihozta onnét a gyermeket, magasan emelve a férjem, *az uram*. Nem tudtam, mit teszek, a mi nálam volt az a pár forint, mind kiosztottam köztük s aztán sírtam, sírtam soká. Egy óra multán ott ült mellettem a kocsiban piszkosan, rongyosan, mint amazok. És én? Szeretem hát már mégis? Így hát boldog lennék?

*

Julius 17-én.

Elekért ment a kocsi, én vártam jövetelét, tudja Isten miért. Úgy éreztem, hogy szinte büszkén fogom majd megmutatni ennek a kételkedő gúnyos mosolyú uracskának, hogy igenis *boldog, boldog* vagyok. De végre is, most hogy leírom, azt kérdem, hogy miért éppen neki? Mi köze hozzá?

De nem jött. Villásreggeli után érkezett a távirat, hogy csak két nap mulva jöhet és én, ki boldogságommal kérkedni akartam, úgy vettem észre, hogy most, hogy nincs nézőnk, valami után vágyakozom. Szóval *ő* még nem elég.

Csak lenne asszony barátném, kivel az én furcsa lelkiállapotomat megbeszélhetném. De kivel? nincs senkim . . .

*

Julius 19-én.

A várva várt Elek megérkezett. Leszállva a kocsiról, jóakarólag a Sándor vállaira vert. Nekem kezet csókolt. De kézcsókjában volt valami, a mi bántott. Ajkain folytonos gúnymosoly, úgy éreztem, a mint megláttam, hogy a pesti Mini ébred fel bennem.

Hát legyen à la guerre comme à la guerre. Villásreggelinél folyton Pestről beszélt. Ez mit tett, az mihez kezdett, ennek mik a tervei. Hány házasság van készülőben, ki kivel. A Szent-István-díjra melyik ló a favorit, a Katinkát a Feri veszi-e el, vagy a Tóni. Bánom is én, hogy a Tökfilkó lesz-e a favorit, vagy a Starlight. Bánom is én, Feri lesz-e, vagy Tóni a nábob veje. Egyformák vagytok ti ott mind, arra valók csak, hogy az orruknál vezessünk

titeket. Pedig azt hiszem, ez a fiú zavarban volt, mert annyi mindent összehordott. Mi lehet az oka. Hát igazán szerelmes belém? Én rám mindig olyan gúnyosan néz, mintha keresztül látna rajtam, de hisz akkor nem szeret?

Délután Sándor elvitte kocsin, én visszavonultam s lefeküdtem a chaise longue-ra. Fáradt vagyok, magam sem tudom, hogy miért.

*

Julius 20-án.

Ma délután Sándort a sándorlaki majorba hivták. Én Elekkel egyedül mentem járni. Furcsa kiváncsiságból a Katinka-ligetbe mentem vele. Itt mintha más ember lett volna belőle. A gúnyos mosoly lefoszlott ajkáról s szemei fáradtak, szomorúak lettek. Tehát amaz csak álarcz? Miért?

— Mondja, — kérdeztem hirtelen, — maga miért komédiázik a világban, nem olyan rossz maga, mint a milyennek látszani akar. (Most vettem észre, hogy magázom, pedig tegeznem kellett volna, hisz unokatestvérek vagyunk — Sándoron keresztül.)

— Én...? — s felelet helyett egy kóró fejét ütötte le.

— Lássa, magának nincs joga szomorúnak lenni. Hiszen azt mondják, annyi tehetsége van, hogy ebből tiznek is juttathatna.

— Mindenből valami s egyféléből semmi...

— Aztán látott, tanult, tapasztalt. Ha olyan gúnyosan néz reám, azt hiszem, tudatlanságomat neveti. Tanultam volna, de kitől. A nevelőnőktől —

épp úgy, mint a társaságtól, csak felületességet tanul az ember. Szüleimtől? Anyámtól talán megtanultam volna a tűrés mesterségét, lássa, magának ezt is el mertem mondani. Papa? szeretett s megtanított lovagolni. Kitől tanulhatnék, — s aztán egyszerre észrevéve magamat, hirtelen hozzá tettem: — Sándortól még nem volt időm.

— Maga tanulni akar? Én feledni szeretnék.

— Eh, ez szépen van mondva, de sok értelme nincs. Sokat olvasott s megcsömörlött belé, hát jó, nyitva az élet, tanuljon meg küzdeni. Legyen férfi, — mondtam önkénytelenül.

E perczben Elek felvetette rám szemeit, s én nem mertem tovább folytatni ... tehát ez is. Hogyan, hisz alig látott, alig tudott rólam valamit. Önkénytelenül felkeltem ülőhelyemből s elindultam lassan, lassan, szótlanul, végig mentünk a Körös partján s én félni kezdtem önmagamtól. Eh, minek jött ez az ember utamba — Sándor szeret s én szeretem. Látom ott fenn a töltésen lóháton, mily férfiasan ül a nyeregben, mily bátor, nemes, csak ő és senki más. Szeretni akarom s szeretni fogom. Petit fin de siècle, jó éjszakát.

Vacsoránál a két férfi barátságáról beszélt. Ifjúkori kalandjaikról. Arról az időről, midőn mindketten még olyan «zöld« ifjú urak voltak. Különös generáczió volt nagyon, mindegyik tanároknál lakott, de azért kiki azt tehette, a mit akart. Mindennap másnál jöttek össze. Sándor egy családi házat lakott egyedül a Stáczió-utczában. A bolond fiúk néha a ház födelén cziczáztak. Egy éjjel, egy első

májusi éjszakán, mind a legcsodálatosabb jelmezekbe öltözve, bejárták a Ferenczváros legalsóbb rendű butikjait, s reggel tértek csak haza. Egy izben Sándor és Elek eloltottak egy utczai lámpát, a rendőr bekisérte őket, épp midőn a legtöbb ember járt az utczákon, elég furcsa lehetett, midőn a Ferencziek terén levő fiakkerstand előtt haladtak el s a kocsisok mind megsüvegelték a két «gavallért». Meg mikor a Sándor házának tűzfalát teli lövöldözték flobert-pisztolyaikkal, meg az utczákon lakáshirdető czédulák, a szállodák, felcserélt czipők, s egyszerre egy este a két fiú egy nagy orgia kellő közepén, a Sándor lakásának egy hátulsó kamarájában, reá talált az egymás lelkének magjára. A dolog így történt: míg az első szobában a pajtások majd csak hogy az egymás fejét nem verték be széles jókedvükben, Sándor, ki dulakodva Elekkel, esett be inkább, mint lépett a kis szobába, így szólalt meg:

— Te Elek, — kérdte Sándor.

— No.

— Mulattat ez?

— Engem nem, és téged?

— Engem se.

— Akkor?!

S a két fiú letelepedett egy kerevetre, elmondta, hogy mit élt eddig s mit látott az életben. Egyszerre bele láttak az egymás lelkébe s ott «másféleképp» álltak a dolgok. (Ej, hát ez a férfiaknál is lehetséges!) Mindkettő már szerelmes volt s a szerelemtől (mint Elek mondja) a legmélyebb filozófiához csak egy lépés. Reggelig beszélgettek. Amazok hiába keres-

ték a háziurat, elszéledtek, a nélkül, hogy reá találtak volna. A szobák lámpái elaludtak. A két fiú meg beszélt, beszélt. Én Istenem, ha én egyszer úgy istenigazában kibeszélhetném magamat valakivel. Egy hétre rá valami angol egyletfélét alapítottak, tudom, sokat hallottam még én is kislány koromban a Bálványosyék «bating«-jéről, mint a hogy az egyletüket csufolták. S ott kezdődik az Elek és társainak működése. A sok zöld filozofia, a sok kék szappanbuborék! Sándor csakhamar kivált közülök s ment a maga magányos útjain. Elek a fait son chemin aussi. És ez emlékeken alapult barátságuk. A hogy felkeltünk a vacsorától, Sándor átölelte Eleket s karon fogva őt, oda vezette hozzám.

— Fiatalságom legjobb évei még is csak hozzá vannak fűzve.

Mindketten kezet csókoltak nékem, egyszerre. Hogy Sándor a zongorához közeledett, Elek oda fordult hozzám:

— Lássa, — mondta alig hallhatóan, — ezért nem kellett volna jönnöm.

És Sándor énekelt, de én csak e pár szót hallottam, hallom most is.

Nem, nem szabad. Hiszen ott van előttem Sándor, a mint a tűzből diadalmasan felém tart, átölel. Megyek, megyek feléd . . . hozzád!

*

Julius 21-én.

Átolvastam újra tegnap irt naplómat. Mini, Mini, te melodramatikus kezdesz lenni. Őrültség, hát nem

tanultad meg a papa jelszavát: — glissez mortel n'appuyez pas! — Sándor jó, komoly ember, szeretem. Elek: polichinel en bleu lilas. Mini, te pedig: szedd össze magad s légy méltó nevelésedhez. Ma lefeküdtem s ágyban irom e sorokat. Azt mondtam nekik, hogy fáradt vagyok, pedig szó sem igaz, untatnak, pihenni akarok. Egy Zola-regényt olvasok az ágyban. Eddig nem volt szabad. Mennyivel többet ér egy ilyen regény a valóságnál.

Mini, tudod-e, hogy nagy ostobaság naplót vezetni?

*

Julius 23-án.

Ma reggel Sándor bejött hozzám, hogy keljek fel, ha csak lehetséges, mert Elek bucsuzni akar tőlem. Lini néninek igaza van, a férfiak s kivált a férjek mind egyformák.

— Nem megyek.

Oly idegesen mondtam, hogy Sándor észrevette, hogy a pár napi gyöngélkedésem csak szinlelés volt s hogy nem igaz, hogy beteg vagyok.

Csodálkozva nézett reám. Aztán én idegesen, éles hangon kikeltem Elek ellen (oly jól esett!), elmondtam, hogy nem szivelem, hogy nem állom az arczát, hogy ki nem állhatom, hogy így, hogy amugy. Sándor nyugodtan odajött ágyamhoz s megfogva kezemet, így szólt:

— Keljen fel, jőjjön ki, — mondta határozottan! nyugodtan, egy csepp harag nélkül. Úgy látszik parancsolni akart nékem, mint egy gyermeknek.

— Nem fogok, mert utálom, mert nem tudok szemeibe tekinteni.

Sándor leült ágyamhoz s végig simította arczomat.

— Figyeljen reám, gyermekem. Elek legrégibb barátom, tudja, s így magának is jó barátja kell, hogy legyen. Érti, *kell.* Sokkal tartozom neki, fiatalságom első derült napjait mindenesetre néki köszönhetem, így hát értse meg... másként nem lehet, nem szabad lennie. Annál is inkább, mert az idei tél (s ezt tegnap határoztuk el) egy részét együtt fogjuk tölteni. Mi is Algierba megyünk s ott találkozni fogunk. Tehát keljen fel, s legyen nyájas vele... hisz tudom, elég ostoba, unalmas emberrel volt életében az. Erőszakoljon ajkaira mosolyt, ma egyszer az én — s a maga kedveért. Ezzel még egyszer megsimította arczomat, s kiment. Én még utána kiáltottam: — nem, nem megyek — s aztán (hogy szégyellem magamat még most is, hogy leirom e sorokat) felkeltem, s egy félóra multán lenn voltam az ebédlőben. Sándor arczára tekintettem, nem mozdult egy vonása sem. Úgy látszik, *áldozatomat* egész természetesnek tartotta. Ez ismét felingerelt s rossz kedvemet Eleken töltöttem ki.

— Így hát hallom, — mondtam élesen, — a tél egy részét együtt töltjük, szép, hogy velem is közölték terveiket.

— Ha néked ellenedre van (most tegezett a szemtelen), mehetek én Indiába is Algier helyett.

— Óh miattunk — már-már gorombaságot mondtam volna neki, ha Sándoron nem akad meg szemem

(hát félnék tőle?) — miattunk ugyan mehet Indiába is, de azért jere oda, a hol mi leszünk — mondtam kellemesen mosolyogva (mamám, még mindig méltó tanítványod vagyok.)

Elek kezet adott nekem, szerettem volna visszahuzni ... (nini, most meg az én kezem reszketett, akár csak mint az övék) de nem lehetett. Mosolyognom kellett. Elek elment s én Sándorral egyedül maradtam. Mit tegyek? Elek Füredre utazott.

*

Julius 24-én.

Mióta Elek elment, nyugtalan vagyok. Valami kimagyarázhatatlan idegesség vett rajtam erőt. Ki nem állhatom ezt az embert, s érzem, utamba veti magát. Szeretnék elbánni vele, hogy így nyugalmamat visszakapjam.

Szembe kell hogy nézzek vele. Aztán attól is félek, hogy Sándor észre veszi, hogy érdekel. Érdekel, nem, nem ez a szó illik lelki állapotomra. De mi? Érzem, ha Elekről van szó, hangom nem közvetlen.

*

Julius 25-én.

Ma Sándor egy általa telepített faluba vitt. Hogy szereti a nép. Ezt még legjobban értettem, faire le bon roy, jót tenni, s megfürdeni az általános szeretet langy fürdőjében. Értem a nép-jótevőket. Igen mulatságos lehet jót tenni. Tréfásan akarnék irni, de nem megy, bevallom, meghatott. ...

*

Julius 26-án.

Határozottan nem megy. Napról-napra jobban bosszant ez az ember. Eh, ha máskép nem lehet, ám legyen. Megyünk mi is a füredi regattákra. Hisz Sándor augusztus közepén ugyis a weidmannsdorfi vadászatokra akar menni, hát egy pár nappal előbb mit sem tesz. S e pár nap alatt annyi szemtelenséget mondok majd neki, hogy minden bizonynyal elmegy a kedve velünk Biskrába jönni.

*

Julius 28-án.

Reggel a kissé meglepett Sándornak kijelentettem, hogy Balatonfüredre *akarok* menni. Az akarok szót hangsúlyoztam. Ő egy pillanatig csodálkozva nézett reám, aztán egész nyugodtan beleegyezett. Ez bosszantott, azt hittem, nagy ellenzésre fogok találni. Így hát holnapután megyünk. Megyek, mert tisztázni akarom Elekkel a helyzetet. Megyünk, itt hagyjuk ezt a szép ódon házat, itt a Katinkaligetet, kettős boldogságom boldog szinhelyét. Mini tu es atroce!... Megyünk. Ha látom, meg kell hogy utáljam Eleket. Megyünk s mégis!... Egy perczig vártam s reá néztem Sándorra. Azt hittem, megszán s itt tart. Semmit sem akart észrevenni. Közönynyel megcsókolta homlokomat s kiment a gazdaságba. Egész nap egyedül hagyott. És én sirtam, nem is tudom mérgembe, avagy szomorúságomba. Ha megkérhetném? Nem, nem, megyünk, ám legyen.

*

— Figyeljen reám, gyermekem.

Augusztus 5-én.

Hogy Füredre értünk, Elek állt a hajóállomáson s vele egy egész füredi társaság. Fékvesztett jókedvet mutattam, kaczérkodtam, úgy viselkedtem, mintha végtelen örömöt éreznék, hogy ismét a nagyvilágban lehetek. Csak azért, hogy Sándor észre ne vegye, hogy zavarban vagyok, s Elek azt ne higyje, hogy az ő kedvéért jöttem idáig. Elekhez különben alig szólok. A többiek előtt csak nem mennék vele semmire. Majd egyedül más lesz. Csak legyek egyszer egyedül vele...

*

Augusztus 6-án.

Első nap már ostobaságot követek el. Sándor el akar vinni yachtján, s mert Elek is velünk jött volna, nem megyek velük! Kijelentem, (ideges, éles hangon) hogy jobb szeretem a Balatonnál a füredi társaságot. A mi megint hazugság volt. Sándor elkomolyodott, nem szólt.

*

Augusztus 7-én.

Egész a régi Mini lett belőlem. Hat udvarlóm van, meg a férjem, meg Eleket is gyakran látom. Ezek ketten folyton együtt az egész napot a Balatonon töltik. Furcsa élet. Reggel fél nyolczkor felkelek, matrózkalap, könnyű vászonruha a testemen. Egyenesen a Tomiék villájába. Ott lenni egész ebédig. Igen mulattat, mert legjobban játszom köztük. Ebéd a terrasseon, czigány húzza, s én nem figyelek arra, a mit játszik (quelle discipline), hanem a Niki ostobaságaiban gyönyörködöm. Igen, a Bál-

ványosyak feje most lábaim előtt fetreng s halálosan szerelmes belém. A multban a maga kedves ékes bécsi dialektusában tudtomra is adta, hogy daczára annak a bizonyos ősnek, elvett volna, ha tudta volna, hogy annyira homogének vagyunk. (Atrappe!) A füredi leánysereg ezért gyülöl, azt mondják, hogy a partiekat mind elvonom tőlük, s kivált Nikiért dühösek, kit legtöbbben akarnának, miután néki közülök úgyse kéne egy se. A Niki egy pesti kisasszonyra rá se nézne! Ezt mondta nékem a maga fakó mosolyával, mintha ezzel nékem a legnyájasabb dolgot mondaná a világon.

Második udvarlóm *Bálványosy Stapszi.* Mindig annak udvarolt, a kinek a bátyja. Nem tudom, illedelemtudásból, vagy mi? Azt mondják, az öreg herczegné szoktatta őket így. Niki t. i. mindig a legfashionableabb (s így legpénzesebb) lánynak szokott udvarolni, kit azonban ő, ki csak «unmittelbar» herczegnőknél kezdi a világot, soha sem vesz el... s az így felültetett szépség aztán (ki tudja) háthaa Stapszihoz megy majd férjhez, kinek ugyan csak évi járuléka van, de végre mégis csak a Bálványosyak herczegesített ágából való. És Stapszi annyira megszokta ezt a «pót»-udvarlást, hogy most az én uszályomhoz is odaszegődött. A Stapszi majd csak nem olyan, mint a bátyja. Kissé nagyobb fogakkal, a melyek (mint a hogy Elek szokta mondani) tökéletesen hozzá vannak bőréhez hangolva s azért oly sárgák. Szintelen, halványkék szemei, kopaszodó homlok, hegyes szakáll, hegyes vadászkalap, s hegyes «academia». Orrhangon beszél és sokat. Mindig utam-

ban van, azt hiszem, egyszer igen goromba leszek vele.

Harmadik udvarlóm. Ez yachting. Egész nap fehér sapka, jersey, fehér ing, fehér czipők. A mellett feketére sült arczbőr, fekete torzonborz szakáll, sötétzöld szemek. Beszél: hajózásról, a szelek járásáról stb. Neve: Denghelegy Sándor. Kora 34 év. Foglalkozása: ismétlem yachting. Télen pedig Monte-Carlo. Családja: fejedelmi sarj. Ezt el is mondja néked a harmadik találkozásra. Snobis. Családja azért nem gróf, mert nem kellett nekik. Este lábaim előtt szokott ülni, sokat nem beszél, de jól hallgat. A mit (sajnos) többi udvarlóimról nem éppen mondhatnék.

A negyedik. Hans Graf von Klienigstein stb. stb. Különben huszár főhadnagy. A Gyallay Tominé és a Lolly bátyja. Ganz aerarisch. Olyan pozsonyvidéki bécsies úr. Igen gyakran emlegeti a pratert, a Ronachert s a kamarabálokat. Minden nap szerelmet vall nékem, katonai műszavakat használva, de azért mindig értésemre adja, hogy egy bécsi wäscherballi Mariankában több van, mint ezekben mind... ezek alatt, az összes jelenlevő kisasszonyságot érti, magamat is beleszámítva. Ostoba, de jó fiú. A napernyőmért szoktam küldeni, ha elhagyom, s nagy barátságot kötött Lindorral, a dán doggommal, a melyet ötödik udvarlómtól kaptam. S azt hiszem, Lindorral jobban meg is értik egymást, mint velem.

Az ötödik. Rittmeister Kappel. Egy Rittmeister. Igen szeretem, hisz annyira «ártatlan». Meg fog a magas iskola lovaglására tanítani. A kutyáról, lóról

senki sem tud jobban, szebben előadni annak, a kibe szerelmes, mint ez a jó kapitány. Különben szép fiú. Mindenesetre a gárdának legszebb tagja, — jól áll— a ruhámhoz.

A hatodik. Ez erdélyi. Neve: Bélhiday Döme. Kicsiny, zömök, széles vállú fiú. Négyszegletes arcz, sűrűn összenőtt szemöldök. Rémséges erő. Multkor a terrassemon ülve panaszkodtam, hogy ott egy kis ákáczfa elveszi a kilátásomat. Döme (a «négyszeglet», így csufolják) leugrik a terrasseról, s egy pillanat alatt kicsavarja a fát tövestől. Különben medvevadász. Czélba lő, voltigerozik, kitünő csárdástánczos, s alapjában jó fiú. A legjobban őt sajnálom, hogy hozzám szegődött. Valami jó erdélyi kisasszonyt boldogíthatott volna... Én egy pár hónapját, tán esztendejét rablom el. Pedig az úristen a megmondhatója, hogy nem vagyok kaczér. De mit csináljak, ha Sándor mindig Elekkel van, s Elek meg a Balaton vizeit járja. Magamban meg nem tudnék maradni és kivált most nem.

Esténként aztán udvarlómmal és Kálnay Melaniéval a Denghelegy Sándor yachtján elibök vitorlázunk. A Melanie a legcsunyább asszony, kit életembe láttam, de roppant okos. S van annyi esze, hogy mindig olyan asszonyhoz szegődik, kit szépségeért ünnepelnek. Ennek napsugarainál aztán ő is melegszik. Azt mondják, már nem egy kétségbeesett — s hoppon maradt udvarlónak volt a villámhárítója. Az én oldalamon aztán hat mennykő is üthet belé. Illetőleg hét. Mert hisz — végre is — Elek nem tetszik nékem. Azaz, hogy Eleket csak

ezóta birom kiállani, mióta látom, hogy kerül. Vajjon a Sándor a saját kedvéből yachtozik mindig, vagy az Elek viszi magával? Ha ez igaz, — de nem, hisz tudom, Elek nem akarja. Tudja jól, hogy ezzel önmagának ártana az én szemem előtt.

Nos, — Melanie — s én, meg a hatos. Melanie igen okosakat mondott, annyira okos volt, hogy szinte rosszul esett. Hisz a Balaton oly szép volt, s az én uram oly távol. Nem találkoztunk velük, rosszkedvűen visszavitorláztunk. Sándor és Elek egy víz volt, hogy haza értek, valamiféle baleset érte őket, elmondták nékem, de az ő yachtnyelvüket nem értem.

*

Augusztus 7-én.

Reggel a Melanie volt nálam. Mig a komorna kifésülte a hajamat, furcsa dolgokat kérdett. Angolul beszéltünk, hogy a Mari ne értse.

— Mondd — kérdte, — nem szereted te a férjedet?

— Furcsa kérdés, miért?

— Hogy jóformán már a mézes hetekre ide jöttetek.

— Azért jöttünk ide — mondtam hatalmas applombbal, — hogy az még tovább tartson.

— Vigyázzatok, így a méz el is száradhat. És ezek közül ki tetszik neked? — kérdte tán abból a czélból, hogy a «többi» vigasztalásához kezdjen.

— Ezek közül... *én* nekem? Te tán tréfálsz. Hisz tudod te is, meg tán veled az egész világ, hogy szerelemből mentem férjhez.

— Nem, azt sem én, sem a világ nem tudja. Azt mondják, szerencsétlen, lehetetlen szerelmed volt. S azért mentél volt gyorsan az *elsőböz*, ki elvett.

— Édes Mélanie, tudd meg, hogy egyáltalán nem ez volt az első kérő, még a gyermekszobából kértek. Sándorhoz mentem, mert ép ő tetszett legjobban. S ma már szeretem is.

Azt hiszem, tökéletesen őszintén beszéltem e perczben, az ilyen kérdésekre adott őszinte feleletet azonban soha sem hiszik el. Melanie sem hitt nékem — megint a hatra tért át — hogy hát mégis melyik érdekel közülök.

— Édes Melanie, ha ez a hat egyedül lenne velem a világon, még akkor sem kellene közülök egy se.

— És Elek?

Hirtelen rá néztem, hát azt hinné...? Nem, csak azért kezdte, hogy éppen kérdjen valamit.

— Férjem legjobb barátja, — mondtam oly hidegen, hogy még önmagamat is megleptem vele.

— Te Mini, megmondjam? — s aztán oda hajlott egészen reám, — ez az egyetlen férfi, ki itt engemet érdekel.

— Nincs rossz ízlésed, — mondtam még impersonelebb hangon, — okos ember, de azt hiszem, nincs szíve. — Szeretném tudni, hogy miért tettem hozzá ezt a hazugságot.

Erre Melanie egy félórai védbeszédet tartott, ezer példával illusztrálva, hogy igen is van, mély szív és csupa érzés és így és úgy, — de már mindezt nem írom le, mert fáradt s álmos vagyok.

*

Augusztus 8-án.

Ma reggel Melanie megint eljött hozzám. S megint a házasságomról beszélt. Hogy jó barátném és a saját érdekemben fel kell említeni, a mit Füreden rólam pletykáznak. Hogy férjem nem szeret s azért hanyagol el. Hogy rég megunt stb. stb.

— Mit? hogyan? — Még egyszer elmondattam magamnak, hogy időt nyerjek. — Te, mondd, melyik udvarlómra vetetted magadat, hogy erővel össze akarsz a férjemmel hozni?

Melanie erre goromba lett. Én meg kiutasítottam. Az egész ebből áll. Pedig hiányozni fog nékem a parthiekon. Hisz rajta kívül más asszonybarátném nincs is, minddel össze vagyok veszve.

De ... ez nem minden. Szavainak mérge is volt. Hátha igaz, hátha? s éppen ma este Tihanyban maradnak. Eh, unalmas estém lesz.

Pedig nagy czigányozás volt készülőben. Arra is kell gondolnom, hogy kivel menjek, hisz alig ismerem az itteni asszonyokat. Majd csak meglesz valahogy.

Esti hétkor.

Hatkor táviratot kaptam a férjemtől, hogy haza jő félkilenczre. Vacsorán tegyek el számára egy helyet. All right! Magam mellé őt nem ültethetem, hátha kedveskednénk neki s Eleket venném asztaltársamnak?

Jó van, úgy lesz. Hm. Mini, valld be, nem bánod ezt a combinátiót.

Éjjel háromkor.

Itthon ülök, ablakom előtt éjjeli zene, tudom, az erdélyi követte el, náluk van ez így szokásban; s míg a muzsika szól, írok; Sándort kértem, jőjjön be hozzám, s ő megtagadta, azt mondván fáradt, nem lehet; holnap hajnalban indulnak Elekkel. Ah! De hátha ez csak számítás? Ez nem tehető fel tőle. De mit jelent mindez? Mióta itt vagyunk, tökéletesen elhanyagol, rám se néz. Mintha csak a felesége sem lennék. Holnap beszélni fogok vele... És a zene csak szól. Ni, a zene. Hogy írtam, már egész el is felejtettem. Egy dalt játszik, a melyet Sándor annak a napnak az előestéjén énekelt, a melyen Elek Pusztahegyre jött... Multkor mondtam a négyszegletnek, hogy ez a kedvencz dalom, azért huzatja. S erre feküdjek le? Nem, ez tűrhetetlen, holnap beszélni fogok Sándorral.

De igaz; ezt még nem mondtam. Elek nem jött el a vacsorára. Na bizony, nagyon elvoltunk nélküle. Sándor énekelt is a czigányokkal. Ez az édes úr igen nagyon furcsa módon viseli magát.

*

Augusztus 9-én.

Este, hogy Sándor hazajött, egyenesen bementem szobájába.

— Ez nem mehet így tovább, — kezdtem éles hangon, — végre is a felesége vagyok, miért hanyagol el olyan nagyon. Hiszen már egész Balatonfüred ujjal mutat rám. Ez hallatlan, ezt nem tűrhetem, — aztán sírva fakadva egy székre omlottam.

Éreztem, hogy végtelenül nevetséges vagyok. Sándor egész nyugodtan leoldozta nyakkendőjét s oda fordulva hozzám, így szólt.

— Elhanyagoltam? Hisz azt hittem, maga igen jól eltöltötte idejét a Melanie társaságában. (Hát a hat Sigisbéről miért nem teszen említést, mi!)

— Melaniet tegnap kiutasítottam, nem állhatom tovább szemtelen megjegyzéseit.

— Ha csak ebből áll a dolog, keresünk magának más barátnőt.

— Ne keressen senkit, de vigyen el innen.

— Hisz úgy is ezt akartam. Tudja, hogy egy hét mulva nyilnak meg a weidmannsdorfi vadászatok. Oda megyünk, majd ott bemutatom osztrák rokonaimnak is.

— Hát még? — mondtam félhangon, — nem megyünk haza?

— Mindent a maga idején. — És megcsókolta a homlokomat.

Ugyanaz este Elektől búcsúztam el, kit az egész füredi létem alatt jóformán alig láttam. Úgy intéztem a dolgot, hogy egyedül fogadhassam.

— Téged igen ritkán láttalak, — tegeztem, igen közönyösen.

— Füreden nem igen látnak az asszonyok!

— Kár, pedig az asszonyok egy eszes férfira mindig rászorulnak.

— Mini, maga nagyon udvarias, — mondta kissé gúnyosan mosolyogva.

— Kérlek, tegezzél, — mondtam kissé hevesen, — ezt a *módiát* a magázásnak ki nem állhatom.

Elek, mintha nem értette volna meg szavaim értelmét, terveimről tudakozott.

— Tudod tán, hogy Ausztriába megyünk az én nagy szomorúságomra.

— Hát mulatod magadat ott is, egy szép asszony mindenütt jól mulat. Aztán tudom, Niki, Stapszi is: meg Klienigstein Hansi is veletek mennek.

— Ezzel vígasztalsz?

— Mindenkit azzal, a mivel lehet.

Ezt meg én nem akartam elérteni.

— Mikor látunk?

— A tél derekán Biskrában, én már őszszel oda megyek... addig, — s most egyenesen a szemembe nézett, — vigyázz a szívedre, — mondta élesen s felkapva kalapját, ott hagyott. Mit értett ez alatt? S miért mondja éppen *ő* nékem ezt. Hát tehetek én arról, hogy ő odajött Pusztahegyre, tehetek arról, hogy belém szeretett, tehetek, hogy férjem legjobb barátja, tehetek, hogy férjem... eh nem igaz, én a férjemet szeretem, hűséges felesége leszek, s néki fogok élni s boldog leszek. Úgy legyen!

Nem fogunk Biskrába menni.

*

Augusztus 11-én.

Bécs. Na hiszen, ez megint kedves úr volt. Sándorral nem voltunk egy perczig sem egyedül. Velünk a Klienigstein Hansi, a Niki s a Stapszi. Szép kompánia. Sándor, Stapszi s Hansi átmennek az étkező kocsiba kártyázni, én meg egyedül Nikivel. Nikivel! Ezzel éppen csak akkor hagynék igazán

udvaroltatni magamnak, ha féltékenynyé akarnék általa valakit tenni.

Közel ült hozzám, czigarettájának füstjével körül ölelt. Pfuj! én is rá gyújtottam egyre, hogy kibirjam. Ha nem megyünk Weidmannsdorfba, hát goromba lettem volna vele, de így nem mertem. Ott szükségem lesz reá. Hisz alig ismerek egy-két osztrákot.

Mondom, oda ült hozzám egész közel, a karjával majd csak hogy nem a vállamhoz ért. S úgy beszélt. Ime udvarlása:

— Mini, te szép vagy.

— Tudom.

— Milyen kár, hogy Bálványosy herczegnővé nem tettelek.

— Igen szép, hogy így gondolkodol, de kérdés, vágytam-e vajjon én erre a végtelen tisztességre.

— Ha, ha, nem rossz. Azt hiszed, elhinném. Végre is gazdagabb is volnék, mint Sándor.

— De hát úgy látszik, azt hiszed, hogy én nem szeretem Sándort.

— Hiszek azt, a mit hiszek.

— Szemtelen, — nos és most én ügyetlen, a Sándorról dicshymnuszt zengedeztem el neki. Hogy milyen jó, milyen okos, milyen derék... s mikor mindezt elmondtam, igen elszégyeltem magamat. Végre is ez senkire sem tartozik. Úgy éreztem, mintha éjjeli pongyolába mutattam volna előtte magamat.

— Eh, lárifári! — vágott a szavamba, — azért te sohasem szeretted, s ő? ő róla sem tudom, hogy

szeretett téged. Ez olyan illő házasság volt, végre is neked férjhez *kellett* menned, Sándornak meg *kellett* házasodnia s így — megegyeztetek.

Nem és nem. De hiszen én szeretem őt, miért ne szeretném? Én szeretem, csak alkalmam lett volna akkor neki megmondani. Ha ebben a pillanatban belép a kupé ajtaján, tudom, hogy a nyakába borulok s össze-vissza csókolom mindenki előtt. Mit bántam volna, ha ez a három majom meg is ütődik viselkedésemen. De Sándor nem jött be Marcheggig. Egyedül voltam az egész úton Nikivel. Este Sachernál ebédeltünk. Mindig Hansi, Niki és Stapszi társaságában. Sándort még ilyennek nem láttam. Unalmas, fáradt volt. Alig beszélt s hagyott engem ezzel a három rüpőkkel!

*

Augusztus 12-én.

Este az orfeumban voltunk. Hát ilyen? Repülő, félmeztelen lányok, meg lányok, kik illedelmesen vannak ugyan öltözve, de a mit mondanak, öltözetlenebbek az amazok meztelenségénél! Ostoba fonynyadt arczú urak a páholyokban, monoklival belenézve a semmibe, füst, lárma, lenn a szörnyű plebs, a maga rettenetes sörszagú bántó lármájával. A szomszéd páholyban «eine unmittelbare!» valami kis herczegné három udvarlójával s a férjével (nini, csak úgy, mint én) épp oly hangosan nevet s lármázik s iszsza a sört, mint azok ott lenn. Én leeresztem fátyolomat s hosszú keztyűim, azt szeretném, a vállamig érnének, hogy a testemmel semmi ebből a lég-

körből ne érintkezzék. Utálom e helyet, de hát mit tehetek? Nikinek esek neki:

— Hát ezekért a helyekért hanyagoltok ti minket el?

— Ohne Weiber... dalolja Niki az énekesnővel s nem felel.

— Mondd, mit szerettek ti *itt?*

— A salonjaitok zárkózottságát, ha visszatérünk beléjök — felelte gyorsan Sándor, Niki szavába vágva. Aztán keményen rám nézett. Láttam, nem szereti, a mit mondok. Én sem szerettem, de mit tehetek róla, ha szégyeltem, hogy itt szégyellem magamat.

Hogy hazamentünk, Sándor a kocsiban keményen megkorholt, kiéreztem, a balatonfüredi viselkedéseimet érti alatta. Én boldogan hallgattam, de úgy tettem, mintha haragudnék érte s nem eresztettem haza érve a szobámba. Fokozni akartam érdeklődését irántam. Azt szeretném, hogy őrülésig belém szeressen, akkor talán — lehet, lehet. Vagy tán már ma is? Valamit érzek itt benn a szívemben, de *mi* az? s kiért? Ha én azt tudnám.

*

Augusztus 15-én.

Tegnap óta Weidmannsdorfban. A társaság nagy, 15—20 asszony s ugyanannyi férfi. De mi asszonyok egész nap egyedül vagyunk, mert uraink vadásznak. Milyen unalom. De ime egy pár alak. Az öreg Weidmannsdorff herczegné. Magas, szikár asszony, olyan mozdulatokkal, mintha nyakörvet vi-

selne. Nem néz se jobbra, se balra, se le, csak mindig egyenesen felfelé. Szeretném látni ezt az asszonyt egyszer az udvar előtt bókolni, ugyan hogy törik ketté a dereka? Mindent kimérten, mereven mond el, minden szó, mi kiszalad a száján, az által, hogy ő mondja, nagy súlyt nyer. Csak kis ujját adta nékem, mikor megjöttem — tán megérezte rajtam a bizonyos ősapát? A férfi makog, nyafog s rémítően papucs alatt van. Leányuk van négy, mind olyan, mint egy-egy dragonyos, rettenetesen vállasak, szegletesek, de igen jó lányok. Az egyikkel, Marincsival összebarátkoztam. Minden szívbaját elmondta egy nap alatt. Tudom, kibe s hányszor volt szerelmes.

Itt még Stachelnitz herczegné, a Pepi, a bécsiek elkényeztetett Pepije. Játszik minden műkedvelői előadáson, elad minden bazáron, minden carousselen lovagol, tud fütyülni, dalolni, magas iskolát lovagolni, tíz nyelvet egyformán jól beszél, énekli a bécsi és párisi kupleteket, franczia és olasz dalokat. Olvas minden könyvet, mit írtak. Mindig pattog s nincs soha ideje valakivel egy félóránál tovább beszélni. A férjével még nem is találkoztam. Itt az öreg Klienigstein, finom mosolyú öreg úr, kinek azonban azt mondják, csak minden harmadik szavát lehet és szabad elhinni, mert azt hiszi, jó diplomatának hazudnia kell. Annál szókimondóbb a lánya, Lolly, ki már két gorombaságot mondott nekem, de mind a kétszer összecsókolt utána — es war ja nicht bös gemeint — mondta s egy perczre el nem hágy, mióta megbocsájtottam neki. Roppant férfias moz-

dulatok, bizonyos férfiaknak, meg az asszonyoknak tetszik. Én nekem is . . . bár egy kicsit olyan, mint egy elszabadult csikó.

Ezek a főbb alakok. Férfiak? Hansi, a bátyja, Niki és Stapszi (Istenem, de meguntam már őket), egy Gysenburg-Stachberg, a család feje, egy kis uralkodó herczeg, Ausztria legnagyobb partieja. Míg a férfiak vadásznak, addig a lányok őt vadászszák, «mert én jobb szeretem a vad libáknál a szelídeket», súgta nekem ebéd alatt, ezzel igen nagy bizalmat árult el irántam. De mit folytassam tovább, mind egyformák, legalább nékem.

*

Augusztus 16-án.

Sándort alig látom. Egész nap vadászik. Este halálra ki van merülve. De hát ez már vadászatoknál így szokás. Ebéd után vele lehetnék, de ha ő nem, én sem.

Ma este Pepi jött le hozzám. Én fáradt voltam, le akartam feküdni. Tulajdonkép nem tudom miért, de rosszkedvű voltam. Azt hiszem, a Katinka-ligetre gondoltam, azért. Pepi leült ágyam szélére.

— Látod, édes gyermekem, ha én te lennék, másképen élnék.

— Hiszen én olyan formánélek, mint te, csak mindenből kevesebbet.

— Néked édes Minim — mondta s hangja színtelen lett — nincs okod arra, hogy úgy élj, mint én. Te . . . boldog is lehetsz.

Csodálkozva néztem reá. Kissé furcsa volt, hogy

így, első látásra olyan húrt pendít meg, melyből élettörténetére vonhatok következtetést.

— Látod, te szép vagy, én sohasem voltam. (Ebben igaza van.) A te férjed derék ember, s nem volt okod, miért ne menj szerelemből hozzá (ez is igaz), te fiatal vagy... nézd. Én, a híres Pepi herczegné, ki egész Bécset mulattatja, kinek kalandjairól két ország beszél, hiszed-e, ha elmondom — soha boldog nem voltam. Mit ér egy ilyen élet? Reggeltől estig hajsza, hogy a szív csendjét befödje. Mit ér? Menj haza férjeddel, kérd bocsánatát. Mert a hiba benned kell hogy legyen. Ismertem Sándort rég, a Bálványosyak között a legtöbbet ér. Menj haza vele s hagyj minket tánczolni a mi korpára épült tündérvárainkban.

Én megcsókoltam a kezét.

*

Augusztus 18-án.

Sándorral párbeszéd.

— Menjünk haza, Sándor, én már úgy vágyom haza.

— A hogy akarja, pár napig azonban még nem lehet, most, hogy a vadászatra a meghivást elfogadtam s én egy más vadász helyét elfoglalom, itt kell maradnunk végig.

— De én... én, úgy akarom!

— Mini maga parancsol s én... cselekszem, — mondta Sándor s megcsókolta homlokomat.

De azért itt maradtunk, ő győzedelmeskedett.

*

Augusztus 19-én.

Szemtelenség, szemtelenség. Ime Elektől ez a levél: «Édes Mini!

Tudja, hogy szeretem. Tudja attól a percztől, hogy a Katinka-ligetben megcsókoltam a kezét. Tudom jól, hogy a maga lelke az én lelkemhez hasonló, s hogy a Sándor és maga között áthidalhatatlan örvény van, mert nincsenek egy anyagból. Szeretem. Maga volt az első, ki lelkemet felgyújtotta. Maga adott vissza önmagamnak. Nem tudja, mily üres volt életem, mielőtt megláttam. Az egész világban csak a szép érdekelt, s magában megtaláltam azt, a ki az asszonyban visszaadja ezt nékem. Nem szépségéről beszélek. Lelkéről. Van valami a tekintetében, a miből érzem, egy velem, egynek kell lennie, akár akarja, akár nem. Talán sohasem fog rólam többé hallani. De ezt meg kellett írnom. Tán tudja, hogy egy nagybátyám meghalt, váratlan óriási vagyon örököse lettem. Gazdagabb vagyok ma, mint Sándor. Ha ez egy év előtt történik, ma már nőm. De hát ezelőtt nemcsak szegény, de büszke is voltam. Kerültem magát. Ma megmondom azt, a mit úgy is tud. Későn találtunk egymásra, nagyon késő ... Ne halljon rólam többet. Egy nagyobb afrikai utat teszek — az Isten áldja. Elek.»

Ezt a levelet *merte* nékem írni. Hát azt hiszi, most már majd írni fogok neki, hogy kérni fogom, térjen vissza. Soha — Sándoré testem-lelkem. És boldoggá fogom tenni, mert megérdemli. Az Elek útjait az Isten vezérelje!

*

Augusztus 20-án.

Pepinél.

— Mondd, mit tennél, ha házasságod után 3 hóra a férjed elhanyagolna — a saját hibádból — s egy más ember üldözne szerelmével?

— Megmondanám férjemnek, — mondá Pepi, — az agyonlőné azt, a ki «üldöz szerelmével» s ez energikus actiója által ismét visszatérne hozzám.

Ezen gondolkozom.

*

Augusztus 21-én.

Nem, nem. A mit Pepi mond, az mégis lehetetlen. A skandalum, aztán meg Sándornak is történhetne baja. És Eleknek? Ezzel nem törődnék? Ha tudnám. Levelét nem téptem el; pedig mindig megbosszant, ha újra átolvasom.

*

Augusztus 22-én.

A vadászatok utolsó estéjén nagy bál. Roppant körülvettek, szép voltam s okosabb, mint ezek a jó bécsi dámák, kik gorombaságukkal akarják szellemi hiányaikat fedezni. Persze az egy Pepit kivéve, ki csak úgy csillogott-villogott a jókedvtől, szellemtől s a gyémántoktól. Folyton tánczolt. Tánczközben megérintette toll legyezőjével a vállamat, «menj haza, Mini... még nem késő», súgta angolul. Pedig milyen szép egy ilyen bál!

Sándor nem tánczolt, egy sarokban ült az öreg

herczegnővel s annyira elmerült a beszélgetésbe, hogy engem észre sem vett. Megunt volna?

Holnap haza megyünk.

*

Augusztus 24-én.

Elutaztunk. A vasuton Sándor elmondta, hogy Elek nagy örökséget csinált. Én majd csak hogy a szavába nem vágtam, hogy tudom.

Aztán... észrevettem magamat. És *most* e perczben közeledjek hozzá? Hazugságra állva kezdjem el a boldogságot... Nem, nem. Pedig hazudni tudok, jó iskolában nőttem fel erre. De ilyen esetekben nem. Éreztem, hogy egy borzasztó árny tolult közénk. Sándor pedig meleg volt velem s jóságos... Azt mondta, csak azért tartotta távol magát tőlem, nehogy azt mondhassák: ezek csak úgy, mint a füurediek, hogy én vagyok a dologban a hibás. Úgy akarta feltűntetni, mintha ez kettőnk közös megegyezése lenne.

— És úgy-e, ha ez így is volt, ezentúl nem lesz így, — mondta s közelebb húzódott hozzám s lágyan, olyan lágyan, mint azokban az időkben rég, nézett a szemembe. És én e két szemében valami olyan igen fájdalmas vonást láttam meg, és én e két szem kifejezését, tekintetét, melegségét nem birtam el többet. E perczben igen tudom hogy lehettünk volna ketten még. De hát az a harmadik! Hátha a Pepi tanácsát elfogadnám... igaz, ha megmondanék neki mindent. Nem, nem birom. Félek, félek.

Sándor át akart ölelni — s én visszavonulva a

kupé egyik sarkába, sírva fakadtam — s nem hagytam magam. Azt hiszem, hogy nagyon boldogtalan vagyok.

*

Augusztus 26-án.

Igen, boldogtalan. Átolvasom e naplót idáig. Mi lesz velem? Most itt vagyok, hol boldog voltam pár napig; hol boldogíthattam volna valakit. De hogyan? Hiszen egész életem hazugság az első pillanattól kezdve. Ez az Elek-féle levél csak megvilágította azt, a mit már oly rég éreztem. Minden a lelkemben, egész életem csak hazugság. Megszülettem. A gyermekszoba már a hazugság páráival telítve. Hazudtam akkor, midőn anyám s atyám kezét naponta megcsókoltam, mert nem tisztelhettem őket. Hazudtam, midőn a myrtuskoszorúval oda álltam az oltár elé, mert ha testem szűzi volt is, lelkem tele volt szenynyel. Hazudtam a nagy világban, mert csak mesteri hazudozással lehettem mindig az első. Hamisnak, hazugnak kellett lennem, hogy nyerjek. Hazudtam, midőn hűséget s szerelmet igértem ennek a becsületes embernek. Hazudtam önmagammal szemben, midőn *most* azóta azt hittem, hogy a mulatság iránt van érzékem csak, hazudtam néha még akkor is önmagamnak, midőn el akartam magammal hitetni, hogy boldog vagyok.

Hazudtam Eleknek, midőn úgy tettem, hogy nem ismerem fel szerelmét, álnok vagyok ma, midőn ezt a levelet folyton magamnál hordom, hogy senki rá ne találjon, s midőn mosolyogva hazudok *néki* derült, nyugodt boldogságot, hogy ne tudjon meg

semmit. Hazugságon állok, erre épült lelkem egész világa, erre jövőm . . . s most hogy boruljak én egy becsületes ember keblére s hogy élhessek az oldalán.

Ha bevallanék néki mindent? Pedig ez lenne az egyetlen mód a boldogulásra. Hogy legyen? Nincs erőm, nincs erőm, hogy gőgös büszkeségemet megtörjem, hogy kicsinynyé váljak előtte s meghajtsam fejemet, én, ki mindig s mindenütt az első voltam s ehhez vagyok szokva.

Folyton kerülöm, pedig vele szeretnék lenni, vele, hogy elbirjam azt, hogy az a levél úgy hiszem kiégeti a szívem egész érzésvilágát . . .

*

Augusztus 27-én.

Mamától egy levél. Leírom . . . mentségemül. «Légy mindig jó férjeddel. Látod, sokat köszönhetsz néki, hallom minden oldalról, hogy debut-d épp oly jól sikerült Füreden, mint Ausztriában. Ez nem kis dolog; és kivált így a «mézes hetek» alatt. Büszke vagyok rád, jól neveltelek. Érted, hogy kell az emberekkel bánni s hogy lehet mindig s minden körülmények között — nyakukra hágni, s erős kézzel ragadni meg az «elsőség» kormánygyeplőjét. Örülök, hogy boldogságod mellett «tenni» is rá érsz. Én tán azért nem értem rá soha, mert boldogtalanságom elfoglalt. A papa? Olyanabb az olyannál, multkor a bécsi angol követ tiszteletére ebédet adtam, képzeld, nem jött el, mint háziúr. Nem tudtam hová lenni szégyenletemben, ismét egy újat kez-

dett . . . De hát hogy értenéd meg, mibe kerül nékem ez a mosoly, a melylyel semmit, de semmit sem akarok meglátni, s a melylyel mindent, de mindent elfedek . . .»

Ez a mosoly, ez is hazugság. Hát ez a mi sorsunk? Boldogtalanság, szerencse, boldogság, minden csak hazug módon viselve?

*

Szeptember 2-án.

Félek tőle. Ma oly jó volt velem, oda jött hozzám, mikor sirtam, rá tette erős kezét a homlokomra s lassan felemelte fejemet. Szemeim kifejezését kereste.

— Miért sír? Tán boldogtalan? Lássa, én nem lehetek mindig emberek között, nem bírom ki a léhaságukat.

— Hát azt hiszi, — akartam kiáltani neki, de megakadt a szó a torkomon. Ha én most oda mehetnék hozzá, s megcsókolva nyugodt, tiszta homlokát, azt mondanám neki: «Bocsáss meg, én szegény, bűnös asszony vagyok, ki hazudtam néked akkor, midőn az oltár előtt álltunk. De ma igaz szívvel mondhatom néked, hogy szeretlek, s te vagy boldogságom, mindenem.» De az igazság lenne-e ez? Hisz még az a levél, a mit az a másik írt, mindig megvan, még megcsalom minden felkelő nappal, még napról napra mélyebben sülyedek a sárba.

Ha több ember lenne körültünk, igyekezném magamat új alakban mutatni, de vele szemben az

igazságot csak is ezzel a levél felmutatásával kéne kezdenem. És erre képes soha sem leszek.

*

Szeptember 10-én.

Azt hiszem, igen boldogtalanná teszem. Azt hiszem, tönkre teszem átkos viselkedésemmel. Úgy hitte, unom magamat; egy hétig tele volt a ház vendéggel. Ekkor napokig nem is mutattam magamat. Ekkor megkorholt, kemény volt velem. S még ilyen perczekben érzem legközelebb magamat hozzá. Ilyenkor nem félek a szemébe tekinteni, ilyenkor oly jól esik, hogy lágyan, melegen tekint a szavai sulyos értelmeinek daczára reám. De aztán, s ez a bökkenő, hogy nem szólok ellen s megalázkodom, megteszem, a mit mond, mintha elszégyelné magát, bocsánatot kér ilyenkor tőlem : s ez a bocsánatkérés már épp elviselhetetlen.

*

Szeptember 15-én.

Határozottan rosszul néz ki s beteg. Ma elvitt kocsin arra a birtokra, a melyet nékem szánt még *akkor*. Ott egy új cottageszerű házat építtetett, azt mutatta meg nékem. A nagy fáczányos szélén áll a kis épület. A mesterek három hónapig dolgoztak csak rajta. Természetes fa- s téglából készült kis emeletes alkotmány, gerendás tornáczokkal, czinóberszínű ajtók- s gerendaszélekkel. A terrasseokon angol piros fonott bútorok, nehány salon, s egy nagy hálószoba, a főépületben. Az utolsó szobában — az arczképe. Akkor festette Sargeant, a nagy angol

mester, mikor jegyben jártunk. A hasonlóság feltünő, de a mellett ijesztő látni, mennyit öregedett azóta. Mi baja lehet? Arczbőre sárgás, szemei beestek, haja deresedni kezd. Én teszem tönkre? Boldogtalan volna? Annyira meghatott a kép, hogy a mellére borultam, s nem akartam sem az eredetit, sem a portrait-t látni.

Pedig ma majdnem derült volt máskorhoz képest arczkifejezése. Látszott arczán, hogy boldog, hogy e birtokot a házzal együtt végleg átadhatja nékem. Ha én most ezt igaz szívvel, tiszta szemmel fogadhatnám el, ha egyenesen szemébe tekintve így szólhatnék neki: — Köszönöm férjem, ajándékod nagy értékü és nemes, vedd érte szerelmemet, a melynél többel nem birok.

Ha ezt mondhattam volna néki!

*

Szeptember 20-án.

Nem, határozottan nem irok többé naplót. Ez átkos papiron szoktam rá a hazudozásra, s most, hogy lelkem igazságos képét irom le, napról napra nem birom el a sulyát. Bele bolondulok.

Nem jó az embernek igen mélyen tekinteni bele a lelke világába. Addig, mig külső éltemet írtam le benne, mulattatott a dolog. Aztán — igen, kimondom, szégyeltem, — ma, megörjít.

Nem irok többet.

*

Kiültünk egy terrassera.

Október 3-án.

Indulunk. Mától kezdve megint elkezdem az írást. Nem birom ki. Hogy ha még le sem írom, a mit érzek, úgy egészen egyedül vagyok. Igy legalább megkönnyit az, a mit énemből kipusztítok az által, hogy papirra vetem.

Indulunk. Tegnapelőtt mondta Sándor, hogy el van tökélve délolaszországi s algieri útját megtenni. Én eleinte elleneztem (már megint hazudtam, nem mondhattam, hogy azért nem akartam menni, mert Elek is ott lesz). Sándor azt hitte, a pesti világot sajnálom, megigérte, hogy Cannesba visz a tavaszi hónapokra. Pfuj, milyen véleménye van rólam, de megérdemlem. Legyen ez a bünhödésem. Nem ellenkeztem tovább, nem is mondtam ellent. Higyjen rólam annyi rosszat, a mennyit lehet. Az sem lesz elég . . .

*

Október 6-án.

Az utolsó pillanatban *egyedül* oda szaladtam a partra, előttem a Körös, tovább a Katinkaliget, s a láthatárig a puszta. Mit mindent hagyott itt, a mit nem tudtam életté átváltoztatni . . .

*

Október 10-én.

Ime Pest: Egész nap itteni barátnőim járnak be hozzám, mindegyik irigyen nézi ezüst útikészletemet (csak a multkor kaptam Sándortól), megnézték ékszertokjaimat, elbámulva látják óriás solitair gyémántokból összefoglalt nyaklánczaimat, diadémjei-

met. Egy se volt arra kiváncsi, hogy itt belül milyen a világ. Mama irigyen megcsodált, azt találta, sohasem voltam ily szép, még a papa is beczézgetett. Mindenki rontott. Harmadik napja vagyunk itt s s három ebédmeghívásunk volt.

Én? előkerestem azt a könyvjegyzéket, a melyet egyszer Elek adott nekem, s rendeltem vagy 50 kötet franczia és angol könyvet. Olvasni fogok az úton. Én azt hiszem, az olvasás eltávolít majd önmagamtól, pedig erre szükségem van.

*

Október 12-én.

Fiuméban. Sándor a hogy megérkeztünk, átöltözködött s unokatestvéréhez, a kormányzóhoz ment. Én a legegyszerűbb ruhámban, a komornám kiséretében, bejártam a várost. Olyan furcsa, kéjes érzés fogott el. Úgy éreztem, mintha ébredni kezdene valami a lelkemben, ez az arany napsugár, ezek a babérerdők, a végtelenség, ez a néptömeg, mely körülvesz s a mely nem ismer . . . Ime, tán ez legtöbbet ér. Hisz mióta megvagyok, üveg szekrénybe voltam kiállítva. Mindig tudta mindenki, vagy legalább tudni vélte, hogy mit teszek, mit gondolok s érzek. Itt senki, senkisem ismer. Lementem a horvát part egy osteriájába, leültem a szőlőlugas szélén, s belenéztem a messzehaladó tenger kék vizébe. Mily szép, szép az élet! Úgy éreztem, az életerő beleszalad a lelkembe . . . nini, szavalok! Most veszem észre. Nem hiába, hogy egész út alatt a Taine «Italie»-ját olvastam.

Elek, ha látna, csodálkozna rajtam. De tán nem annyira, mint én magam csodálkozom. Oly jól esett ez a frissen fejt tej, úgy éreztem, az igazság emlőjéből szivom! Azt hiszem, a mit látni fogok, közelebb fog az igazhoz hozni. Furcsa, hogy majd a művészetek segítségével kell hozzá jutnom. Tanulni akarok, fejlődni. Szeretnék az lenni, a mi vagyok, megszakítani a régi énemmel minden összeköttetést.

A kormányzóéknál igen boldog ebéd volt (ritkán használom e szót «boldog!»). Igen rokonszenves emberek. A governatore még igen fiatal ember, van valami igazán fejedelmi abban, a mit mond, abban a mit tesz. Felesége komoly, szép asszony.

Olyan komolyan nézett rám — hogy lesütöttem szemeimet. És — közvetlenül. Ez már haladás. Míg férjeink politizáltak, karon fogott, megmutatta a nagy, de roppant nyomott palota minden zege-zugát. Különös összeállítás, nagy aerarisch bútorok, s aztán ezek között olasz, velenczei ritkaságok. Úgy látszik, erre sokat tartanak. Furcsa, ezt soha sem láttam otthon. Peddig ezzel is mennyit szórakozik, tanul és felejt az ember. Ezeknek meg még erre sem volt szükségük, mert hisz boldogok, s van teendőjük elég. A gyermekekhez is bementünk. Komoly gyerekek, szinte már ezek is reprezentálnak.

Milyen különös, ezeknél minden olyan — igaz benyomást tesz.

Kiültünk egy terrasse-ra s hosszan elbeszélgettünk.

— Mondd, — kértem hirtelen, — hogy tanultad meg az igazság útját járni?

A fiatal asszony jóságosan mosolygott, nem felelt

rá semmit, de szeméből láttam, hogy úgy született benne. Aztán tárgyakról beszéltünk. Minden egyes bútornak története van, mindegyikről tud valamit elmondani. Mennyit kellett hogy tanuljon, hogy érezze mindezt, hogy lássa, mi a szép, mi az összhangzatos.

— Hogy irigyellek, hogy Rómába, Nápoly- s Szicziliába mentek, — mondta.

— Hogy irigyellek, hogy itt maradhatsz, — viszonoztam elszólva magamat.

— Mit irigyelsz rajtam, hisz néked is megvan mindened, mit kivánsz, férjed szeret, vagyonod nagyobb a mienknél, tehetsz annyi jót, mennyit akarsz, s élvezhetsz, a mennyit szemed és szád kiván. Mi kell több ennél? Még gyermeked nincs, de hát ez is csak idő kérdése. És te szabad is vagy, mi pedig kötelességünknek élünk.

A két utolsó mondata szeget ütött a fejembe. Gyermekem, hátha lesz nékem is! Tán majd a kis fejére rá tett kézzel még el is mondhatok néki mindent.

És kötelességem is lesz akkor. Most nincs? De ha nem birom, nem tudom betölteni!

Október 14-én.

Róma. Milyen furcsa volt tegnap a kis hajón vele együtt neki indulni a tengernek. Még soha sem voltam tengeren. Nyolczkor este lassan siklott ki a hajó a megvilágított fiumei kikötőből, oly csendes, oly nyugodt volt az éjszaka, és én úgy szerettem

volna, ha nagy, igen nagy veszedelembe jutnék vele. Ha terhes felhők környékeznének, ha villám, mennydörgés elnyomná a szavunk. Hogy így közel-közel simulhassak hozzá még egyszer, s elfogadhassam védelmét, őszinte szeretettel, ragaszkodással.

A tenger bámulatos csendes volt. S Anconától Rómáig napfényes idő. Este értünk Rómába. A Hotel Quirinalban ember ember hátán, villanyvilágítás, nyüzsgés. Késő éjjel csendesek voltak az utczák.

Hát ez Róma?

Október 18-án.

Rómáról nem merek írni. Azt hiszem, ostobaságokat mondanék, így hát csak Stendhalt s Tainet olvasom s azokat igyekszem Rómában feltalálni. Pedig furcsa, minden más hatást tesz rám. Valószinüleg éretlen vagyok még.

Már két nagy ebéden voltunk. Sándornak mindenütt vannak rokonai. Az olasz rokonok! Gracié, majd felfalnak, olyan édeskések mind. Voilá une race qui ne me plait pas! Egy angolnéval, Lady Stanleyval ismerkedtem meg. Az vonzott hozzá, a mit az olaszoknál nem találtam meg: az igazság.

*

Október 20-án.

Istenem, Istenem, hát nem lesz ennek vége. Elek ismét írt. Azt mondja, Kairóból az arab pusztába expeditióra készül. S nem bir magával, hozzám fordul egy kis érdeklődésért. Mit tehetek én érte?

Levele tele van Rómával s Rómán keresztül minden sorából szerelme beszél, a melyet azonban nem említ. Így hát megmérgezi nékem Rómát. Délután a Campagnában voltunk . . . nem birtam magammal, e végtelenül szomorú mezőkből, e szürkés hangulatból annyira az Elek szavai beszéltek hozzám, hogy megkértem Sándort, forduljunk vissza, rosszul érzem magamat. S most itthon vagyok a kis szobámban — a villanyfény besugárzik idáig az iróasztalomig, s azért csak az a nagy, néma, csendes Campagna előttem . . . tovább még keletnek az az ismeretlen sivatag, s azon egy ember, ki megy, tán vesztét keresve . . .

*

Október 24-én.

Ha gyermekem lenne Sándortól, minden jobbra fordulna. Ma bementem a Szent-Péter-templomba, ezért imádkoztam. Meghallgatott-e az Úr? Ah! hiszen vallásom sincs, ezt is kiölték belőlem. Az a czinizmus, a mely megölte bennem a szerelem iránti érzéket, elvitte magával vallásomat is. Senkiben, semmiben nem hiszek. De igen, Sándorban . . . Hát akkor?

*

November 3-án.

Palermóban. Megyünk, megyünk — az én szemeim nyitva s azért nem látok semmit, nem hallok semmit, nem vágyom semmire. Olvasom Baudelairet . . . Mint a mákony. Szeretném, ha mind e fény, pompa érdekelne. De mi közöm mindehhez?

*

November 16-án.

Megint egy levél Elektől, megérkezett a Szentföldre. Arra kért már akkor, hogy oda feleljek neki, s miután semmi hir rólunk, azt mondja, érzi, *igaza volt*, hogy megirta szerelmét, mert vagy tőlem kellett volna pár sornak jönni, vagy Sándortól egy levélnek, a melyben élethalál-párbajra hivja. Egyik sem jött, sem *igen*, sem *nem*. Tehát szavait félig meghallgattam.

És igaza van, úgy van. Megcsaltam férjemet — és tán — önmagamat is?

*

November 18-án.

Nem, nem fogok mindig ezzel foglalkozni. Ez ostobaság s eredménytelen.

Egy óriási parkban kocsiztunk, a mely Katinkaligetre emlékeztetett. Vagy csak minden a mit látok, azzá hasonul át, a mi bennem van. Ma Verlaine-t vettem meg, az Elek kedvencz költőjét. Mint lánynak megvolt, hogy férjhez mentem — akkor azt hittem — nem lesz könyvekre, vagy legalább ilyenre szükségem, nem vittem magammal. Éjjel olvasni fogom.

*

November 19-én.

Egész éjjel Baudelairet olvastam, mint olaj a tüzre ez a könyv. Magamra olvastam benne. «Comme vous êtes loin paradis parfumé!» Volt-e ilyen paradicsomom valaha? Voltam-e gyermek, fiatal, mint

mások. Rothadás vett körül, hogy meglettem, s a rothadás légköre tápláló légköröm.

*

November 24-én.

Nem értem, nem ismerek magamra. Napról-napra közönyösebb leszek. A külvilág nem érdekel. Úgy ülök a nagy ebédeken, estélyeken mint egy bálvány, szemeim kerekre tágulnak, nem mondok semmit, nem hallgatom azt, a mit beszélnek, nem látok, nem hallok, semmi érdekem, sem kedvem semmihez.

Este Baudelaire-re, Verlaine-re örülök.

*

November 30-án.

Nagy jelenetem volt Sándorral. Ez az ember tönkre megy mellettem. Napról-napra sápadtabb arczkifejezése. Girgentibe mentünk. Én a hajó egy sarkában egy Zólát olvastam (nagyon érdekel ez az író, ha utamba akadna, lehet, hogy vissza adna önmagamnak) Sándor a másik sarkában a Times-t. Így egész Sziczilián keresztül. Este későn érkeztünk.

Kocsin, zekegő úton a szállodáig, ott vár a megrendelt ebéd, en tête á tête. Ettől most mindig félek. Sándor két üveg pezsgőt megiszik egyedül, én pár osztrigát eszem, s hallgatunk. Aztán külön-külön lefekszünk. Másnap nagy szél kerekedik, én nem merek kimenni a szállodából, félek, hogy nevralgiát kapok. Sándor egyedül nézi meg a görög templomokat. Este vissza Palermóba.

Így lesz hát ez az út végig? Hogy vissza érkeztünk, kijelentettem neki, hogy én nem megyek tovább, már unom ezt a hajszát, aztán meg . . . Elek Biskrában. El fogom kerülni, bármibe kerül. Sándor nem tágított, nyugodtan azt mondta, ő megigérte Eleknek, hogy deczember végét ott együtt töltik s így *megyünk*. Megyünk. Igen . . . én pár perczig zokogtam, sírtam, aztán — mintha fénysugár szaladt volna át a lelkemen, végre is, miért ne, menjünk. Hisz úgy jobb lesz. Jobb szembe nézni az ellenséggel, így ártalmatlanabb. És aztán ki is fogom magyarázni vele a dolgot úgy, hogy baj nélkül megértethetem magamat Sándorral. De hát ez már megint csak nem lesz az igazság . . .

Sándor meghallgatta végelhatározásomat s ott hagyott: megyünk, volt az utolsó szava.

Most hát én . . . igen én, irok Eleknek, ez az egyetlen módja.

*

December 1-én.

Ime levelem:

«Édes Elek. Remény lem, soraim még Jeruzsálemben érnek. (De hát ha nem!) Hallgasd meg, a mit mondok. Nem szeretlek, nem is foglak soha. Nem akarlak látni se élve, se halva. Ne gyere utamba, mert kitérek előtted. Tudd meg, hogy tisztességes asszony vagyok s az is akarok maradni. Férjemet szeretem, s jövendőbeli gyermekeimnek akarok élni. Hogy megközelitesz, az gyalázatos dolog, s egész lelkem felháborodik, ha rágondolok. Mit akarsz velem? Testem nem lesz a tied, mint a

hogy a lelkem nem az. Nem szóltam Sándornak, nem azért, mintha bármi módon vonzódnám hozzád, de mert nem akartam, hogy összeütközés lehessen köztetek. Nem akarom, hogy Sándort baj érje. Te mint könnyelmű lányt ismertél, mióta a *szerelem* (igen, az a szerelem ! !) átváltoztatott, azóta sem érzésem, sem gondolatom nem az, a mi volt. Mi megyünk Biskrába, de megtiltom, *érted*, hogy oda gyere. Nyugalmamat nem adom semmiért. Az isten megáldjon s ez leszen első és utolsó levelem tehozzád. Bálványosy Mária.»

Mini helyett Máriát írtam alá. Ebből aztán kiérzi, hogy semmikép sem akarok vele bizalmas lábon állani. Magam vittem a levelet a póstára, csak időre érkezne még oda. Jaffáig innen 6 nap, onnan 2 Jeruzsálemig, ott 8—10 nap alatt. Decz. 12-ére ott lesz a levél s akkor még tudom, ott kapja, hiszen karácsonyt a Szentföldön tölti.

*

December 3-án.

Átolvastam a levél fogalmazványát. — Istenem, milyen ügyetlenséget követtem el, hogy azt irom: «nyugalmamat nem adom» ; hisz így többet árultam el, mint kellett volna, lelki állapotomról.

De most naplót sem irok egy darabig, ez is csak hiába izgat. A tárgyaknak fogok élni. Ugy mint egy utazó, — ki felejteni utazik.

Felejteni . . . mit ?

*

Deczember 30-án.

Anya vagyok, bizonyos. Ennek sem tudok most már örülni. Félek a gyermektől. Hogy neveljem fel, ha nem tudok igaz lenni. Az ő életét is megmérgezzem, mint a hogy az enyémet megmérgezték? Sándor, uram! ments meg.

*

Tunis, január 4-én.

Éjjel-nappal a két férfi a fejemben. Nem látok semmit, csak őket. Éjjel róluk álmodom — úgy érzem, ketté tépik a szivemet. Mi lesz velem? Ha az Elek levelét olvasom, a Sándort is ott érzem az oldalamon. S félek mind a kettőtől s nem látok a lelkemben egyebet sötétségnél, némaságnál . . .

*

Biskra, január 6-án.

Sándor tegnap hirtelen hozzám fordult: «Az Elek *barátom*, bizom benne minden körülmény között . . . érted?» S mereven szemembe tekintett. Mit értett alatta — tán gyanakodott volna. Mikor árultam el magamat, vagy már rég gyanakszik? Egész testemben reszketek még most is, midőn szemeinek tompa kifejezésére gondolok. S holnap, vagy tán ma már megjöhet. Mi lesz velem? Összezavarodott az elmém s nem látok tisztán érzéseim chaosában. Nem látom a helyest, a jót, nem tudom, mit érzek igazán, nem tudom, hogy lesz . . . Én uram! támogass, mert eltántorodom . . .

*

Biskra, január 8-án.

Istenem! Istenem. Tönkre, tönkre vagyok téve. A dolog így történt. Egy arab kávéházban voltunk, Sándor és én. Rendesen itt töltöttük az estéket már jó ideje, Sándort igen mulattatja az arabok fegyvertáncza, mindennap eljáratja velök.

Épp a fegyvertáncz közepén — én Uram Istenem — ki lép be az ajtón: Elek. Azt hittem, rám szakad a ház. Sándor tüstént abba hagyatta a vad tánczot, de a pokoli lárma után beállott csendet nem lehet a szívem csendjéhez hasonlítani.

De tovább. Elek odafordul Sándorhoz, kezet ad neki.

— Tudod-e, miért jöttem oly gyorsan? — mondta merészen, egyenesen a szemeim fehérébe tekintve, — mert Mini irt nekem.

— Ugyan? — kérdé Sándor fásultan, — s te erről nem is szóltál.

Azt hittem, szétszakad a szívem.

— Igen, megirtam, hogy ide jövünk, miután tudtam terveidet, — rebegtem halkan, nehogy Elek megmondja az igazságot, hogy így az összeütközést elkerüljem.

— Igen, Mini meg akart lepni téged s ezért irt, — mondta Elek még folyton rám nézve hidegen, közönyösen, tönkre téve tekintete által, — s én sietve jöttem.

— Jól tetted, — mondta Sándor, hirtelen kézszorítását viszonozva.

Ime, hazugságból hazugságba. — De ez még nem elég. Sándor éjjel sakálvadászatra készült. Ide ren-

delte Ali Ben Hamedet, dragománját* a kávéházba, ki vezeti. Itt vártunk reá. 10 óra után megjött.

— Elek, légy oly szives feleségemet haza kisérni a Hôtel Saharaba, te is ott vagy szállva úgy-e?

— Igen, mellettetek vettem szállást, — felelte Elek szemtelenül. Sándor kezet szorított vele, nekem megcsókolta kezemet s szemembe tekintett. Ha száz évig élek, nem felejtem el tekintetét. Mintha egész lelkét a lelkembe lehelte volna. Vagy csak azért láttam ezt így, mert magam végtelen izgatott voltam s mert tudtam, hogy most, most fog elválni minden ... Nem tudom. Elment. És Elek most hozzám fordult: «Indulunk hát?» Karon fogott. Én nem akartam, hiába mondtam neki magyarul, hogy nem engedem. Megtette. Végre is a még népes utczában, a hol az arab Ouled Nailok** házai előtt franczia katonatisztek árnyai suhantak el, nem téphettem ki magamat karjai közül. Elek a szó szoros értelmében vitt. A kis telep legnépesebb utczájába mentünk, a hol a téli éjszakán még ember ember hátán tolongott. És nem mertem szólni, egész testemben remegtem. Vitt, vitt. Egy európai kávéházba erővel bevonszolt. «Un caffé à madame, un verre de whisky à moi.» Úgy tett, mintha felesége lennék.

— Eljöttem, mert levelének sorai között olvastam. Ha szeretné férjét, akkor nyugodt lenne, nyugodtan odaadta volna levelemet neki, hisz «vér»-leány, ki nem fél egy párbaj esélyeitől. Maga ha

* Vezető.

** Tánczosnők egy arab törzsből.

szereti férjét, csak egy módon cselekedhetett volna, hiába mondja, hogy nem. A szerelem parancsol. Hiába minden törvény, hiába esküje, a mit mond. Az enyém, mert szeretem s mert viszont szeret.

És én gyenge báb csak hallgattam s mintha megszáradt volna a szó a torkomon, nem tudtam, nem tudtam rá felelni semmit.

— Azt mondja, nem ismerem azt, a mi ma. Csakis azt szeretem s nem azt, a minek lenni játszott. Maga még pár hó előtt nem önmaga volt, hanem társadalmi körének visszfénye. Egy szava nem jött szivéből s egy szó nem juthatott a szivéig, s így hogy választhatott volna akkor a szíve szerint. Az enyém az Isten s emberek előtt. Akkor a Katinkaligetben láttam már — s ma az enyém.

Hangja olyan áttetsző, tiszta lett, mint a fejünk felett elterülő égbolt, a melyen az afrikai ég miriad és miriadnyi csillagja ragyogott. A mimóza-fák virágoztak, messzi, messziről szomorú dal hangzott, tán egy arab ház terrasseáról; fejem felett a tejút fenséges íve; szivem tágult, úgy éreztem, karjaim széttárulnak s átölelem az egész mindenséget, s szavam most is, mint mindig, máskép beszélt.

— Sándort tisztelem — kiáltottam (Istenem miért is ezt).

— Nem tisztelet kell nékem, de szerelem. — S vitt, vitt.

Úgy éreztem egész testem lelkem azon az egy karján csügg, a mely visz s a melynek ellenállani nem tudok. S nem tudtam. Felvitt. Szobánk egymás

mellett . . . s a sötét éjszakában amazok ott nem láthatták, hogy az ő szobájába tértünk.

Hát miért is nem öntöttetek erélyt, szivet belém, *ti*, kikre ez rá volt bizva.

A Sándor gyermekével szivem alatt — ma az Elek szeretője vagyok. Ime az igazság.

*

Biskra, január 9-én.

Sándor délben jött haza, és furcsa, én nyugodtabb, s lehet mondani igazabb vagyok vele, mint voltam. Szinte kihivólag viselkedtem vele szemben. Kijelentettem, hogy áthurczolkodom a déli oldalra eső szobába, mert éjszaknak fázom. Sándor nem ellenkezett — pedig ez azt jelentette, hogy ágytól válunk. Nos igen, ha már így kellett hogy legyen, hát hadd legyen így. S legyen egészen. Kettős játékra már igazán képtelen volnék. Szivem alatt levő gyermeket említettem . . . . ez aljas volt. De hát miért ne, ki egy olyan aljasságot el tudott követni, mint én tegnap, az már mindent pirulás nélkül elkövethet. Most hát előre — csuszszunk lefelé a lejtőn, nyitott szemmel, sans peur et sans reproche!

*

Biskra, január 14-én.

Sándor minden éjjel vadászni jár, már vagy húsz sakált s pár hienát lőtt. Azalatt én a Hôtel Sahara széles erkélyén ülök késő éjszakáig, mellettem Elek. Előttünk a végtelen csillagos ég s lábaink előtt a kis tér mimosa-bokrai. Keret, illat, mind

ugyanaz, mint akkor. És én egész lélekkel oda vetem magamat neki. Szinte túlságba megyek, akkor csókolom száját, midőn tán nem is kivánom. Beszéltetem, mert szépen tud beszélni. Elmondatom vele szerelmének egész történetét, el, hogy mit szeret rajtam, hogy gondolt rám, ott azokon a hosszú útakon. Már rég szeret. Még — azt mondja — kis leány voltam s nevelőnővel jártam ki a jégre, hogy rám vetette szemét. Csak hogy büszke volt, el akarta nyomni szerelmét. Nem akarta, hogy a partie-vadászok közé sorolják, mint annyi mást Pesten. Kerülte, mert szegény volt. Mióta azonban gazdag, olyan gazdag mint Sándor, azóta kétszeres erővel kivánt meg engem. Kivánt meg — igen, így mondta. Pfuj, a szó csunya. De hát méltó — viszonyunkhoz. Tehát mindig csak pénz!

*

Biskra, január 16-án.

Ma ebéd alatt elnéztem Sándort. Ez az ember beteg. Valami van a szemében, a mi szinte a túlvilágba húz. Milyen furcsa az élet. Miért találkoztunk mi egymással, miért ott, hol nem lehettünk az egymáséi. Milyen egyszerü dolog: két ember találkozik, vonzódik egymáshoz, megszeretik egymást, egyek lesznek a sírig. Így van ez az egyszerü embereknél. De hát nálunk hány kis mellékút, kitérés van a fővonalak mellett, vagy tán fővonalak nincsenek is; csak árnyalatok, csak félszinek. A félhomály misticzismusa, a mely éppen csak az igazsággal van ellentétben.

Vissza már a karjain hoz át.

A félszinektől az örök világossághoz hogy lehessen jutni?

Én szegény hites férjem, miért is kellett néked éppen én rám bukkannod? Miért nem találtál magadhoz méltó, becsületes, igaz asszonyt, ki az oltártól a halálos ágyig egyet gondolt és érzett volna veled? Ha én egyszer elmondhatnám néked még az igazságot úgy a hogy van! De jól is van az, hogy *ma* már ez lehetetlen. De jó, mert én, ha *akkor* két mély szemeddel a szemembe tekintenél, visszakivánnám azt a boldogságot is, mely után egyszer már kinyujtottam a kezemet, és beléd találva szeretni — el kéne pusztítanom magamat. De jó is az, hogy az igazságot néked soha, de soha el nem mondhatom, mert tiltja az a kis gyermek ott a szivem alatt, az, melynek bűnös szivem minden dobbanását meg kell hallania, ki tud a *másik* minden öleléséről — csókjáról.

*

Biskra, január 21-én.

Napról-napra merészebb leszek. Ma, hogy Sándor a Kadinál ebédel, mi Elekkel egy háromlovu kis kocsin Sidi Okbába rándulunk. A kocsi elhagyva a biskrai város utolsó pálmáit, szélsebesen szeli a sivatag homokját, az arab kocsis mélyen lenn guggol szinte a lábaink előtt, s dalt zümmög. Elek átkarol s úgy röpülünk át a végtelenen. A kocsis néha visszanéz, s bátorítva mosolyog ránk. Azt hiszi, férj és feleség vagyunk, tudja, hogy csókolom az Elek ajkát, hogy lássa ez az ember, hogy mondhasson el

esetleg Sándornak olyat, a melyből meg kell hogy tudja vétkemet.

Sidi Okbában is így viseltem magamat (hála a régi divatos manierjaimnak, a melyek napról-napra jobban visszatérnek), hogy az európai fogadósné, kinek terrasseán ebédelünk, már nem is az Elek feleségének, de párisi cocottenak tart s folyton «ma belle»-nek szólít. Ez vérszemet csinál nékem, czigarettára gyujtok s Elek vállára hajtom a fejemet... s e perczben úgy érzem... nem érzek semmit.

Késő este érkezünk haza. Sándor tekintetét keresem. Lenn várt a fogadósnál, előtte fehér burnusos dragománja, ki vadászhistóriákat mond el neki.

Még fel se nézett, hogy lejöttünk, azt se kérdte, honnan jövünk. Pedig kihivó tekintetemmel magam mondtam el neki mindent! Istenem, ha megölne mindkettőnket!

*

Biskra, január 23-án.

Ma Elekkel Ó-Biskrába járunk. Egy arab asszony jövendőt mond nékem. Oly szép szőke gyermekeim lesznek, mint a gazdámnak (ez alatt Eleket értette), rá fog hasonlítani a szemök, szivök azonban olyan lesz, mint az anyjuké. Reménylem, hogy nem... A város végeig megyünk, ott egy oued-en* kellene átgázolnunk. Elek habozik, pedig túl a folyón gyönyörű, úgy mondják, a kilátás.

Én? mutatom, hogy kell. Lehuzom sárga kivágott czipőimet, harisnyáimat, ruhámat felemelem a tér-

* Sivatagi folyam.

demig, s megyek előre. Elek is átgázol. Vissza már a karjain hoz át a vizen.

Ugyanazon eszközök, mint a Pál és Virginiában. Első regényem volt, igen szinpadiasnak találtam akkor, csak úgy, mint a mai kirándulásnak egyes részleteit.

*

Biskra, január 24-én.

Ma komornámat hazugságon értem. Ali Ben Hamettel valahol a városban csatangolt s azt állította, hogy a bibornok által épített menházat vizsgálta meg. Kisült, hogy hazudott, a vendéglős ott látta az oáz azon részén a dragománnal, hol mi jártunk tegnap. Nem szidhattam meg, mert nincs már jogom hozzá. Érzem, napról-napra sülyedek.

*

Biskra, január 26-án.

Elutazásunk előtt tisztelegni voltunk a carthagói érseknél. A bibornok itt szokta a teleket tölteni. Egész operettejelenet volt. Az öreg úr felcziczomált szinpadias fogadószobájában, veres székében, s mi hárman előtte. Mert mind a hárman ott voltunk. Aztán a biboros hosszú beszédje, melyben házasságunkat példásnak és tanulságosnak nevezte. Végén czélzások nagy vagyonunkra.

A beszédet, azt hiszem Eleknek igaza van, minden átutazó de marque házaspárnak el szokta mondani, az alluziokat is elértettem. Küldtem neki szegényei számára 1000 frankot. Megfizettem a hazugságát, a mint amazok az én hazugságaimat fizetik meg. Elek-

nek mégis igaza van, kár skrupulizálnom, hiszen minden hazugságra van építve, egész társadalmunk, minden intézményünk. Egész fejlődésünk, minden tettünk, minden szavunk hazugság.

De hát miért kárpótol ez engem?

*

Algier, január 30-án.

Ime a Hotel St. Georgeban. Csupa angol s angolné. Csupa flirt az egész bódé. Lépcsőkön tuczat számra ülnek el az angolok missjeikkel, a kiknek felét egy saisonra elbolondítják. A salonok spanyolfalai mögött, az istálló dohányzójában, a tennistéren csupa flirt. Annyira beleillek a keretbe, hogy siettetem elutazásunkat. Most már igazán egy olyan helyre szeretnék menni, mint Cannes, hol a nagy világ telel. A mámor, azt mondják, jót tesz, hadd igyam ki poharát szinig.

*

Algier-Marseilles, február 1-én.

A hajón. Sándor és Elek a hajó orrán beszélgetnek. Nekem a fejem fáj. Szomorú vagyok. És furcsa, most még ijesztőbbnek érzem azt, a mi reám vár.

Mi lesz velem?

*

Február 3-án. Cannes.

Kora reggel érkeztünk ide. Sándor egy igen nagy butorozott villát bérelt a Californiában. Ennek berendezése szórakoztat, elvonja figyelmemet. A vil-

lának falai rózsaszinüek, igen jól áll a boldogságunkhoz.

Lépcsőház fehér lakk-fából. Igen könnyen építve, salonok, ebédlő mind lakkirozott puha fából. A butorok igen izléses, egyszerü kartonnal áthuzva. Ittott pár értékes régi, vaskos tölgyfa szekrény. Minden sans prétention, s igen nagy izléssel berendezve. A salonok s ebédlő óriási ablakaiból nagy virágparkligetre a kilátás, tovább pedig a cannesi öböl, ellátni Frejusig. Ez a tájkép az, melyet Maupassant egyik könyvében a herczegek paysage-ának nevez. Factice itt minden, de ez áll jól az én benső világomhoz. Ez kellett nekem, most már teljek be vele.

*

Február 4-én. Cannes.

Boudoirom is rózsaszin. A plafondjára angyalkák vannak festve. Émelygős persiflátió. Sándor a másodikat lakja, ő maga választotta a lakást, én a földszinten. A fogadószobák az első emeleten (a mely a kert felé tekint) vannak. Elek a közeli Montfleury szállodába ment lakni. Tiz perczny gyaloglás innen. Ha kerti kapunk kulcsát odaadjuk neki, három percz alatt ide ér.

*

Február 5-én.

Igen, ezentúl csak tényeket irok le. Nem ér ez az érzelmeskedés semmit. A dolgokat úgy sem változtathatom meg. Glissez mortel n'appuyez pas! ez volt a papa jelszava is. A szerint fogok élni. Ma egész nap Pepivel, ki itt tölti a telet szintén, bár

sajnos, a város túloldalán, a West Endben lakik. Látogatásokat csináltunk. Bejártuk a város 200 lehető házát, voltunk, mint Pepi nevetve mondta, néhány lehetetlenben is. Pepi igen mulatságos előadást tartott Cannesról, ez a snob-ok városa. Itt épp csak herczegnél kezd az ember számítani. Van vagy 12 nagy, fő- és vérbeli herczegük. Azonkivül 30 olyanféle családból, mint ő. Ezeken kivül az egész párisi, londoni és bécsi high Tory-világ jórésze itt telel. Ezek mögött meg az amerikaiaknak egész hada, kik azért jöttek ide, hogy mivelünk megismerkedjenek. Hogy bátyáink az ő leányaikat vegyék el . . . hugaink (ha vannak) fiaikat szerencséltessék.

Óriási hajsza. Első kérdés: «ki ő» valakiről, ki megérkezik. Második: «How much!» mennyit ér. A «ki ő» alatt családját értik. Hány őse van, mi rangfokozata, «született, vagy nem született.» A zsidóbárók és amerikaiak így taksálják az «ember» fiát. Pepi igen szellemesen megjegyezte, hogy arra van elég ősünk (már mint neki), hogy a bécsi kamarabálokra meghivják, arra azonban nincs mindig, hogy egyik-másik vasuti király, vagy párisi pénzfejedelem elhivja az intim jellegü ebédjeire. Mais n'est ce pas nous, nous en passerons! mondta mosolyogva.

Beiratott minden nagy herczegnél (én persze mindenütt a Sándor nevét is oda bigygyesztettem), elvitt minden socziális hatalmassághoz. Mindenütt voltunk. És én haza érve, halálra fáradtan végig feküdtem a chaise longuera s messze, messze repültem el innen. Ha egy év előtt lenne még? Tán okosabban élnék? Nem hiszem. Hisz nincs anyag bennem a

boldogulásra. Csak az élet kis eshetőségeire vagyok kikészítve.

Este Sándor állítólag kártyázni ment. Elek a művészetbe akar beavatni. Azt mondja, a művészet czélja elfeledteti az élet hazugságait. Azért minden nagyvilági embernek dilettansnak kell lennie. Hogy így igaz élete is legyen. Azt hiszem, ebben igaza van.

Pedig Elek!... Ah, de mindegy! Legyen *így*. Beülünk a kis rózsaszinü boudoirba s a narancsszinü lámpaellenző fényénél egy Bourget-regényt olvas fel nekem. Néki tetszik, én nékem ezek az asszonyok mind hamisak. Úgy tünnek fel nékem, mintha egy velenczei kristálycsillár utánzatát látnám. Nem egy dolgot másképp tennék, mint ők teszik. Je serais plus canaille et plus grande dame à la fois. Hogy beleuntunk az olvasásba, Elek előadást tartott nékem a «szép»-ről. Nem sokára majd a jóra kerül a sor s akkor... pirulni leszek kénytelen. Azt állítja, jól állana nekem, ha aláfesteném szemeimet s szemöldökömet is meghúznám a Pinaud plajbászával Miért ne? ha őt mulattatja, tegyük meg. Elek hiu — s úgy látszik, hiu reám és szebbnek szeretne még, mint a milyen vagyok. Midőn elmondtam neki (féktelen czinizmusomban), hogy anyának érzem magam, már innen-onnan két hónapja, aggályait fejezte ki, hogy fogok majd kinézni, hogy fogok majd öltözködni kis idő multán. Furcsa, én nékem már egész más aggályaim vannak. Elek szépségemet szereti. Ez is valami. Ha Sándor is *csak* ezt szeretné!

Aztán Elek elmondja, hogy az egész asszonyi világot látta itt s én vagyok a legszebb mind között.

Milyen kár, hogy már ennek sem tudok örülni. Mit ér?

*

Február 6-án.

Redfernnél 17 ruhát próbáltam fel. Pompás foglalkozás, ez alatt az ember határozottan képtelen a gondolkodásra. 13 (rossz szám!) utczai ruhát tartottam meg, a számla 9000 frank. Aztán Worth szabásza érkezett meg Párisból (1600 frank cachet azért, hogy lejött!) 9 estélyi ruhát rendeltem. Egész nap mérték, szabták a testemet. Estére annyira ki voltam merülve, hogy pirulás nélkül dobhattam magam az Elek ölelő karjai közé.

*

Február 7-én.

Sándor egy yachtot és egy kis vitorlás hajót bérelt. Az utóbbi oly kicsiny, hogy maga kormányozhatja. Ennek örülök. Tán némelykor elvisz — Elek nélkül is. De ezt már alig merem reményleni. Ha ugyan «reményleni», ez a szó kifejezi azt, a mit gondolok. Hisz félek vele egyedül lenni, nem tudok néki semmit mondani s ő is épp csak egészségemről tudakozódik. Ezt is úgy, mintha minden egyes szavával mentséget akarna nékem adni arra, hogy miért lakik ő a másodikon és én földszinten.

*

Február 8-án.

Felülmulom magamat. Ma este az örökszép Fernande estélyén debuteiroztam Cannesban. Első

megjelenésem volt a nagy világban. A szó szoros értelmében — meztelenül jelentem meg. Én nem tudom miért, de az ilyet most megkivánom. Fáj nékem kínozni vele Sándort, tudom, s mégis meg kell hogy tegyem. Egy finom, szinte áttetsző selyem directoire ruha volt rajtam, a mely alatt csak igen könnyű alsóruha. Nem volt fűzőm s mellem alatt csak egy aranypánttal volt a ruha megerősítve. Fejemen babérkoszorú gyémánt cseppekkel tarkítva, nyakamon semmi. Midőn letettem sorteéimat, Sándor elsápadt. S az inasok is zavartan néztek rám. Én kihivó arczczal léptem be a salonba — utolsók voltunk — s egy csapással, éreztem, mind meghódítottam őket. Asszonya meghódolt, mert tudta, érezte, első leszek köztük, férfia — én Istenem, ha az Elek szemeinek kifejezését el tudtam viselni, akkor elviselem ezt is.

Az ebéd alatt egy zsidó báró s a választófejedelem között ülök. A fejedelem igen rokonszenves ember. Van valami bánatos, igen bánatos az arczán. Én nem tudom mi, de valami úgy vonzott hozzá, hogy az ebéd végén már barátok lettünk. A háziasszony kissé ingerülten látta, mily gyorsan «elbántam» a prince charmanttal, Cannesban a diadal a választófejedelem első mosolyánál kezdődik.

Asztalhoz a háziasszonyt vezette, de már a fekete kávéját oldalomon itta ki. És pedig ... nem a ruhám «szabása» vonzotta, mint a többieket, valami suggestio-féle volt kettőnk között, mi? magam se tudnám megmondani.

Egy óráig lefoglalt. Jóformán csak közönyös dol-

gokról beszélt, a melyek között volt valami, a mit elmondani első látásra nem lehetett neki. Azt mondják, nagy beteg. Mi lehet a baja? Mily könynyen viselném én el egy betegség minden kínját!

Hogy a herczeg elbocsájtott... fiatal urakból udvar támadt körültem. Majd mindegyik bemutatta magát nékem. Ugy fél 10-kor, midőn már az estélyre hivatalosak is érkeztek, kilenczen vettek körül. Elek 10-kor jött. A mint belépett az ajtón, tekintete engem keresett. Diadalmasan mosolygott, midőn a fejem fölött lebegő villanylámpától fényesen megvilágított testemet meglátta. Látszott a szemeiből, hogy büszke, bogy ez a fejedelmi termet az övé... s hiába van körülöttem egy tuczat udvarló, azért fehér karjaim csak őt fogják ölelni. Övé a testem... tekintetének igaza van. De a lelkem? Az is... mert azt csirájában fojtotta el és ugyanakkor, midőn már-már meg akart volna születni.

Sándort egész este nem láttam. Valami öreg douariére oldalán beszélgetett.

A kocsiban férfiasan kikérte magának, hogy máskor ilyen toiletteben megjelenjek. Hogy haza értünk, hirtelen pongyolába vetettem magamat (hisz a Sándor oldalán égetett ez a ruha) s a ruhát becsomagolva, átvittem néki a második emeletre. Tudom, szinpadias volt, pedig igaz érzést akartam ezzel kifejezni. Dobja a tűzbe — mondtam neki. — Megtette, a kandallóban elhamvadt, aztán hirtelen kisiettem a szobából.

*

Február 9-én.

De azért — reggel csak alá festettem szemeimet. Meg kellett, hogy tegyem. Miért? nem tudom megmondani, bizonyos voltam, Sándort bántani fogja. Elek? Elekkel nem törődöm. Azaz ebből a szempontból nem. De valami visz feltartóztatlanul ebben az irányban. Jóformán nem akarom egy perczig sem, hogy Sándor azt ne higyje, hogy őszintén — az vagyok, a mi vagyok. Ha már meg nem mondhatom neki, legalább hadd lássa meg; minden nap minden órájában, hogy aljas, hozzá méltatlan a testem, a lelkem. Elek elragadtatva látott így. Este, hogy háláját megmutassa, egy mogyoró nagyságu smaragdot hozott. Elfogadtam. Pedig vehetnék magamnak, a mit akarok. De... el fogok tőle mindent fogadni. Hadd legyek az, a minek születtem.

*

Február 10-én.

Három igen mulatós asszony van itt, kettő nagyon szép, a harmadik csunya, de azért ünneplik. Ezekhez szegődtem én is. Igy most én vagyok az ostorhegyes Cannes legfast-abb asszonyai között. A legszebb köztük, Malthens grófné, egy nehézkes német felesége. Születésére nézve angol. A legártatlanabb kifejezésü sötétkék szemek, mit életemben láttam. Aranybarna haj, finoman ivelt szemöldök. Roppant sápadt, vértelen arczszin. Nagy szalonban nem mutat semmit, de otthon a legbájosabb asszony, kit életemben láttam. A legártatlanabb arczczal tud olyanokat mondani, a mikről én még nem is álmod-

tam. Maga a romlottság s ezt tudja és erre büszke. Tudja — de nem hiszi senki — még barátnői, vetélytársnői sem, olyan ártatlanul tud nézni. Oly szomorunak látszik... Inséparable-ja a sötét hattyúnyaku Bennettné, egy amerikaihoz férjhez ment római principessa, csupa szenvedély és láng — látszólag. Pepi azt mondja, olyan mint egy darab jég. A csunya asszony köztük Herrenstein Dahnstein Marianne, csunya s eszesnek látszik, oly szemtelen, oly vakmerő s oly biztos önmagáról.

Mi — úgy látszik — asszonyok — mindazzal tetszünk nekik, hogy nem vagyunk azok, a minek látszani akarunk. Én egy cocodette benyomását akarom tenni, pedig tán egy szemernyivel jobb — és igen sokkal rosszabb vagyok a cocodette-eknél.

Február 10-én.

Délután rendesen három baratnémmal Rumpelmeyernél, a tengerparti czukrászdában találkozunk. Mindegyik elmondja a haditervét, mit akar aznap tenni, hány embert akar elbolondítani. Ez mulattatja őket. Marianne és Bennetné felkapaszkodnak a Marianne két kerekü kocsijába, a melyet az maga hajt — s elrobognak.

Hová? nem merem megkérdezni. Én egyedül Matthes Lillyvel. Furcsa párbeszéd.

Lilly: Ti — tegez, mert itt is már divatba jött a mi kinövésünk, az általános tegeződés, a kik egy «set»-hez tartoznak, tegezik egymást — együtt jöttetek Vezekényi Elekkel Afrikából?

Én (nyugodtan) : Igen, ott is jó időt töltöttünk együtt — két hónapot (egy hónappal többet mondtam neki).

Lilly : Nem értem hogy kibirod egy udvarlóval. Én halálra unnám magamat.

Én : Ki mondta azt néked, hogy csak egy udvarlóm lesz. Lesz — a mennyit akarok.

Lilly : Azt tudom. De... úgy látszik, túlságosan tartasz erre az egyre, hogy a többinek igazán audencziát adj.

Én (naivan) : Rokonom!

Lilly : Nektek meg az osztrákoknak mind rokonaitok — ez semmit sem jelent. Rokonod-e a férjed is?

Én (még ártatlanabbul) : Hogy ne... kivált azóta, mióta elvett.

Hangosan felnevettünk.

Pár percz mulva Sándor bejött a szobánkba. Lilly rettenetes sokat fáradozik, hogy «fény»-körébe vonja. De hát Sándor... jobban szereti nálunk a yachtot.

Mikor egy órai időzés után elmegy, Lilly elragadtatva beszél róla, hogy mennyivel érdekesebb mind a többinél, kik itt vannak, mennyivel érdekesebb Eleknél is... és énnékem *ezt* gúnymosolylyal ajkamon, szinte érdektelenül kell végig hallgatnom.

Elek jő értem. Szerettem volna, ha éppen most nem jő. De hát...? Mit tehettem. Ugy tettem, mintha igazán *ő lenne.* Haza kisért, feljött velem a villába s mindig, mindig abba a rózsaszinű boudoirba. Már úgy utálom s azt találom, azok az amorette-ek ott a plafondon épp oly factice-ok, mint a

mi szerelmünk Elekkel. Csókjai úgy hatnak rám, mint egy édeskés franczia parfum illata.

Sándor egész nap láthatatlan volt. Holnap kis vitorlás hajóján kirándulást tesz. Én a választófejedelemnél ebédeltem. Előbb ültettek D'Agnan herczegnénél. Ezt pedig Francziaországban nem teszik, ott rang szerint ülnek a dámák. Ő így, mint herczegné, a fejedelem mellett kellett volna hogy üljön (másik oldalán az «örökszép» Fernande ült), s harmadik volt köztünk. Midőn kimentünk az asztalhoz, elsápadt, elveresedett s azt hittem, tüstént haza megy. Engem két perczre mulattatott a diadalom. A herczeg jóformán csak velem foglalkozott. Hogy fogják azt nékem a többiek megbocsájtani?

Ebéd után kivitt a villa terrasse-ára, honnan messze ellár az ember a California örökzöld ligeteibe, (ni, ni, észrevettem a tájképet, mit jelent ez?) egy ellenző mögött elrejtett japáni kanapén leült mellém.

— Mondja, grófné, — mondta halk hangon, — érzi maga azt, hogy valami közös van köztünk?

— Én az első perczben kiéreztem, fenség.

— Mi lehet ez?

— Ez, fenség, — s egyszerre tisztán láttam magam előtt azt, a mi bennünk közös, — ez, fenség az, hogy mindketten az igazságot keressük.

— De sehol, sehol se tudjuk megtalálni, — tette hozzá Degenburg örökös és választó fejedelem.

— Énnekem kezemben volt, fenség, de... lányos fővel, ostoba észszel ki hagytam siklani kezemből.

És most én magam se tudom miért, de kitört lelkemből minden, úgy éreztem, megtaláltam benne

azt, a kit oly rég kerestem, barátomat, azt, a ki anyámat, atyámat pótolja, azt, a kinek mindent elmondhassak.

— Lássa fenség, a hogy így maga előtt állok, minden izében romlott asszony vagyok. — A fejedelem jóságosan mosolygott, nem látta, úgy látszik, csak a szemem szinét s nem azt, a mit szemeimnek vissza kellene tükröznie.

— Lehettem volna derék asszony is. Azt hiszem, benne volt a lelkem mélyében a becsületesség csirája, a mely fává, hatalmas fává növekedhetett volna. De hát a környezet, az első szavak, a melyeket életemben a szerelemről, az élet nagy törvényeiről hallottam, megmérgezték lelkemet gyökeréig. A társaság ezer hazugsága fátyolt vont szemeim elé, az első pillanattól kezdve nem láttam meg az igazság útját, a melyet pedig oly szenvedélylyel szerettem volna követni. Most — ma? Nincs senkim. A férjem? Fenség, nincs ember a föld hátán, kit jobban ne tisztelnék nála. De hát lássa, milyen formát ölt az a tisztelet, mire világot lát... Pfuj, fenséges uram, undorodom magamtól, undorodom a világtól...

— Különös szavak, különös hang egy annyira ünnepelt asszonytól, mint a grófné.

— De hát nem érti, hogy épp én...

— De értem, — vágott szavamba. — Egyszer majd én is önmagamról fogok a grófnénak beszélni, s akkor majd meglátja, hogy mi vonzott engem önhöz. — Erre karját nyujtotta s bevezetett a szalonba. Ott már észrevették hosszas távollétünket.

Elek (igaz, ő is hivatalos volt az ebédre) dühös pillantásokat lövelt rám.

— Ugyan szedd össze kissé magadat, — sziszegte, midőn közel jött hozzám, — mindenki észreveszi.

— Mit? — mondtam majdnem hangosan, egyenesen a szemébe nézve.

— Azt, hogy hogyan igyekszel a herczeg fejét is elforgatni.

— Férjem vagy? — kérdtem élesen.

— Nem, a szeretőd. Tehát sokkal több jogom van hozzád.

S én, hogy önmagamat büntessem, nem feleltem szemtelen szavaira semmit, odaadtam néki az egyik rózsát a bokrétámból. Az örökszép Fernande belesápadt, mikor ezt meglátta. Midőn Elek elment, odasietett hozzám s élesen markirozott hangon megleczkéztetett.

— A mi időnkben, a második császárság idején, sohasem mertünk volna egy férfinek — éppen a fivérünket kivéve — egy rózsát nyilvánosan átadni; ti a század végének asszonyai igazán kissé túl mentek a határon.

— Vous êtiez vieux jeux voilà tout, madame, — feleltem rá én s hátat fordítottam neki. Észrevettem, hogy az egész salon figyel minket, s gyors, éles mozdulatomat meglátták csak úgy, mint Fernande elhült ábrázatját. Meglátta mindenki, hogy *én* voltam az erősebb. Ha így halad, én leszek Cannes legünnepeltebb asszonya. Mit ér?

*

Február 11-én.

Elek ma egy Dagnan Bouveret képet hozott nekem ajándékba. 15 ezer frankért vette, tudom, multkor együtt néztük meg. Igaz, születésnapom van, 20 éves! és már milyen tapasztalt. Sándor egy egyszerű ibolyabokrétát küldött. Maga le sem jött szobámba, csak ebédre jő majd haza, üzentette. Elek már 11-kor itt volt, meg akarta látni, milyen hatást tesz rám fejedelmi ajándéka. Látszik az ajándékozási módján, hogy «nouveau riche». A pénzével akar nékem is port hinteni a szemembe. Furcsa, pedig jó családból van, mégis?... Ugy tettem, mintha el lettem volna ragadtatva ajándéka által. Mellemen azonban a Sándor bokrétája volt s ezt nem tudhatta, kitől való. A képről hosszú előadást tartott. Én figyelemmel hallgattam, szinte várva, mikor mondja majd el, hogy mennyibe került. Igyekeztem azonban úgy kinézni, mint a falánk gyermek, ki éhesen falja az édes süteményeket, de ha két tuczat nyalánkságot is eszik meg, mégse tud betelni vele. Mit adnék érte, ha tönkre tudnám tenni úgy, mint azok a hirneves párisi cocotte-ok a szeretőiket. Hadd pusztuljon el az a pénz, a mi engem tett semmivé. Mert végre is ha nem örököl, sohasem mert volna megközelíteni.

Ugyan gyűlölöm-e, vagy még szeretem? Vagy egyiket sem tettem soha? Ha meggyűlölném, akkor valóban szerettem valaha.

Az a bajom, hogy az igazság iránt nincs érzékem s így önmagam lelkében sem látom meg a valót. Sándorral egyedül ebédeltünk. Az asztalon

csak én magam egyszerü fehér ruhában, mellemen csak az ő ibolyabokrétája. Sándor azt hitte, nagy ebédünk lesz, fehér nyakkendővel, frakkban jött az asztalhoz. Bámulatát fejezte ki, hogy egyedül vagyunk. Az asztal ibolyadísze felett udvariasan bókot mondott. Nem mertem néki megmondani, hogy én magam diszítettem fel. Cannesról beszélt, hogy milyen jól mulat a tengeren — egyedül. Sohasem járt a yachton, csak mindig a kis vitorlás hajón. Battiste, a matróza se jő most már vele, egyedül megy, jóval túl a szigeteken.

— Istenem, ha valami baja lenne?

— Ugyan Mini, mi jut eszébe, hisz tudja, hogy kezemben a vitorlázás minden csinja, binja...

— Elvisz-e egyszer magával? — susogtam félénken, szinte bámulva, hogy ki tudtam nyögni.

— Miért ne, — de elébb egyszer barátnéit a yachtra hivjuk meg. Akarja hogy holnap a nizzai versenyre a yachton menjünk. A szakács meg tudja addig a hideg villásreggelit csinálni.

— Hogyne, — mondtam örömmel, hogy így egy napot mégis vele tölthetek. — És kiket hivjunk?...

— Barátnéit — a három inseparablet, aztán azok férjeit és barátait, — mondta minden hangsúlyozás nélkül.

— De — tettem hozzá zavartan, — igen sok barátjuk van.

— Válaszsza ki közülök azokat, kikre leginkább tart. Carpont, Steatont, Eggerfeldet, Starzenskyt. Ha akarja, mondta gyorsan, minden habozás nélkül.

— Hát ha sok lesz? Eggerfeldet talán ki is hagyhatjuk.

— És Eleket? — kérdte nyugodtan Sándor.

Azt hiszem elpirultam. Én Istenem hová jutottam?

— Eleket is, ha nincs ellenedre.

— Eleket is, válaszolt.

Tudja vajjon? Mit gondolhat akkor rólam? Miért nem öli meg, akkor legalább látná, hogy csak őt, igen, csak őt szeretem. Akkor megmondanék neki első mámoromban mindent. Akkor nem félnék, akkor látná szememben, hogy még mindig, mindig őt szeretem... s fogom szeretni, örökké.

*

Február 12-én.

Óriási tömeg a parton, midőn indultunk. Három barátném s Pepi (kit még hozzá csatoltam a listához) mind tarka-barka ruhákban jelentek meg. Rengeteg kalapok, toll, legyezők, gyémánt övök s csattok. Az urak fehér flanell szines ing, nyakkendők. Akár egy marionette-szinház. Elek halvány-lila flanellruhában volt. Sándor volt az egyetlen, ki férfinek nézett ki közöttük. Izmos derekán sötétkék yersey, yachtsapka fején, vitorlavászon nadrág, sárga bőrczipők. Ő vezényelt.

Mi mind kis csoportokba oszoltunk. Elek persze mellém ült. Szerencsére hogy Pepi nem hagyott vele egyedül. Sándor onnan felülről az egész fedélzetet belátta, pedig nem szerettem volna, ha folyton az oldalam mellett látja halvány lila flanellruha,

sárga selyempántlikás, szalmakalapos barátját. Pepi nagyokat nevetett, mintha csak csiklandoznák. A szigetekig jól ment minden.

A férjek lementek az alsó szalonba rouge et noirt játszani.

A szigeteken túl már kissé furcsa lett a mulatság. A tenger tajtékos lett, nyugati szél kezdett felemelkedni (mi itt a zord szél). A dámák sápadt arczához nem igen állott a tarka ruha. Udvarlóik (kivált a lengyel Starzensky s a két franczia) savószinű arczán csepp nyoma sincs a szerelem-hódolatnak. A hajó tánczol, s én egyszerre az angol Steaton-t kivéve egyedül vagyok Elek- és Sándorral. Pepi, miután öt pohárka cocnactól tökéletesen becsipett, szintén bement aludni.

De jó, hogy az angol úgy bírja a tengert. Én nem tudom, de nem bírtam volna ki itt a zúgó tenger közepén egyedül lenni Elekkel, midőn ott felettünk Sándor kormányozza a hajót. Este lett, hogy Nizzába értünk, elkéstünk a lóversenyről, a társaság harmadrésze halálra volt fáradva. Épp csak az amerikai Malthensné, Steaton (pedig ez nem egy pár, Steaton a Benettné boldogítója), Elek, Sándor meg én éreztünk elég erőt arra, hogy a London Houseba menjünk ebédelni, a többiek halálra merülve, átkozva a yachtingot, visszavonultak vasuton Cannesba.

Az ebéd, méltó hozzám. Én, (most egy idő óta nem birok Elekkel lenni a Sándor szeme láttára) a szó szoros értelmében elforgatom a Steaton fejét. Aztán, midőn már beleuntam a játékba, karonfogom

Malthensnét s felviszem az emeleti kis salonba a férfiakat egyedül hagyva lenn dohányozni.

Malthensné azt mondja, nem ért. Nem tudja, miféle anyagból vagyok, sok asszonyt látott, de olyat mint én, még soha sem. Meg tudnál-e vajjon érteni akkor, gondoltam, ha a kulcsot jellememhez kezedbe adnám? Tán még kevésbbé.

Elek, mint visszatérőben Steatontól hallom, erősen belekötött férjembe, de az nyugodtan visszavágta minden támadását. Mit akar ez az Elek? Ha összekapnak, mi lesz akkor? Hisz ha Elek megöli Sándort, csak nem vehetne el, mit ér hát így vele. Ha Sándor megölné Eleket? Ez más, ez volna az egyetlen lehető mód. De ezt én nem eszközölhetem. Aztán mit érne most már!

*

Február 13-án.

Sándor elvitt magával vitorlás hajóján. Tán életemben először éreztem, mi lenne a boldogság. Ha én még az vagyok, a mi tán sohasem voltam, s az ő erős karjára támaszkodva neki megyünk a viharos tengernek, nem félve a halált, most boldogan egyetértve, egyet gondolva halunk meg. Egyedül voltunk, nem volt senki velünk. A hajó lassan hagyta el a cannesi kikötőt. A szigetek egyikénél kikötöttünk. Bámulatos nyugalom, csak a fenyők óriási oromja felettünk s csend. Távol egymástól mint idegenek haladtunk el a fák alatt. Hiába daloltak a madarak, hiába nyiltak az első ibolyák a nagy fák alján, se madárdal, sem tavasz, sem virágillat értem nem

tehet már semmit. Hogy a szigetet elhagytuk, a tenger nyugtalanabb lett, viharosan csapdosott. Ugy, hogy Sándor karjain vitt a vitorlás hajóba. Szinte beleszédültem, oly boldog voltam, hogy ismét karjai között éreztem magamat. De majd bele haltam a gondolatba, hogy soha, soha többé máskép nem lehet.

Sándor, hogy a hajóba értünk, megkérdte, kifelé vagy be. Én — szinte önfeledten — kifelé mutattam. Hátha a tenger hullámaiba vesznék vele. Ha már vele nem élhetek, hát haljak meg vele. Tán megértette gondolatomat, mert egyenesen neki vágott a tengernek s a hajó siklott, siklott a folyton emelkedő hullámokon, eszeveszett gyorsasággal haladtunk le délfelé, hol száz és száz kilométernyire csak tenger. A hajó orrán egyenesen állott Sándor s némán maga elé mutatott. Igen, igen, ő is azt akarta. A tenger zúgott, a szél mind erősebb lett, most már oldalról is kezdtek a hullámok csapdosni, úgy érzettem, egyik-másik tüstént elnyeli a járművet. Cannes mind távolodott tőlünk, én úgy éreztem, ezzel távolodik tőlem is az, a mi szennyes, földi. Zúgnak a habok, haragos a tenger és Sándor egyszerre visszafordul, elereszti a vitorlát, mereven szemembe néz.

Igen, elpusztulunk, ezt akarja.

Én e perczben felvetettem szememet reá: hallgass meg, elmondok mindent, — rebegtem.

De Sándor, mintha mást gondolt volna, hirtelen tagadólag intett kezével, — megtiltom, — mondta szintelen hangon, vállat vonva a vitorlát megigazí-

totta ... s két óra multán a cannesi kikötőben voltunk. Nem talált érdemesnek arra, hogy vele haljak ... hát a vele való életre érdemesnek tart?

*

Február 16-án.

Anyámtól egy levél. Elragadtatva ír az én szocziális sikereimről. Hogy pár osztrák hazatérve Cannesből, a legnagyobb elragadtatással írt rólam, a mit azután a mamának írtak meg. Hát ilyformán kell élnem, hogy szocziális sikereket érjünk el! Mama csak szerényen azt teszi hozzá, hogy igyekezzek *egy* udvarlót tartani, (hogy udvarló alatt mit értett!) s ha már kell, hát legyen az a választófejedelem (hát már ennek is híre ment). «Le sang des roys ne soulle pas» (a régi ortografiával írta le ... de azért még se folytatom).

Anyám tanácsait tudomásul vettem ... egy igen megelégedett, szerencsétől áradó levéllel feleltem neki. Papáról is sokat ír, üdvözöltet s örömmel lát azon a szocziális magaslaton, a melyre születtem. Enchantée ms. et mesdames.

*

Február 17-én.

Hogy Eleket boszanthassam, folyton a herczeggel vagyok. Egyik ajándékot a másik után fekteti lábaim elé. Úgy látszik, vannak férfiak, kik az amolyanokat is azzal a szerelemmel szeretik, mint a tisztességes nőket kéne (ilyen Sándor). Vannak olyanok, kik a tisztességeseket akkép ünneplik, mint a hogy az

amolyanokat szokták (Elek). Nini ... most veszem észre, hogy mily nagy igazságot írtam le. Az vagyok, mindkettőből áll a lelkem. Rosszabb vagyok a legrosszabb párisi cocotte-nál és ... lehetett volna a legjobb hitves anya is belőlem.

Ma Elek egy gyémántkeresztet hozott. Ilyenkor aztán egy napra úgy teszek, mintha melegebben éreznék iránta. Hadd tegye hát magát értem tönkre. Ez az egy vágyam van csak ma már. Több nem is lehet.

*

Február 19-én.

Fernande-nál az első garden party. Egy virágzó kamélia-lugasban a fejedelemmel.

— A multkor be hagytam fenséged által a lelkembe látni. Ma ...

— Igen, ma én beszélek. Lássa, grófné, elmondom őszintén. Miért ne mondanám. Tisztább, jobb a többinél.

— Sem az egyik, sem a másik, fenség, csak tán boldogtalanabb — tettem hozzá félhangon.

— Miért? nem keresem. De érzem, van valami köztünk, a mi több a szerelemnél — felvetettem kérdőleg szemeimet — mert nagyon közel áll a barátsághoz.

— Igen — feleltem nyugodtan — ha ugyan fenségednek és nekem lehetnek barátjai.

— Éppen azért, mert ez jutott eszébe, látom, hogy igen. Meg fogjuk érteni egymást. Lássa, tán tudja, hogy a német császár unokaöcscse vagyok.

— Igen, fenség.

Eszeveszett gyorsasággal haladtunk.

— Az ő udvaránál nevelkedtem... boldogan... gyermekek között gyermekként. Sok fiatal herczeg volt akkor a berlini udvarban, mind jó pajtásaim... aztán ... tíz éves koromban, hogy szegény atyám meghalt, haza vittek Degenburgba. Uralkodnom kellett volna. Én katona voltam, azt hittem, egész életemben csak katonákkal lesz dolgom. A mi udvarunk fekélyes, rothadó talajra épült. Első perczben elragadtatva láttam a jó akaratot, mely körülvett ... aztán.

... Aztán? itt egy mosoly, elrejtett gondolat, egy tett ... lassan beláttam, hogy az egész udvarban nincs egy jó emberem ...

— Aztán?

— Aztán a nép felé fordítottam tekintetem, úgy éltem, mint a nagy királyok, kik a szalmafödeles kunyhókban keresték az igazságot, én is bejártam kis országom minden falvát, városát. Azt hittem, megértenek ... azoknak a nagy királyoknak könnyű volt, mert nem a mi kétkedő, megismerő, mérgezett századunkban éltek ... a porból emeltem magamhoz embereket. Szerettem őket, mert leköteleztem őket. Ők gyűlöltek, mert hálásaknak kellett volna lenniök ... Igy napról-napra, emberről-emberre.

— Hol van hát az igazság? — kérdtem önkénytelenül — ha még a legmagasabb csúcsokról sem látni meg csillagát?

— Az igazság... gyermekem — mondta, e perczben arcza végtelen jóságos kifejezésű lett, de egyúttal igen öregnek látszott. — Az igazság? — és nem felelt kérdésemre.

— Aztán? — kérdtem.

— Aztán? Elhagytam herczegségemet. Úgy sincs szükségük reám. Most itt töltöm a teleket, nem azért, mintha itt jobb lenne. Itt csak úgy hazudnak, komédiáznak az emberek, mint másutt, de hát itt legalább kevesebbet várva tőlem, mint kis országomban, valamivel őszintébbek velem szemben. Meg hát itt, hol a föld legelső társasága csapódott össze, többen állnak közel hozzám.

— Legalább társadalmilag, — mondtam s azt hiszem, keserűen mosolyogtam.

— De most grófné, egy vallomást, — fordult hirtelen hozzám — s aztán mint barátok válunk el.

— Akár kettőt is fenség, — mondtam határozott hangon, pedig zavarba jöttem, ugyan mit akarhat ólem

— Barátja önnek gr. Vezekényi Elek?

Bámulva néztem reá — miért kérdi, s aztán nyugodtan felelni:

— Férjemnek rokona, régebben vele utaztunk. Igen okos ember, kitől jóformán, mit művészi dolgokban tudok, tanultam.

— De hisz ez nem felelet.

— Fenséges uram — mondtam s mélyen meghajlottam előtte, — ha valaki tőlem azt kérdené, baráti viszonyban vagyok-e fenségeddel, azt hiszi, tudnék reá felelni? . . . azt hiszi, tudja az ember, hogy embertársával milyen viszonyban van? . . . Egyet tudok csak.

— S az?

— Hogy szeretni tudok, — s egyedül vagyok.

— S ezt rég tudja?

— Feleletem első felét — párbedészünk hozta tudtomra — másodikát pár napja tudom.

— Mióta? — kérdé a herczeg s szeme felvillant.

— Mióta a multkor a *férjemmel* — s e szót erősen hangsúlyoztam — egy nagy viharban voltam együtt a sík tengeren.

S e perczben láttam a szeméből, hogy a herczeg is szeret. — Hát ez is? — Feleletemre vállat vont s ott hagyott egyedül. Azt hitte, komédiázok vele. De hát szerelmét csak nem fogadtam volna el. Így mindegy.

*

Február 20-án.

Sándort négy napja nem láttam. Ma a cannesi ujságban nagy betűkkel hírdették, hogy az itteni árvaháznak 30 ezer frankot adott. Magyarországon is nagy adományokat tett. Én meg csak hordom az Elek gyémántjait, felemelt homlokkal lépek a szalonokba, mint Cannes királynője.

*

Február 22-én.

Ma két ügyvédje volt itt, azt mondja üzleti dolgai vannak vele. Egész nap nem láthattam.

*

Február 23-án.

Mindnyájan a farsang utolsó napjaira Nizzában voltunk. A kis Bennetné napról-napra féktelenebb, udvarlójával legképtelenebb dolgokat követte el

A mit már azért sem volna szabad, mert férje Amerikában van. Különben azt mondják, válni akar s férjhez akar Steatonhoz menni.

Mi mind furcsán viseltük magunkat. Mind egyforma Pierret és Pierrette jelmezben voltunk. Strazenszky coachán mentünk. Mi négyen egy szabad perczben, midőn urainktól megszabadulhattunk, felmentünk Malthensé egy unokabátyjának lakására. Tudtuk, nincs otthon. Bejártuk minden zegezúgát. A komornyik goromba volt velünk, ki akart hajtani. Nem hagytuk magunkat, megnéztük fürdőszobáját. Egypár borzasztó lány arczképe van a tükörben ... Könyveinek czímeit nem irom itt le.

A hogy kijöttünk a lakásából, az öreg komornyik dühösen ajtót mutatott nekünk (az álarcz alatt nagyot nevettem).

— Oda valók vagytok ti is, oda ni! — felmutatott a második emeletre, — ott is olyan igen víg hölgyek laknak.

— Menjünk fel, nézzük meg, hogy laknak. — Ez a Benettné ideája volt. Egy a szó s a tett. A még épp csak öltözködő leányok bámulva látnak minket (félre lökve az ellenálló szobalányt) nehéz illatoktól terhes salonjukba berontani. Eleinte sikoltnak, aztán azt híve mi is olyanok vagyunk mint ők, egy csésze theával kináltak meg, meg édességekkel. Elfogadtuk s igy egy félóráig ott ültünk mi, Cannes divatkirálynéi, azokon a bizonyos kanapékon, szembe vagy öt hat leánynyal, koczintanak velünk. Igen, mert cognacot is ittunk.

Csakhogy ... s ime a bökkenő, egyre nem szá-

mítottunk. Pierrette ruháink (egyforma fekete-sárga koczkából varrva) elárultak minket. Alig hogy kimegyünk tőlük, «uraink» (kik szintén lenn voltak előbb), épp ilyen jelmezben törnek be a «dámák»-hoz. Persze ezek ismerték őket. A cocotte-ok elragadtatva tudják meg, kik voltak náluk.

Fogadok, hogy ma már az egész Nizza erről beszél. Elek lilaszinű volt a dühtől, hogy elmondtam neki. Ennek örülök . . . csak Sándor *ezt* ne tudja meg. Vagy miért ne? Tán összetör s ez jó lenne nékem, testem, lelkem fáradt.

*

Február 24-én.

Az összes nizzai lapok (persze nevek elhallgatása mellett) leírták kalandunkat. Malthensné sírva hozta az ujságot. Benettné csak nevet . . . az okos Dahnstein Marianne büszke, hogy olyat tett, mit a mi világunkból való asszony nem mert megtenni soha. Én, ahogy a három asszony elment, otthon maradok, várok . . . egész nap várom, félek. A hideg lel vagy mi, de egész testemben reszketek. Este jő meg Sándor. Bejő hozzám. Én felkelek, eléje megyek, de nem tudom hogyan . . . ágyamban találom magamat. Ágyam fejénél komornám, ki ápol. Úgy látszik, elájultam mikor bejött. Istenem, ha Sándor ezt is komédiának hitte.

*

Február 25-én.

Elek jött korán reggel hozzám. Izgatottan elmondta, hogy ez nem járja, a mit teszek. Hogy az

egész város rólunk beszél. Hogy keljek fel (még csak a chaise longue-on feküdtem), most esetleg ha ma nem mutatom magamat, szocziális positiómnak árthatok. Oh Cannes! Oh Elek! Hisz úgy látszik, csak szocziális sikereim érdeklik, mint a papát és mamát.

Felkeltem, de... de nem az Elek miatt. Halványsárga selyem ruhában szürke tollakkal díszitve, á la Daumont befogott négyesen, végig a Crozetten. Mindenki ott sétált, olyan diadalmasan robogtam végig közöttük — hogy még Fernande is abbahagyta — tudom, a szapulásomat. A czukrászdába lépve, halk morajjal fogadtak. Mindenki felugrált. Minden tánczomat elkapták estére a Fernande jelmezbáljára — a mely az utolsó ez idén. Szerencsére . . . hisz a Sándor gyermeke már megmozdult a szívem alatt.

Ha a szülés közben elpusztulnék, beszélne-e Sándor valaha majd gyermekünknek rólam?

*

Éjjel 2 órakor.

A herczeg aggressiv kezd lenni. Igen szemtelen volt. Azóta, hogy a férjemet emlegettem, engem is a többi közé sorol. Hiszen igaza van más szempontból — de azért mégis felkeltem mellőle, végig menve az egész báltermen, ott hagytam egyedül. Második botrány, a melyben részem van a héten.

Erről még többet fognak beszélni a cannesiak s még kegyetlenebbül, tudom, mint a nizzai kalandról.

*

Február 26-án.

Szörnyű dolog történt ma éjjel. Benettné haza menve a bálból — még úgy látszik elfogadta a kis angol udvarlását — elég az hozzá hogy Bennet, ki váratlanul jött haza Amerikából, rájuk tört s lelőtte Steatont.

Irtóztató skandalum . . . az egész város erről beszél. Steaton reggel 6-kor meghalt. Benettné még ma a délutáni vonattal Párisba utazott.

Én Istenem, ha Sándor kezébe is pisztolyt adhatnék. — Persze minálunk ez lehetetlen. Amerika nagy, s hamar felejtenek. De végre is én egy jövendőbeli Bálványosy anyja vagyok.

A botrány hírével Elek sietett hozzám, halotthalványan, tán megijedt?

Én, hogy végig hallgattam, mintegy önfeledten — a karjai közé vetettem magamat. Elek még sápadtabb lett.

— Félsz? — kérdtem.

— Akarja, hogy lelőjjem Sándort? —

— Tudod, hogy ez lehetetlen, — mondtam a lehető legnyugodtabbnak akarva látszani — mert hisz akkor nem vehetnél el.

— Igaza van — s lehorgasztotta fejét.

Este újabb részletek. Ebéden Pepi volt nálunk csak. Sándor, ha Pepit hivom, mindig otthon marad — s én is a Pepi oldalán erősebbnek érzem magamat s ilyenkor szinte még a tekintetét is elbirom. A tegnapi esetről van szó. Én tréfásan beszéltem a dologról (nem tudom miért, de valami benső vágy arra ösztökél, hogy még szennyesebbnek tűnjek fel Sán-

dor előtt, mint a milyen valóban vagyok) elmondtam az «eset» egyik verzióját. Hogy midőn Benett lelőtte a felesége szeretőjét, Benettné sikoltva egy székre rogyott s így kiáltott fel: «Jaj Istenem, el vagyok veszve, többet nem fogadnak Cannesban.» Férje pedig, hogy letörölte pisztolya csövét a kabátja ujján, csengetett *egy pohár vízért*. Midőn a pinczér behozta, nyugodtan megkérdezte tőle, hogy át van-e szűrve, beszéltem nagyokat nevetve.

Sándor némán tekintett rám, aztán, mint ki nem tudja tovább visszatartani, felpattant.

— Ocsmány história ocsmány verziója. Nem a te szádba való. — Szemei kifejezése az enyémet kereste s ebben benne volt, hogy megvet, hogy méltónak tart a Benettné barátságára, hogy elhisz rólam mindent, hogy az utolsónál utolsóbbnak tart ... s a «nem a te szádba való» ... annak az volt az értelme, hogy nincs jogom éppen *nékem* dobni az első követ Benettnére. Erre felkelt s kiment szótlanul az ebédlőből. Pár percz mulva komornyikja lejött, hogy erős szédülése van, azért nem jöhetett le. Én Pepivel egyedül maradtam, némán ebédeltünk.

Ebéd után Pepi karon fogott s a kis szalonban összeszidott, de úgy, mint egy kis iskolás leányt. Elmondta, hogy nem érti, mit akarok, méltatlan vagyok önmagamhoz, méltatlan férjemhez, nevemhez.

— Én bizony kimondom az én bécsies szókimondásommal. Undokság, a hogy vele bánsz. Hát nem látod, hogy a világon a legderekabb férfi ... hogy többet ér a kis ujja Eleknél, a fejedelemnél s min-

den udvarlódnál együttvéve, de hát miért cselekszel így vele, miért?

És én hevesen, élesen, szakgatottan zokogni kezdtem s a Pepi mellén alig, hogy kitudtam nyögni, mert — szeretem.

Még némán sírtam-ríttam az oldalán, midőn a komornyik lélekvesztve berohan. — Grófné, a méltóságos úr igen rosszul van, elállt a szava, levegő után kapkod.

Én esztelenül felrohanok, be akarok menni hozzá, a mint belépek, összeesik. Szívgörcse volt... Egész éjjel sírtam, virrasztottam oldalán. Én Istenem, ha elmondhatnám neki, hogy szívem, lelkem a képével van tele, ha elmondhatnám!

Az orvos azt mondja, már rég szervezeti szívbaja van. És ennek mostanában kellett kifejlődnie. Reggel neki is megmondta — angol egyenességével, — hogy vigyáznia kell magára s a nagy izgalmakat kerülnie kell, mert pórul járhat.

És énnékem ezt *mind* végig kellett hallgatnom. Én nem szólhattam, nem törülhettem le a hideg verejtéket gyöngyöző homlokáról.

Sándor nyugodtan mosolygott, — az én életemben már nem igen lesznek izgalmas napok, — mondta s megfogta a kezemet. Én . . . igen . . . megtettem, volt-e jogom hozzá? megcsókoltam a kezét.

*

Február 28-án.

Azóta nem fogadtam senkit, nem láttam senkit. Elek leveleivel üldöz. Én egész éjjel Sándor szobája

mellett vigyázom minden lépését, tettét. De nem megyek hozzá, hisz ehhez jogom sincs.

Ma az orvos kijelentette, hogy tengerre mehet, ez jót fog tenni neki.

Én magam mondtam meg neki, — megkérdtem, hogy elkisérhetem-e?

— Magam fogok csak menni, — mondta nyugodtan.

*

Márczius 3-án.

Mindennap kinn vitorlázik a tengeren, és mindig ott várom a parton, a halászvárostól jó messze, a Golfe Juan mellett. Rendesen indulás után jövök oda, ott lesem egy halászházban, a melyet erre a czélra béreltem ki. Ott vagyok, míg elindul, s aztán a parton, míg visszajő,

*

Márczius 6-án.

Pár nap óta egyedül jár. Azt mondja, a tenger nyugodt, így jobb, s csak épp a szigetekig megy. Úgy szeretnék vele menni.

Ma este bejött a szobámba, úgy mint ezelőtt. Terveimről kérdezősködött. Elmondta, hogy ha *haza* megyünk, ott fogunk az új házban, az *én* birtokomon, a melyet nekem vett, — élni. Elmondta, hogy ő volt a hibás . . .

— Miben? — kérdem.

— Hogy — de elakadt a szó a torkán.

Tán csak nem hiszi, hogy igazán Elekbe vagyok szerelmes?

*

Márczius 7-én.

Az ágyban lázasan... csak egy pár szót. A hajót a tenger a frejusi úton vetette ki üresen... Sándor holttestét ma este találták meg a halászok a Bocca alatt.

Nem tudom, élek-e még, vagy csak álmodom. Én öltem meg! Tudom...

*

Május 6-án.

Majdnem két hónapig ágyban. Azt mondják, élet-halál között voltam. Az élet győzedelmeskedett. Újra kezdhetem.

Ime a helyzet.

A pusztahegyi ház nagy szalonjában fekszem. Chaise longue-omat oda tolattam az ablakhoz, szemeim előtt a Katinka-liget.

Egyedül vagyok...

Sándor ott a templom alatt a kriptában. Bármit mondjanak, gondoljanak bármit, *én tudom*, hogy én öltem meg. Nincs mentség sem a földiek, sem az égiek előtt?

Mit tegyek?

*

Május 7-én.

Napok, heteken keresztül a folytonos lázban. Terhes álmaimban azon törtem fejemet, mit tegyek, ha felkelek. Első gondolatom volt... Eleket tönkre tenni. Eh, ha minden baj oka a pénz volt, hát pusztuljon az a pénz. De ekkor úgy kellene kezdenem, hogy látogatásait elfogadjam, már háromszor volt itt, sohasem fogadtam. Mama (ki igazán meghatóan

ápol), roppant irigyel. Egy nagy partiet eltemetek, s már egy másik kopogtat ajtómon.

— S ehhez el is kell menned, — mondja, — már a jó hired miatt is. Igen sokat beszéltek rólatok már a Sándor idejében. Ezt helyre kell ütnöd . . . kérlek . . . Menj hozzá . . .

— Igen, édes mamám, hozzá megyek, — mondtam két kezét megcsókolva, — de elébb tönkre teszem lelkileg, — ismételtem magamban, — s vagyonilag — ha még akkor is kedve van, hát jó, — akkor hozzámegyek. Tán szegényen még becsületesek is lehetünk. Tán még az igazság útjára is rátalálunk . . .

*

Május 8-án.

És gyermekem? már mozdul a szívem alatt. Hogy fogok a szemébe tekinteni, ha atyjáról kérdezősködik majd? Mit fogok neki mondani?

*

Május 9-én.

Átvitettem magamat Salamonba. Arra a birtokra, a melyet Sándor nékem a lakodalom napján adományozott. Ott vagyok a kis házban, a mely boldogságunknak épült. Itt fog gyermekem is megszületni . . . itt a képe előtt. Mert a hálószobámban ágyammal szemben függ a képe. Nyiltan, derülten, bizalmasan néz le reám. Szeret. És én szeretem. Igen . . . szeretem . . . a tavasz egész bűbájos költészetével, szeretem lelkem egész erejével; felébresztette lelkem életét. Vissza adott önmagamnak . . .

Szeretem. És átadom magamat szerelmem egész szenvedésének. Ha őt már azzal tönkretettem, hogy szeretni nem tudtam, hadd menjek én tönkre az ő iránta érzett szerelmemben. De előbb Elekkel végzek.

*

Május 12-én.

Ugy tettem, mintha mama szavára hajtottam volna s az ő szaváért engedtem volna magamhoz Eleket. Mama túlboldog. S én változatlan. Mosolyogva fogadtam, mintha semmi sem történt volna, mintha nem lett volna e gyilkosságban őneki is része. Kezemet forrón megcsókolta, én viszonoztam kézszorítását. Leült velem szemben, egypár nyájas szó után üzletről beszéltünk. Elmondtam, hogy szeretném, ha egy palotát venne. Vesz. Hogy azt párisi emberekkel rendezze be. Megteszi. Beleugrattam, hogy három díszkocsit rendeljen Párisban, hogy egy gyémánt diadémet vegyen. (Mert hisz nincsenek családi gyémántjai.) Egy millió erejéig beleugrasztottam. Gondolom három milliója van, sietnem kell, mert fáradt vagyok.

Mindent megigér, meghunyászkodik, hisz szerelme erősebb, mint valaha, már attól félt, nem fogadom el, hogy nem akarom látni többet.

Várj csak, majd megismersz még.

*

Május 24-én.

Órákig elülök a Sándor arczképe előtt. Mit tehettünk volna mi együtt, ha ki tudta volna lelkemet

gyomlálni, ha visszaadott volna önmagamnak. Ha megneveltél volna, én szerelmes férjem!

*

Május 25-én.

Elek jött megint hozzám. Minden zsebe tele ritkasággal. A bibelot-mánia rajta is kiütött. Renaissance csészék fél drága kőből, arany tálak, meg két óriási solitaire. Roppant szeret költeni, látszik, hogy nem szokott a pénzhez. Ebben igazi parvenu.

Dicsekedett, hogy már talált egy *hozzánk* (pfuj, milyen többes szám) méltó palotát. Szebb, mint a papáéké. (Én t. i. ezt a papafélét *tőle* születendő gyermekemnek akarom fentartani.) Ebben a legfényesebb estélyeket adhatjuk Pesten. Tiz öl hosszú tánczterem, két főlépcső, hat szalon.

Én hallgatom s boldogan mosolygok. Csak már azt a dobot hallanám, a melyet annak a palotának udvarán ütnek meg.

*

Május 26-án.

Ma igen különös párbeszéd Elekkel. Sándorról beszéltünk — ma először.

— Mondja, — kérdtem tőle hirtelen, — igazán barátja volt neki?

— Igazán, — mondta, s láttam, nem hazudott.

— Hát így ... hogy tehette azt, a mit tett?

— Szerettem.

— De hát, — folytattam, kinozni akarván, — szerelme is csak oly csekély, mint a barátsága volt?

— Mit tegyek még magáért, hogy bebizonyítsam szerelmem mélységét?

— Eddig csak költött értem.

— Azt tettem, a mit követelt, mit tegyek még?

— Semmit... semmit, — mondtam s tréfásan végig simítottam toll-legyezőmmel a szempilláit.

Esténként azonban nem birom látni, ilyenkor bezárkózom szobámba s nézem a *másik* arczképét. Ha még egyszer, csak egyszer beszélhetnék vele, hogy legalább elmondhatnám neki, mily undok, undorító teremtés vagyok. Csak azt s nem mást, azt hiszem, könnyebben birnám el a mostani órák, napok terhes pillanatait, végtelen súlyát.

*

Május 30-án.

A Sándor ügyvédje eljött s felolvasta nékem a végrendeletet. Az a végrendelet, a melyet esküvőnk előtt említett, de a melyhez halála előtt még Cannesban pár héttel nehány tételt csatolt. Istenem, milyen szégyen.

A nagy szalonba gyültünk össze, én a lehető legközönyösebb arczczal hallgattam. Nem, nem akarom, hogy megtudják, hogy majd meghalok utána. Anyám és atyám is (!!) jelen voltak ez aktusnál.

Ime a végrendelet: Nékem hagyja a salamoni birtokot egy kerek millió értékben. Ez az enyém lesz, mégha férjhez is mennék máshoz. A majorátusi javak felett nem rendelkezhetett. Ezeken kívül van még vagy másfél millióra menő szabad vagyon. Ez a többi gyermekeink között egyenlően lett volna felosztva. Eddig az eredeti végrendelet. Záradékában, ezt Cannesban irta, arról az esetről beszél, ha hirtelen meg találna halni, miután (így *mondja*) érzi,

nem soká viszi már, az orvosok azt mondták, gyógyíthatatlan baja van. (Én tudom, mi volt a baja.) Igy, ha előbb halna meg, mielőtt gyermekünk meg találna születni, a végrendeletet a maga érvényességében fenntartja. Ha fiú, az összes javak örököse ő, (kivéve az énnekem hagyományozott részt), ha leány, a szabad javak illetik meg. Nevelését reám bizza, ki ebben, *tudja*, nevünkhöz méltóan fogok eljárni. Ha meghal, kér, hogy gyámul Eleket fogadjam el. Kit mint testvérjét szerette mindig s kit kegyembe ajánl. Hozzá teszi (én jóságos, fenséges lelkü uram!), hogy bevallja, úgy szeretné legjobban, ha hozzá mennék egyszer majd, a gyászév elteltével feleségül. Ki legméltóbban vezetné gyermekünk nevelését. Különben szabadon hagyja akaratomat, mert meg van győződve arról, hogy méltót s méltóan önmagamhoz fogok választani.

A végrendelethez még hozzá vannak hagyományai csatolva, vagy 200 ezer frt jótékony czélra, s vagy 50 ezer cselédei, hivatalnokai között kiosztandó.

De a végrendeletben még valami. Tanácsok. Ezt leirom a maga egész teljében. Ehhez kell alkalmazkodnom — ez legyen életprogrammom azután.

Ime a zárt levél:

Kedves, szeretett nőm!

Érzem, éltem virágai fogynak, érzem, elérkezik nemsokára a nyugalom, az ébredés órája. Tudom, helytelen volt tőlem, hogy téged, a viruló szép hajadont, az én korhadó életfámhoz lánczoltalak. Tévedtem, bocsásd meg tévedésemet. De ha szerelmem melegénél nem is tudtál felvirulni, engedd meg, hogy

És felvettük az élet keresztjét.

egy pár élettanácscsal szolgáljak; tanulj tapasztalatomból, hallgasd meg azt a programmot, a melyet elétek: Elek és eléd vonok. Engedjétek meg, hogy ha már boldogságtokban volt részem, éltetek helyes alakulásához hozzájárulhassak. Ti mindketten fényes családból származtok, mindkettőtöket nagy vagyonnal ajándékozott meg a mindenható. Legyetek méltók vagyonotokhoz, nevetekhez. A nagy név s a nagy vagyon csak teher annak, ki a boldogságot nem abba helyezi, a mit ad, hanem mástól várja. Az aristokratia hivatása megmutatni nagyban azt, a mit a többinek kicsinyben követnie kell. A századok tükrében hűségesen kell visszaadni azt, hogy nevéhez mérten hogyan *kell* élni. Én nem voltam életemben más, csak aristokrata; tán azért, mert kedvem, tehetségem nem volt máshoz, vagy tán körülményeim nem engedték meg, hogy máskép nyilatkozzak. De a nemes ember hivatását így tán jobban tudom másnál, hát engedjétek meg, hogy mesteretek legyek. Meg akarom néktek a ti körötökön *belül* a boldogság útját világítani.

Ma divatban van az aristokratiát gáncsolni, piszkolni. Valamely társadalom rétegét mindig piszkolni kell, hát legyenek ezek ma a főurak. Az igaz, hogy a pesti társadalom léha, a «sviháksáq» vezérfonala vonul rajta keresztül. Fenn az ernyő, nincsen kas. Ez a jelszó. De azért a mi társaságunk egy cseppel sem svihákabb a társadalom többi rétegénél. Csak nagyobb arányokban dolgozván, ez jobban szembetűnik. A boltoslegény hamis gyémántja nem olyan feltünő, mint a homokra épült várkastélyok szélkakasai.

Te feleségem e talajon születtél, az első szó, a mit tanultál, «látszani» volt s nem «lenni». És ez a szó mételyezi meg társadalmunkat. Felülről le mind látszani akar s igy az igazságot megveti s nem is akarja — ha tudná is — keresni.

A mi társaságunk ne legyen az, a minek nem kell lenni, ne akarjon minden újítást lóhalálában előre tolni; de igen, igen is, legyen egészségesen conservativ. Ez a hivatása. Vegye védelmébe a földet, a melyre hazánk épült s a mely századok folyamán a hazát — s két legerősebb tényezőjét, a nemes embert s a parasztot — istápolta. Mutassa meg, hogy kell annak a társadalmi testnek, mely gyökereivel mélyen, mélyen hat az anyaföld testébe, megnyilatkoznia. Hogy kell élnie, tennie, küzdenie s meghalnia. És itt a hiba, ti ezt nem teszitek ott fenn, vagy csak igen kevesen közületek.

A mi világunknak nem a pénz által való kérkedés a hivatása, hagyjuk ezt azoknak, kik mással nem hivalkodhatnak. Nekünk *ellenkezőleg* azt kell bebizonyítanunk, hogy *daczára* vagyonunknak, *nemesek* maradunk. Hisz a pénz ... igazuk van az anarchistáknak, lealacsonyít, kiöli az érzést a szívből, eltompítja az elmét, mert ostoba gőggel tölti be a koponyát.

Ebből semmise legyen a mi sziveinkben. Hajolj le a néphez s emeld fel magadhoz ... tanítsd, segítsd, meríts tőle (végtelen bölcseségétől) vigaszt s ne felejtsd el egy perczig sem, hogy közelebb van hozzád minden másnál itt az anyaország határain belül. Tanuld meg tőlük a családi élet egyszerű strukturáját, tanuld meg tőlük az élet nagy esélyeit egy-

szerüen venni fel. És aztán fejleszd, nemesítsd, a mit tőlük tanultál, s ezt hirdesd fennen, de csak *akkor,* ha már igazsággá változott a lelked mélyén.

Ez a társadalom, hiszem, tönkre fog menni, mint a többiek tönkre mentek, ekkor lesz a mi hivatásunk — az aristokratáé, emlékeztetni az új embereket a régi erkölcsökre s átvinni mindazt, a mit szükséges tudni az új embereknek, mert a forrongás, a pusztulás, a harczok terén ezt meg nem tanulhatták.

Tégy jót, mert ez igazzá tesz. A felszárított köny megtanít mosolyogni.

Tudom, tudtam mindig, jobb vagy annál, a minek látszani akarsz. Azt hiszed, nem ismertelek? Nem láttam, hogy léha viselkedéseddel csak az Elek iránt érzett szerelmet akartad palástolni. Tudom, ez álczáskodásban többet szenvedtél, mint én magam. Mert te nem tudtad, hogy hová visz utad, míg én az első pillanatban, midőn megláttam, nem mehet a tiéddel párhuzamosan, láttam a czélját s utolsó állomását is. Mert szerettelek . . , nagyon szerettelek. Jobban életczéljaimnál, mindenemnél. Nélküled nem láttam az életben semmit s ezért . . . bocsásd meg tettem. Hisz úgy se tartott volna soká . . . még boldogságom se. Egy orvos már három év előtt megmondta, hogy napjaim meg vannak számlálva. Köszönöm azt az egy pár nagyon szép órát, a melyet néked köszönök . . . hisz ezért érdemes volt élni.

Még pár tanácsot. Tudom, követni fogod, mert most már, hogy nyugodt, — boldog leszel:

Pártold azt, a mi szép. A művészet- s irodalomért tégy annyit, mint a mennyit tehetsz.

Adj példát életeddel, a melynek ezentúl szépnek s igaznak kell lenni. És minden esetben átlátszónak. Érted?

És most menj, én feleségem, légy boldog mással. Megbocsájtok, mert *tudom*, hogy méltó édes anyja lész gyermekemnek. Én veled akartam élni, nem lehetett. Bocsásd meg tehát most, hogy nélküled mentem nyugalomra.

Légy *magyar* és légy *igaz*. E két szót vésd lelkedbe... Ezzel boldogulsz.

A jó Isten megáldjon! Férjed.

Légy igaz... Azt hittem leroskadok. Hát ismert, elitélt s kitért utamból. És azt hitte, Eleket szeretem. Miért nem árulta el egy szóval, hogy ismer, hisz akkor tán kipattant volna lelkemből az igazság, s tán még boldogulunk!

Én édes, szeretett uram, minden úgy lesz, a mint parancsolod.

Ezentúl ide, ebbe a könyvbe más bele nem lesz irva, mint az, a mit a te tanácsodra, a te igédre építve cselekedtem.

Láttam, a pénz mit árthat, aztán fel akartam használni a vagyon pusztító erejét, most meg kell a pénz áldásos erejét ismernem.

Megtanítottál élni.

Te vagy mesterem. Ha már a boldogság titkát nem is tanultam meg tőled, úgy megtanulom az igazság útját járni ,..

Úgy leszen!

*

Junius 6-án.

Elek jött hozzám. Ismét ajándékot hozott, egy képet... Nem fogadtam el. Látva visszautasító mozdulatomat, elhalványult. Azt hitte, végleg visszautasítom.

— Nem Elek, — mondtam, — ülj le, komoly beszédem van veled. Olvasd el e levelet... átnyujtottam neki Sándor utolsó sorait. Figyeltem arczát, míg elolvasta. Láttam, hogy lesujtotta, tönkre tette őt is. Tehát Elek is olyan, mint én, tán a lelkének gyökere ép, csak iszapban nyiltak virágai!

— Hogy az Úr Isten bocsássa meg nekem, hogy tönkre tettem, — mondta színtelen hangon, a mint a levelet visszaadta.

— Nem úgy, Elek. Hallgass meg. Nézz szemembe. Hallgasd meg végig az igazságot, s szedd össze egész erődet. Mert olyan fog néked igazat szólni, kinek egész eddigi élete csak hazugság volt, s ki minden egyes szavával csak hazudott. Hallgass reám... Én öltem meg Sándort. Ne mozdulj, ne ellenkezz, tudom. Én mérgeztem meg napról-napra lelkét, én tettem tönkre. Pedig, — és most nézz a szemembe s tekints a lelkem legmélyébe s ott is csak az *egy* egyetlen igazságot fogod látni: pedig csak őt szerettem, és nem szerettem soha senkit mást a világon, és nem is fogok szeretni soha. Érzem, mert *ma* már úgy ismerem magamat, mint a hogy az igazság útját látom tisztán magam előtt.

Az Elek arcza elborult, mondott volna valamit, de nem tudott, fel akart volna emelkedni székéből, de visszaroskadt, nem tudott mozdulni, szólni, tán gondolkozni sem e perczben, csak nézett maga elé.

— A perczben, midőn odaadtam testemet néked, akkor is a lelkem az övé volt, s azé lesz az utolsó ítéletig . . . Nem ismertem magamat, nem tudtam a lelkembe látni, mert még nem tudtam a valót a hazugságtól, a lélek álczás képleteit annak igaz anyagától megkülönböztetni. Ekkor még csak hazudni tudtam. Egy ember életébe került, hogy megtanuljam az igazság útját, annak az embernek az életébe, kit legjobban szeretek a világon. Igy tehát szerelmemet néked nem ajánlhatom. És ne is számíts arra, hogy a nagy világban éljek. Ezentúl úgy fogok élni, s úgy fogom nevelni szívem alatt élő gyermekemet, hogy éltünk minden percze a Sándor akaratához legyen mérve. Ha te azonban egy ilyen élettársat elfogadsz, megyek veled . . .

Szerelmet nem ajánlhatok, csak hűséget s igaz életet. Ha elég erősnek érzed magadat egy vezeklővel lépést tartani, akkor fogj kezet velem, hűséges élettársad leszek.

Elek egész testében megrendült, aztán kezeibe temetett arczczal, görcsösen zokogni kezdett.

— Szegény barátom, eltévesztettük életünk útját. Még nem késő, én megmutatom a helyes ösvényt. Én már látom . . .

Közeledtem hozzá, megálltam előtte. Egyszerre feltekintett, aztán forró homlokát kezeimbe temette.

— Szeretlek . . . minden úgy lesz, mint akarod. Bocsáss meg . . .

És felvettük az élet keresztjét . . . tán elbirjuk együtt?

GÁNYÓ JULCSA

Első kiadása megjelent 1894-ben.

BEVEZETÉS.

Míg pár hónap előtt megjelent regényemben, a «Pénz legendájában», a túlságba vitt analizis hatását akarom egy finomult lelki szövetű lényre feltüntetni, megvilágítván azt, hogy az akarat mennyire pusztul a túldifferenczirozott agyműködés hatása alatt; addig e kis tanulmányban a szenvedély impetuosus erejével foglalkozom.

A Pénz legendájában az akaratbetegséget, ezt a tán legmodernebb és legveszedelmesebb lelki kórt tárgyaltam. A melyet majd, a cziklus harmadik számát képező regényben, a «Fuimus»-ban szélesebben festek.

Hiszen ha a «Pénz legendájá»-nak hősnőjében, Mini grófnőben van akaraterő, akkor megteszi férje felé azt az *egy* lépést, a mely megmenti. Éppen ugy, mint ha Bálványosy Sándor erélyes, akaraterős ember, megneveli alapjában nem rossz lelkü feleségét, de persze akkor e tulajdona megadja az egyéniségéből hiányzó egyetlen vonást arra, hogy kiváló, talán nagy ember legyen belőle. Ez esetben azonban nem tesz fel mindent egy kártyára: — a szerelemre s így valószínűleg a regény se történik meg.

A «Pénz legendájában» a bőség veszedelmét akartam megírni. A regény egy kiváló kritikusa, Pekár Gyula igazat adott nekem, hogy három főalakom: Mini grófné,

Balványosy és Vezekényi Elek tragikuma abban áll, «hogy az élet minden dús javait mintegy magától az ölükbe ontja s így nem tudnak többé akarni . . .»

Gányó Julcsában társadalmunk egy másik typikus részének, a magyar népnek két véghatárát: a könnyűvérű, szilaj dohánykertészt és a csupa eszmévé tisztult nazarénust akarom bemutatni. Ezek között pedig a paraszt rationalistát, a gazdát.

Gányó Julcsát egészséges szenvedélye, ős ereje keresztül kergeti jón, rosszon, majd kiválasztja lelkének jobb anyagát s egy új vallás karjaiba hajtja.

Hogy menti meg Julcsát impetusa és lelki egyensúlya, ez utolsó tanulmányom filozofiai háttere. Hogy bukik el a passziv Mária grófnő, ez a pénz legendája.

Az egyikben a magyar nép haladó, bár még kötött filozofiáját akarom megvilágítani, a mely azért életképes, mert fajunk *józan ideálizmusa szülte.* A másikban egy túlfinomult társadalmi kör, csupán izgalmakat kereső, akaratra képtelen alakjának tragikus sorsát rajzolom. Mint grófnő elbukik, mert képtelen megtenni az egyetlen lépést a boldogulás felé. Elbukik, mert passziv.

Julcsa kiállja a tűzpróbát, mert fajának ez életerős, bár életnagyságúnál nem nagyobb s így typikus alakra szüksége van. Julcsa emelkedik, mert *erős.* Ebben párhuzamos a két tanulmány, ebben kapcsolódik össze. Ezt akarom a két regényben feltüntetni.

Szent-Tornya, 1893 szeptember havában.

GÁNYÓ JULCSA.

I.

Forró nyári estén Csepcsányi Bálint hazafelé indult a munkából. Szombat este volt, holnap pihen, vasárnap munkaszünet, így parancsolja ezt a magas kormány. Házuk túl volt a szabad-szent-tornyai határon, a Gyopáros partján. Épp a homokhát felé eső nagy utczán ment végig, midőn egy kis házból hangos énekszó hallatszott ki az utczára.

— Ki lehet? — gondolta a legény s oda ment a kerítéshez hallgatni. Leány dalolt, de mély hangja szinte férfiasan csengett. Hallgatta.... csak hallgatta. A nóta hangzott, szétáradt a nyugvó mindenségben. A forró, poros este csöndjét betöltötte... s a jó Isten tudja, hogy történt, de Bálint szívében is megmozdult valami a hallatára. Odakönyökölt a kis ház falára s úgy hallgatta. Két sűrű szemöldöke összenőve, két szürke szeme elmélázva pihen. — Néha meg-megsimítja hosszú, seprüs bajuszát. Tetszik neki a dal. Pedig a szavát alig érti.

Betaszítja az udvar kis ajtaját, most már odahajol az ablakra s benéz. Odabenn a lány tánczol. Egy mécsestől van megvilágítva a termete, de azért Bálint kilátja, hogy hajlik erre, hajlik arra. És jól áll neki a táncz. Ki lehet? Arczát sem veszi ki. Ebben a házban meg, úgy tudja, hogy Madarászné

lakik emberemlékezet óta, annak meg semmi néven nevezendő magzatja sincsen.

Eh, megtudja.

— Hé, húgom, adhatsz egy pohár friss vizet? — kiáltja be a lánynak. Aztán befelé fordul a pitvarajtó felé. De csak a küszöbig juthat, mert az ajtót hosszában becsapta az orra előtt a lány.

— Ide ugyan nem jön senki fia, de az Istennek se, — kiáltja ugyanaz az érczes hang s a lány nekifekszik a zárt ajtónak.

— No ne izélj hát, csak egy pohár vizet...

— Menj oda, a honnan jöttél, — volt reá a felelet s az ajtó elé tolta a reteszt.

De Bálintnak most már elfutotta a vér a szemeit. Ez a két szürke szem szembe néz azzal, a ki fenyegeti, legyen az férfi vagy asszony. Most már bemegy, ha addig él is.

— Ereszsz be, mert kiemelem az ajtót a sarkából...

Semmi felelet, némaság.

A legény nem rest, a mit mondott, meg is teszi. Egyet emel a vállával az ajtón s az kiesik a sarkából.

Előtte a lány, megvilágítva a függő lámpától — tetőtől-talpig. Csak egy rokkolya a termetén, fehér ingváll a derekán. Épp olyan sűrű a szemöldöke mint a legénynek, szürkéskék szemei villognak, széles állkapczája összeszorítva, felvetett ajkai lihegnek a visszatartott dühtől, karjait kifeszíti — támadásra készül vagy csak védelemre? De elszánt a lány.

Egy pillanatig némán szembenéztek. És le volt győzve a legény, le a lány . . .

— Adj egy pohár vizet, ihatnám, — mondja Bálint csöndesen.

— Itt a víz. — Azután, mikor átnyujtja a poharat Bálintnak, szeliden hozzáteszi: — egyedül vagyok. Néném, Madarászné, halottas-házba ment . . . De — és szemei ismét felvillantak — nem félek azért.

— Ne is félj semmitől. Nem vagyok én rossz ember, csak szomjas voltam, — tette hozzá lassan. — Messziről jöttem, poros volt az út.

— Poros nagyon. Aztán hazafelé indult? — kérdé a lány, mostan már épp oly csendesen, halkan, mint Bálint.

— Hazafelé a homokhátra. Odavaló vagyok. A Csepcsányiék tanyáját tudod merre van?

— Tudom. Szembe a Lőveyék portájával.

— Ott. Én az öreg Csepcsányi fia vagyok, Bálint . . .

— Hisz akkor, — s a leány szemei mintha felvillantak volna, — nálunk részes kigyelmed.

— Hát te ki vagy?

— Manga Julcsa, a gányó Manga András lánya. Hallottad tán a hírem . . .

— Még az apádat is ismerem. Úrnapja óta, hogy a nagy majorba vagyok részes. A nótát is tudom, a mit fújnak rólad.

— El ne mond, mert megbánod. — És a lány szemei megint felvillantak.

— Nem én. Meg nem is tudnám. Aztán, hogy jutottál ide, Kopogba?

— Segíteni jöttem Madarásznénak. Beteges volt

a nyáron a keresztanyám. A jövő hét elején azért csak haza megyek, mert apámnak is szüksége lesz rám, anyám rég meghalt.

— Jövő hétfőn én is nálatok virradok. Vasárnap este kimegyek. Az Isten áldjon meg.

— Békességes nyugodalmat addig is... Világítsak?

— Tudom most már a járást... És a legény elhaladt.

Hogy a Hajduvölgy partjáról leért, azt a nótát kezdte fütyülni, a mit elébb a lány dalolt.

II.

Így találtak egymásra még a nyár elején. Most már nótát is fújnak róluk a gányók. Híres legény, híres lányra akadt. Beszéltek róluk annyit, mint akár a Zana Zsuzsiról, megtérése előtt.

Marga Julcsa apja dohánykertész volt a laposi uraságnál. Ott szolgált vagy huszonöt esztendeje. Az öreg gányó és két gyereke egy nagy szobában lakott, együtt a Györgyiekkel, meg az Annusékkal. Öt öl hosszú volt a szoba és huszonketten laktak benne. A szoba nagy volt, piszkos és czifra. A falról, az Annusék oldalán, czifra szűz Mária aranyrámás képe tekingetett alá. A sarokban poros, hosszú viaszgyertyák, a melyeket Radnáról hoztak magukkal az utolsó bucsú alkalmával. Itt lógtak egy fogason az Annus Terka czifra viganói is, vagy heten.

A másik sarok, a Volenszki Jóska sarka volt. Ebben szerelmes pár lakott. A leghetykébb gányó fészke volt. Picziny, fekete-szemü feleségével, Czombos Verával a harmadik eléggé üres sarkot foglalta el. Ezeknél csecs-szopó is gőgicsélt. A harmadik sarokban Györgyiék tanyáztak. Györgyi óhitü feleségével, kit Pankotáról hozott s a ki magával hozta a görög rituálizmus minden csudabogarát. Egy hosszú keresztet, a melyet a pópa szentelt meg, egy nagy

fonatost, tán ezt is megszentelte valami papjuk. Meg aranyalapú orosz szent képeket, a jó Isten tudja honnan.

A háznak ebben a részében ordított a Mihály hat gyermeke, meg itt lakott Györgyi Jóska is, a nóta Györgyi Jóskája, kit megcsalt a kedvese, Rétes Mari s a ki ezért széles kedvvel, nagy megvetéssel, hátat fordított az összes gányó- s gazdalányoknak.

A háznak negyedik sarkában, mert hisz minden háznak négy sarka volna, lakozott özvegy Manga András leányával, Julcsával, meg nyomorék fiával, Lajkóval.

Épp vacsoránál ültek mind. Mindegyik a maga rekeszében, de azért átal-átal szólva a másik sarokba. Julcsán ócska, piros viganó, foltos, piros derék. De hajában piros muskátli, az uraségi kertésztől kapta egy rongyos mosolyáért.

— Kelmed még mindig arra a lányra gondol, — mondta Julcsa, nem törődve, hogy a többiek is hallják.

— Arra hát, — felelt Jóska, lehuzva orrára a kalapot. — Annyit ér csak, hogy gondoljon rá az ember. Ha többet érne, meg is kérném.

— Miért ne kérné? — Azért, hogy a pajta alján mással találták? Akkor is magára gondolt, ha azt csókolta. — Ismerem én a Mari veséjét, a máját...

— Akkor mire volt ez jó neki.

— Arra, hogy kigyelmedet megigézze. Ilyen az asszonynép, nem egyenes az útja, — mondta Julcsa s keserűen nevetve oldotta le a kendőt fejéről, —

Odakönyökölt a kis ház falára.

többet ér azért az a Mari három gazdalánynál, kik vásárhelyi czafatos ruhában járnak s akkora selyemkendőt kötnek a derekukra, hogy mozdulni sem tudnak tőle. Azért olyan a tánczuk is, mintha medvét tánczoltatnának, nem tudnak a rokolyájuktól . . .

— De leszólod őket, pedig gazda fia a szeretőd. Vetette oda neki Jóska nevetve.

— Az, elnézem neki még azt is, hogy gazdaember az apja.

— De rátartós lettél Julcsa, — szólott oda az apja, a legöregebb majorosi gányó, kinek kékes inge, gatyája tisztára megbarnult a dohánylétől. — Azért nem vesz az téged el soha, ne higyj neki.

— Nem ám, — bólintott fejével Györgyi Jóska s utána mondta a Volenszki is, meg a felesége: — nem az.

— Nem-e? — pattant fel a leány kihuzott derékkal. — Kinek néztek engem? Hát én velem csak úgy lehet cziczázni, mint valami csárdai lánynyal. A hány selyemkendőt adtam neki, annyiszor verje meg az Isten . . .

— Ki ne mondd leányom. Az Isten szavát ne vegyed hiába, — szólalt meg a kemencze oldalán egy öreg, összetöpörödött asszony — a Györgyi-fiuk öreg anyja, ki vénségére beépült a nazarénusok közé.

Julcsa leült ismét s kibontva az asztalra terített kendőt, végig simította kétszer.

— Elvesz, tudom, igérte, — mondta nyugodtan.

E perczben felnyílott az ajtó s Tóth András, egy orosházi csendőr lépett be rajta.

— Szerencsés jó estét, hasznos beszélgetést, — mondta szinte félénk hangon.

Mind köszönt neki, csak Julcsa nem, ki föl se nézett rá.

— Jó estét Julcsa, — szólott most oda a magas, csontos fiú a lánynak. Még félénkebben, mint az előtt.

— Adjon Isten kelmednek is, — feleli a lány hetykén.

— Nem jöttél a bánomi bálba. Pedig vártunk.

— Ki várt?

— Hát... én is.

— Aztán kelmeden kivül még ki?

— Én nem vagyok elég?

— Nekem nem. Másnak lehet.

Györgyiné, hogy tompítsa a szóbeszéd élét, egy pohár borral kinálta meg a csendőrt. Az leült a Györgyiék sarkába s most már oda se mert a lányra nézni többet. Julcsa meg nem törődve, hogy a csendőr, meg amazok is ott vannak, lassan leoldotta rokolyáját, pruszlikját. Mind felaggatta egy fogasra. Egy szílkébe vizet öntött s megmosta arczát, fogait és sötét vászonszoknyát, felöltőt vett magára.

Mintha csak a csendőr ott se lett volna, pedig az majd felfalta a szemével.

— Kinek öltöztél fel ilyen későn, Julcsa? — kérdé Györgyi Jóska gúnyosan.

— A szeretőmnek, nyolczra végzi a dolgát. Azzal volna pár szavam.

— És ki az? — kérdi a csendőr, de már most hangja fenyegető.

— Tudja kelmed úgy mint én. De hajaszála se görbüljön, mert akkor még azt sem engedem meg, hogy egy perczre rajtam felejtse a szemét, — pattant fel a leány s aztán Tóth Andrásra rá se nézve, kiment az ajtón.

III.

Úgy esti nyolcz óra felé járt az idő. A nap lement már, de azért még elég világosan lehetett látni. A lány gyors léptekkel ment végig a nagy akáczsoron, a mely az országútra vezetett s ott a hajduvölgyi nádas szélén megállott.

Csendes volt minden. A napkeletnek elterülő falu fehér házai élesen rajzolódnak ki a szürkéskék ég alapjára. A kopogi-utcza felett sürü szürke por lebegett. Amarrébb, az Eötvösék határán levő akáczsor fái lilaszinü árnyat vetettek a szürkés láthatár vonalára. Egyik-másik házban már felgyuladt a mécses. Messziről egy cséplőgép egyhangu dudolása hallatszott, meg a nádasból felrebbenő vizimadarak sivítása.

A lány figyelt. Még nincs itt, hol lehet? Pedig jól hallotta, mikor átöltözött, hogy az uradalmi gép zakatolása elnémult, így hát már vége a munkának. Oda könyökölt egy ákácz törzséhez s csak nézett maga elé. Itt is, ott is egy gazda tanyája. Ime egy ilyen háza, ilyen istállója s háztája van neki is. Bánná is ő, bárcsak semmije se lenne, hogy így semmi akadály se lenne a boldogságukban. De hát azok a házak tiszták s egyszerüek. Az ő életük, meg ruhájuk, a házuk is czifra, de piszkos. Dohánylétől szagos a czafat a testén. Pedig most le is tette azt

az aranyszegélyű tarka rongyot s olyat vett magára, minőt a gazdalányok viselnek. Nem áll neki, tudja. Sápadt lehet... Kékes a szeme alja. Felemészti a vágy, a szenvedély. És az a dohány, a melynek kéjes nehéz illatja reggeltől estig izgatja!... Úgy érzi, felbontja testét ezer tűzparányra s ez mind külön ég és mind egyet-egyet követel: élni, szeretni, szeretve lenni. Eh, nem áll a testéhez ez a ruha. Hisz mint kis lánynak már dohánylevelek lógtak a bölcsője felett. Édes anyja a mig szoptatta is, csak dohányt csomózott s az első dajka-dalokat dohányfűzés közben hallotta. Aztán az átkos, édes dohánylevelek elvitték az anyját. Nem birta ki a nehéz izgató ájért, heptikás lett. Eltemették. Nem volt ki rájuk vigyázzon. Az öcscse, a Lajkó három éves korában felmászott a kasztenra egy köteg dohányért, a melyet el akart csenni, lebukott s összetörte a derekát. Ma nyomorék. Ő tudja, hogy lenne olyan, mint a gazdaleányok. Tudná ő is olyan begyesen, urasan emelni a lábait, mint ők, tempózni, mint ők szoktak — — de a dohány, az az... széttépi a módos tempót s kiárasztja a szívéből azt, mit ott már rég kifejlesztett. Öltözne ő is tisztán, egyszerűen... de a dohánylé elkeveri a fehér gyolcsot, kiészi a fekete vásznat. Olcsó rongyot kell akasztani a testére, a melynek tarka virágain nem látszik a piszok, a melynek lármás színei olyanok, mint néha a lelke, midőn az érzelmek össze-visszaságától majd kicsordul. Van ebben is minden, tarka, színes virág, szenny, aranyos czikornya, bársonyos szeglet, kimart alsó.

— Julcsa, itt vagy már? — kérdte Bálint s átfogta a derekát.

— Lassan, lassan, mert megégeted a körmöd. Nem látod, hogy olyan gúnya van a testemen, mint a milyet a ti lányaitok a templom udvarára vesznek. Ne nyúlj hozzám.

— No, kis czirmosom, szeretsz?

— Szeretlek. Most nézz rám. Ugy-e nem vagyok már olyan gányós?

— Hisz azért szeretlek, mert olyan vagy.

— Elvennél azért, hogy gányós vagyok?

— Hisz tudod, hogy elveszlek az őszszel, szüret után.

— Hiszem. De csak én hiszem. Amazok mind azt hajtják, csak hitegetsz. Csak a nádas szélén csillagfénynél igéred a házasságodat, a napfény tüze meg eloltja a szavadat.

— Hazudik a ki mondja.

— Még senki sem ismer az övéid közül.

— Ismernek a szavam után.

— Mit felelnek a szavadra?

A legény hangja megrezgett.

— Van olyan, a ki ellenzi... van olyan...

— Ki ellenzi? — pattant fel a lány. — Mit vethetnek a szememre. Szűz leány vagyok és szeretlek. Ilyen menyasszonyt nem kapsz minden tanyán.

— De van olyan, a ki nem azt keresi, de a tanyát, melyet a leány móringba kap. Anyám ötezerforintos leányt szánt nekem. Böske néném tizezressel hiteget.

— És te?

— Én rád gondolok, ha azokról beszélnek.

— De szót nem ejtesz rólam? Tudom.

— Anyám hallott rólad. Azt is megigérte, hogy egyszer eljő hozzátok és széjjelnéz a házatok táján. Azt mondja, a leányt háza tájáról ismerni fel.

— Huszonketten lakunk egy házban.

— De a pitvar ajtaját csak te söpröd?

— Azt is az anyád mondotta neked?

— Ő is. De ne bántson téged az, a mit mond, csak téged viszlek haza, a cserepes tanyánkra.

— Hej, bár csak gaz lenne annak a tanyának a teteje. Bárcsak ne is volna meg.

— Mit érnél vele? Akkor is csak téged vennélek el.

— Hej Bálint, attól félek, hogy csakis akkor vennél el.

— Gazda fia vagyok. Ura szavamnak, — mondta Bálint dölyfösen, felhúzva a vállát.

— Leszek a szolgálója... én édes gazdám. — A lány odaborult a vállára. — Azért, hogy én szegény lány vagyok, nincs az égnek annyi csillaga, mint a mennyit én kegyelmednek minden éjjel lehozok a csókjaimmal. Nem tudom, mit szeretek kelmeden. Azt-e, hogy akkor, épp akkor tért be hozzám s úgy, ott dalolva meglepett. Vitt a nóta, elvitt... úgy éreztem, tágul a lelkem, felpattant a kis ház ajtaja s az édes tavasz iramlott be rajta. Kelmed volt az első... A két szeme megigézett, azt hittem, mindaz, a mit eldaloltam, valóság lett s a mit még gondolatba se tudtam volna foglalni, han-

gos szóval elárasztotta a mindenséget Én gazdám, én uram...

És a gazda szerelemittasan vitte, vitte magával. Oda a nádas szélére, a melynek susogó rengetege ráborult a kiszáradt mocsárra s a melynek mélye édes vágygyal, forró szenvedélylyel, titkos homálylyal, kimondhatatlan boldogsággal van tele...

IV.

Pár nap multán a majori kukás pajtában fűztek a lányok. Az estalkonyat hamar leszállt, künn nagy a borulat. A mestergerendáról lecsüngő egyetlen ligroinlámpa éppen csakhogy a fűzőket világítja meg. A padmalyról száz kötéllel is csüngött már a dohánylevél. A munka gyorsan haladt. Mindegyik rekesz más családé. Mangáék épp az Annusék mellett fűztek. Annus Terka átjött a komájához, Julcsához fűzni. Ott ül most egymás mellett a két leány, mindakettő munkának vetkezve. Annus Terka kerek termetét csak egy nagy virágos vékony gyolcsruha fedte. Ujjai feltűrve, feje menyecskésen bekötve, hogy be ne keverje haját a dohányról leváló nehéz por.

Mindegyik leány kezében hosszu vastű, a melylyel nagy gyorsasággal, ügyesen fűzték a levelet.

— Az a, Julcsa! Úgy mondták nékem a bánomi legények.

— Hazudtak, mert én voltam az első szeretője, tudom.

— Lehet, — felelt rá Terka s nagy gyermekszemeivel csodálkozva nézte Julcsát. Öt éve, hogy egy házban laknak, de azért még mindig megbámulja pattogó szenvedélyét, szikrát hányó szemeit. — Én ugyan nem bánnám, ha lett volna neki tíz is . . .

A Czombos Mihály még gyereklegény, így nem is lehetett neki ... Elég baj rám nézve, hogy azt kell tudnom, hogy utánam lesz még neki vagy tíz ...

— Hát nem várod meg?

— Megvárjam? Hogyan? Én tizennyolcz éves vagyok, a Mihály meg négy év mulva kerül sor alá, aztán meg még legalább két év ... Öreg leány lennék, mire elvehetne, akkor meg már úgy se kellenék neki.

— És te ebbe beletörődsz?

— Mit tegyek?

— De ha csókol, nem szalad át a hátadon a hideg, hogy a jövő nyáron már tán mást ölel a karja?

— Ugyan ne ríkass hát meg, — s a leány sírva fakadt.

— No ne sírj hát, hisz csak kérdem. No te bolond gojhó. — És Julcsa nagy hévvel össze-vissza csókolta a sírástól csak úgy ziháló, nagy, kerekre hízott leányt. — Ne bomolj. Gyerekember szerelmét könnyü pótolni. Hisz még azt se tudja, mért csókol. — Mihály után lesz egy derék gazdád, a ki megbecsül s ha átfogja derekadat, tudja azt is, hogy ilyen derék leányt nem ölelt még, ilyen meleg szív nem volt az övé ...

Annus Terka mosolyogni kezdett a könyei alatt.

— Aztán ... tudnál ilyet? — kérdte halkan.

— No nézzék ezt a csifincset, máris erre gondol. Hát a Mihály?

— No most meg azt nem akarod, hogy megvígasztalódjam. Julcsa, de nehéz is veled. — És a leány megint sírni kezdett.

— No nézzék ezt a két lányt, összeül sírni, a helyett, hogy dohányt fűzne, — szólott át a rácson egy fiú, ki e perczben lépett be a pajtába. Végig nézett nagy méltósággal rajtuk, lassan bejött hozzájuk. Nagyot lépett, lassan mozdult, akár csak egy királyfi. Fiók Szent Lászlónak is csúfolták a gányók. Czombos Mihály volt, a Terka szeretője. Oda állt a lányok elé s nyugodtan felvett egy csomó dohányt és nézegetni kezdte.

— No Mihály, épp a szeretődet vigasztalom. Azt mondja, meghal, ha nem mehet hozzád.

— Tüstént el nem vehetem, — felelt rá a fiú, méltóságos lassúsággal leülve közéjük.

— Nem veszed biz azt el soha, mert nem lesz bolond megvárni.

— Elébb, mint téged a Bálint, — viszonozta Mihály s fűzni kezdett ő is.

— Hallgass, mert megbánod, — szisszent föl Julcsa, odadobva a lába elé egy köteg dohányt, a melyet kezében tartott.

— De úgy van. Büszke lány vagy Julcsa. Mi nem kellettünk neked soha. Nagyravágyó ; tudja az egész major. Kávén, meg mazsolán akarsz ezentúl élni, meguntad a vöröshagymát.

— Azt mondják ? Azt ?

— Azt. Meg hogy a Bálint csak bolondít. Én nem bánom, semmi közöm hozzá. De néked jobb lesz tudni róla, azért mondtam el.

— Ugyan hagyd el, ne bosszantsd a Julcsát, — vágott szavába Terka s odasimult hozzá.

— Gazda ember lenézi a mi fajtánkat. Ezért

nem szeretem, ha gányó utánuk jár, — folytatta Mihály, nem hagyva magát félbe szakíttatni, épp oly méltósággal és komoly hangon.

— Hát én, én, — pattant fel ülőhelyéről most Manga Julcsa, — jártam valaki után vagy látott valaki valaha egy lépést legény felé tenni. A nőválaszon nem ültem mindig... mert nincs a verembben, hogy én kérjek meg egy legényt... te mégis azt mered mondani.

— Én azt mondom Julcsa, a mit tudok, hogy gőgös vagy és szegény vagy. A szegénynek meg alázatosnak kell lenni, hogy boldoguljon.

— Te se vagy a rátóti zsidó keresztfia.

— Nékem nincs szükségem arra, hogy gőgös legyek, arra se, hogy alázatos. Hétköznap a dohánylevél között ülök... de dalolok az alatt is. Vasárnap meg, ha bálba megyek, a gányó lányok megismernek, akkor is, ha csak hat forintos a csizmám, s megismernének, ha színaranyban állanék is előttük.

— Meg ám Szent László.

— Annak neveznek, mert felfelé nézek, hogy a mestergerendába be ne üssem a fejemet.

— Majd a Terka lakodalmán beszélek még veled egyszer, — és Julcsa felnevetett.

— Azon is eltánczolom veled a csárdást, ha a gazdák ülve hagynak is.

— Ugyan legyetek egy kis nyugodalommal, Julcsa már úgy is eltépte mind a dohánylevelet...

— Az az ő dolga. A Bálint elveszi így is. Ha az ő felesége lesz, úgy se fűz többet.

De most már Julcsa nem figyelt. A szérüs kertről

nóta hallatszott. Egy gányó nóta, de tudja jól, hogy gazda dalolja. Oda vetette egy csomóba a dohánylevelet, rá se nézve azokra, kisettyent az ajtón.

— Megbánja még, meglátod.

— Nem jóra visz az, ha a leány fut a legény után, kivált ha gazdag a legény.

— Ne hidd, hogy a pénzét szereti, én ismerem. Csak a szíve kapja el ... Most is csak annak a szavára hallgatott...

Csak annak a szava felelet nélkül ne maradjon...

— Mihály... az én szavamra ki felel?

— Az, a ki a dohányod fűzésében is segítségedre vagyon, — felelt a legény s nagy méltósággal átfonta a leány derekán a karját.

V.

A Julcsa meg futott-futott végig a pajta szélén, ment a hang után. Csillagtalan az éjszaka. Minden csendes, csak a nóta hallatszik. Ott a nagy szalmakazal aljáról szól a hang. Nyomtatás után Bálint lepihent s még a pipája ki nem égett, eldalolta a szíve szerelmét.

A leány megállt előtte.

— Dallos a kedved, Bálint?

A legény felriadt.

— Hát lejöttél...? Hát eddig sohase jöttél ide. Nem akartál a világ csúfja lenni... így mondtad. — És a legény karja tágult.

— Nem úgy. Nem csókolózni jöttem. Van itt még rajtunk kivül valaki?

— Amott a szalmakazal túlsó oldalán az öreg Bús, meg a Kunos Mihály szalonnát sütnek, a többi már alszik a kert árka szélén.

— Jól van. Annál jobb... Hallgass rám... Ezek mind csúfolnak, bántanak. Mert eddig mást nem szerettem. Hiába járt utánam három határ legénye. Most azt hiszik, a pénzedbe szerettem. Attól nincs se nappalom, se éjjelem.

— Hiszen tudod jól, hogy én nem hiszem.

— Ez nékem nem elég. Nem akarom, hogy leszóljanak. Ha a tieid megadják nékem a tiszteletet,

a többi is tisztelni fog. Ha anyád ellátogat hozzánk, nékem is jobb dolgom lesz. Akkor még elvárok valameddig.

— Az anyám?

— Az. Hisz igérted, hogy még a nyáron eljő.

— Jól van, legyen, ha addig élek is, de elhozom. — És a szerelemittas legény két szeme felvillant. — Szeretsz hát?

— Szeretlek... Tudod, hogy nincs szívembe zárva, csak a te képed, csak a te szavadra hallgatok, csak a te nótáid kavarognak a szívemben. Tudod, tudod jól, — s a leány leült Bálint mellé a szalmába.

— Lesz egy kis házunk. Mert ha magam gazdája leszek, apám rám iratja a kis rátai részét.

— Lesz két olyan dolgos kezed, mint a milyen családodban nem volt még. Dalom betölti nem csak a kis házat, de az apai jus egész területét. A mit lámpagyujtáskor mondok néked, arra a feleletet a hajnali csillag adja...

— Lesz két kis tehenünk is. Az egyiket anyám ajánlotta, úgy igérte az esküvőmre.

— Még akkor is, ha engem viszel a paphoz?

— Hisz te fogod fejni majd, gyönyörűm.

— Lesz kertünk is? Lesz benne majoránna?

— Lesz benne virág. Meg mák, paszuly, szőllő. Te sütöd nékem a turóslepényt szombat este.

— Te meg szombat éjszakáján, mikor kifekszünk a küszöb elé, átfonod a karodat a derekamon, aztán elaltatsz édesen, csittítva szívemet, csittítva a csókjaiddal.

— Így, — s a legény át akarta fonni a leány derekán a karjait. De a leány nem hagyta magát. Felugrott. — Nem, nem. Csak ma nem... Az Isten áldjon Bálint, — és fejére húzva a fehér kendőt, eltűnt a sötét éjszakában.

Átfonta a leány derekán a karját.

VI.

A lány hazafelé indult. Alig hogy kiért azonban a szérüskertről, egy magas ember állta útját. Tóth András volt.

— Rám leselkedett kelmed úgy-e? — kérdte a leány, megriadva, de azért hetykén.

— Rád. És most már szemedbe mondom, hogy nem jó úton jársz. Én elvettelek volna.

— Ugyan úgy-e, hát azt hiszed, mentem volna hozzád?

— Jobb amannak a szeretője lenni?

— Hallgass András! Elhallgass!

— Nem, nem hallgatok. — És most az erős legény megfogta Julcsa kezét s úgy megszorította, hogy az felszisszent. — Eddig nem mertem szólni néked. Nem tudom mi volt, az életem csak veszedelem, de ha szembe találtam magamat véled, olyan lettem, mint a ma született bárány. De ma nem félek. Nem... Elmondom, a mi a szívemet nyomja. Szeretlek, tudod. Szeretlek úgy, hogy bűnbe kergethetnél, hogy az édes szülőmet meggyilkolnám érted... te meg csak nevetsz rajtam s nem hallgatsz a szavamra. Mondták, szeretőd a Bálint, tudtam, hogy vele tánczolsz minden bálon, hogy az ő gyűrűit hordod, hogy... de, hogy az éjszakákat vele...

— Ki ne mondd, András! Ki ne mondd!

— Kimondom, miért ne mondanám. Hisz most

már úgy sem veszítek vele semmit, hogy az éjszakákat nála töltöd, azt csak ma este tudtam meg ... Mert úgy-e, úgy van?

— Higyjen, a mit akar. Ott járok, a merre nekem tetszik, arra nézek, kire kedvem tartja, annak a gyűrűit hordom, a kiét elfogadom.

— És azt ölelem, csókolom, a kit szeretőmnek elfogadtam. Julcsa, ide jutottál?

— Csendőr, kisérj be, lehúzom a kendőmet. Állíts a pellengérre!

— Julcsa, Julcsa, hallgass reám. A hogy én szeretlek, annak még az árnyékát se közelíti meg annak a gazdának a gondolatja ... Tud is ez a gazdanép szeretni. Csak a kétszer-kettőt tudja.

— Azt, hogy énrólam mit mondtál, azzal nem törődöm. De Bálintot ne vedd nyelved hegyére, mert megbánod.

— Nincs mit veszítsek, ha te nem szeretsz.

— Nem, nem szeretlek. Elmondom ma, holnap, mindennap. Se feleséged, se társad nem lehetek ... Menj utadra, András.

— Megyek. Az Isten meg fog verni, nem azért, hogy az én társam nem lettél, de hogy mással bűnbe estél.

— Ha megver, én tűröm, nem te. Az Isten megáldjon, András, — s most, mintha a leány szívében megrezdült volna valami: — Szánlak, András. De nem tehetek érted semmit. Az Isten áldjon.

A leány ment útjára hetykén, de azért a szíve mélyén sajnálta Andrást, annyira sajnálta, hogy még azt se vette neki zokon, a miért azt merte neki mondani, hogy most már úgy se venné el feleségül ...

VII.

Bálint meg másnap — vasárnap reggelre — haza ment, pedig nem volt szándékában. Beszélni akart az anyjával. Künn volt a tanyájuk, közel a Gyopároshoz. Magas part szélén épült, az udvarban néhány eper- és cseresznyefa. Egyik oldalán istálló, a másikon szérűskert. A tanya körül nagy darab föld, hatvan hold. Ez kettőjüké lesz, Bálinté, meg a testvérnénjié, ki egy vásárhelyi gazdához ment feleségül.

A házban még a szülőin kívül, az édes anyja huga, a kora özvegységre jutott Keresztesné, Böske néni, mint a hogy a hármasfalu nevezte: Kopog, Ballarész, meg Homokhát, s annak egy kis tizenegy éves leánya, a Julcsa lakott. De csak édes anyja volt otthon. Az öreg, száraz, csontos asszony a kemencze oldalán ült, talpig sötét festőruhában, derekán vastag húszforintos gyapotkendő, ha mindjárt julius van is.

— Azt véltük, haza se jösz, — mondta az öreg asszony, hogy Bálint belépett az ajtón. — Vasárnap ritka vendég vagy itthon, Bálint.

Bálint leült a lóczára, maga elé vetette kenyeres tarisznyáját.

— Hazajöttem tisztálkodni.

— Majd a fejed megmosásával kezdem el. Csak nem mész a Zalaiék felé. Pedig tudod —

— Hallgasson reám szülém, — szólt szavába hirtelen Bálint, — nem veszem el azt a lányt. Nem szeretem.

— Ki beszél szerelemről? Tán még nótát is tudsz a szeretkezésről, mi? — nevetett az öreg asszony, de nevetése köhögéssé csorbult. És minél jobban köhögött, annál gyorsabb, élesebb lett a szava. — Nem kell néki a Zalai Örzsi, hogyis kéne? Az apjának hatvan holdja van az orosházi határban s a lány magába van rá. A szőllők szélén pedig négyszázötven forint a kis hold ára. Hogy kéne az az én Bálintomnak.

— A szívemet nem is kérdi.

— A szíved tartja majd el a gyerekeidet?

— Anyám, tudja kelmed jól, hogy Manga Julcsát szeretem.

— Ne beszélj erről. Mit ér neked az, ha szereted. És mit ér nekünk? Ezzel se te, se én nem leszünk gazdagabbak.

— Csak az a pénz ér hát valamit a világon?

— Csak. A szerelem elröpül, nyoma se marad. Nézd a sok szocziálistát, ez mind szerelmes szívvel fogott feleséget, mert mivel fogott volna egyébbel? Most még se telik be a szerelemmel. Elhallgat a szív, ha üres a gyomor.

— De a mienk nem lesz az.

— Apád földjére számítasz, meg a kis rátai tanyára? Apád csak kitagad, ha elveszed, — mondta az öreg asszony véghetetlen nyugalommal.

— Két karomat nem vághatja le, — felelt reá Bálint épp oly nyugodtan.

— Azt nem, azt majd az élet töri meg.

— Anyám, igértél nékem valamit még régen, még mielőtt a Zalaiék hatvan holdjáról szó lett volna ejtve.

— Igértem neked sok mindent, te is azt igérted mindig, hogy engedelmes cselédünk lész.

— Az leszek. Csak egyet tegyen meg. Olyat, a mit igért. Jöjjön el a Mangáékhoz csak egyszer. Ha meglátja Julcsát, tudom, közbenjáróm lesz az édes apámnál.

— Ezt igértem, meg is tartom. De apádnál csak a menyasszonyod értéke szól majd érted.

— Julcsa aranyat ér.

— Ezt mondod, mert szereted.

— Kelmed is meg fogja szeretni.

— Én elmegyek veled, körülnézek náluk, hogy megmondhassam, mit tartok róla.

— Mikor jön hozzájuk?

— Akár ma is. Minél előbb, annál jobb. Az Annusné, kivel laknak, úgyis ángyom. Azt látogatom meg s akkor őket is kinézem.

— Csak le ne nézze őket . . .

— Azt látom majd meg, a mi látható. A szemeimet meg az Úristen adta nékem.

Bálint nagy örömében nem tudott hová lenni. Kisietett az ajtón, megmosdott a kútnál, hamar magára rántotta a tisztát, befogta a két mezőhegyesi lovat s úgy bepótyikálta nagy kendőkbe az édes anyját — a juliusi napon — úgy, hogy az pipacspirosra pirulva ült az oldalán.

VIII.

A mint Csepcsányiék kocsija megállott Mangáék háza előtt, a gányók mind künn voltak a napon czifra ruhában. Ünnepeltek. Ott virított a Manga Julcsa sáfrányzöld selyemviganója mellett, a melyre szürkéskék selyem átalvető kendő borult, az Annus Terka sárgás rózsaszín rokolyája s a Badár Rebeka fehér felöltője, nagy virágos narancsszín szoknyája mellett. Mindegyiknek hajában, kezében, mellén lángszín muskátli. Köztük vegyesen a legények vörös ingben, fehér ránczbaszedett gatyában, sűrűn pitykézett mellényben.

Manga Julcsa, a hogy meglátta az érkezőket, pár lépéssel elindult feléjök, végigsimította a ruháját, azután megállt . . . várni. Hátha még se hozzájok jöttek.

— Eljöttem, — szólalt meg Csepcsányiné, hogy leszállt a kocsiról, — az ángyomat, Annusnét, meglátogatni. Otthon van, Terka?

Terka lesegítette a ruháiba bonyolult öreg asszonyt.

— Nincs itt, — mondta, megcsókolva arczát. — Bánomba ment, Pál bátyámékhoz, de azért fáradjon be nénémasszony a mi szegényes házunkba.

— Hát nem hozzám jöttek, nem, — gondolta Julcsa, s az egyik kezében levő muskátlit lassan szétmorzsolta.

— Ez itt . . . a Manga Julcsa, — úgy-e? — kérdezte Csepcsányiné, odafordulva Julcsához. — A Madarászné komámasszony huga (hát csak erről ismersz, erről, — zengett a Julcsa fejében). — Derék lány, pajtásod Terka, úgy-e? Együtt laktok?

— Együtt, néném, meg Volenszkiékkal és a Györgyi Mihályékkal. Szegényesen vagyunk.

— Kis házban nagy boldogság elfér, — szólalt meg most Julcsa.

— Nagyba is elfér az, húgom. Nagyba is, — felelt reá Csepcsányiné.

Ezalatt Bálint levetette a lovak istrángját, oda jött a ház elé s a gányó fiúk közé keveredett. Az öreg asszony Terkával bement a házba. Julcsa daczosan künn akart maradni, de Bálint intett neki, erre bement ő is.

— Hát melyik a ti részetek, ez? No ide ülök, miután hozzátok jöttem el látogatóba. Csinos nagy ház, tele van.

Terka leült mellé, Julcsa pedig a saját szegletükbe vonult s ott kihúzta a sublót egyik fiókját, úgy tett, mintha keresgélne benne valamit.

— Csinos ház. És ez a tengersok viganó mind a tied, Terka?

— Az a, néném. Most is hét van rajtam ez alatt, — mondta, felhajtva a selyemszoknyát.

— Persze, persze, telik nektek. Én nékem soha se volt háromnál több egyszerre a testemen. — Persze, persze. Ti birjátok.

— Mi nem birjuk, néném, — szólott oda most Julcsa, pártját akarva fogni Terkának. — De néném-

asszonynak egyebe is volt, mint a teste, nem kellett annyira csinosítani, mint minékünk. Minket nem vehetnek el az apánk négy ökréért, mert neki nincs.

— Ejnye de igazat is szóltál. Engem csak azért vett el az uram.

— Azt nem mondtam, néném, — felelt most hevesen Julcsa, vérvörösre pirulva. — Csak úgy magunkról beszéltem.

— Ti kényesek vagytok. Mi nem voltunk. Selyem viganó se volt rajtam, mint lány, soha se. Két átalvető selyemkendőm volt, az egyiknek hat forint volt az ára, a másiké négy. A tied mennyijébe volt az apádnak, Julcsa?

— Semennyiébe se. Magam szereztem a mult kukoriczatöréskor. Tizennyolczat fizettem érte.

— Erre persze jutott. Erre mindig jut.

— Jut másra is, néném, — szólott közbe Terka, hogy csittítsa a két beszélőt. — Nézze, ez a láda tele van vászonnal, ezt a Julcsa mind a saját keresményéből szerezte....

— Persze, persze. Ez a lakodalomra készült. Módos ember fia kerülgeti a szép leányt, hát tizenhat vég vászonra lesz szükség, hogy az ágyakat befödje véle...

— Nem kell nékem egyéb, mint egy kis kunyhó gazfedele s abban egy vaczok szalma. Boldog leszek én azon is azzal, a kit szeretek, — vágta oda Julcsa mind élesebb hangon.

— Boldog-e? De jó is a dolgotok. Az én édes apám nem mert volna négy szekér bútor nélkül elküldeni az uramhoz. Úgy tudták az én gondos, bölcs

szülőim, hogy mikor a tejfel elfogy, akkor nincs már méz se.

— Az Úristen nem csengő aranypénzért árulja a kis méheknek a mezei virágok mézét.

— De a koldustarisznyába se juttat belőle.

— Koldus az, a ki kér, könyörög. Én nékem mindig magasan volt a fejem. Nem tudtam megalázni magamat semmiért.

— Büszke lány vagy, gányó Julcsa, büszke lány, — vágott vissza az öreg asszony, de mind nyugodtan, mozdulatlanul. Még ajkain is csak oly egyforma változatlan mosolylyal, mint mikor leszállott a kocsiról. — Büszke, persze selyemruha a testeden. A suhogása bátorít...

— Nem az, de a szerelmem. Tudja meg néném, hogy az, a kit szeretnek, az méltán büszke lehet, mert azt az Isten pártolja.

— Akkor az is fog tudom megvédelmezni, ha a szegények szegényei lesztek, úgy-e?

— Az, akkor is. A szegényt szereti az Isten a legjobban.

— De nem azt a szegényt, ki selyemmel födi a rongyait.

— Ne bántsa néném. Nem ismeri, milyen jó, derék lány az. Színaranyat ér a szíve, — szólalt meg Terka, a ki félve figyelte a két asszony harczát.

— Hagyjad el Terka, hisz azért jött ide, hogy legyalázzon.

— Azért jöttem ide, — mondta az asszony s nyugodtan simogatta a kezében levő keszkenő szélét, — hogy megmondjam néked, hogy hiába jársz

a fiam után. Jobb, ha idejekorán ér. tőlem tudod meg. Menj máshoz, ne vesd a szemeidet mindjárt a legderekabb s legpénzesebb gazda fiára. Mert az csak addig pénzes, míg téged nem ismer. A mi fiúnkat nem gányó lánynak neveltük, a mi portánkon ne érezze senki a dohánylé szagát...

De ezt már Julcsa nem birta tovább. Felpattant ülőhelyéből, odament az öreg asszony elé és szembenézett vele:

— Ismer? nem ismer? Szegény ember lánya vagyok. De... csak úgy megyek a fiához, tudja meg, hogy ott hagyja értem mindenét, pénzét, tanyáját, családját. Hogy csak úgy megyek hozzá, ha koldus lesz. Koldus vagyok, koldus legyen a párom.

Ezzel kiment.

A házajtónál Bálint várt reá. Körülte a gányók.

— Megmondtam anyádnak is, megmondom neked is. Úgy megyek hozzád, ha elhagyod értem apádat, anyádat, el pénzedet. Mert csak így vagy az én nyomorúságomhoz méltó. Gazda-emberhez nem megyek.

A gányók szemmeresztve hallgatták. Czombos Miska szólalt meg:

— Igazad van. Most már veled tartok. — A kinek nem tetszik, a mit a Julcsa mondott, megfelelek neki én.

— Ne akarj az olyannak prókátora lenni, kinek nincs szüksége reá, — mordult rá Bálint, félrelökve a fiút. — Te meg gyere Julcsa innen velem, még nem késő. Békéld meg anyámat s menjünk aztán a paphoz.

— Én ... őt? És ha azt mondanád, tépjem ki a szívemet gyökerestül, hamarább megtenném. A mint mondtam, úgy van. Most terajtad áll, hogy az enyim lész-e vagy másé. Szegény sorsban veled megyek. Nem az én gyomromnak való a gazdák kenyere ... Isten áldjon ...

És a lány, a többi gányó legények-, lányoktól követve elment.

Bálint egyedül maradt. Odabenn meg szegény Annus Terka nyelte a keserű falatokat egyre-másra, Csepcsányiné meg csak tartotta szóval.

IX.

És Manga Julcsa várt. Napok multak s Bálintról se hír, se hang. A munkába embert állított maga helyett. Izenetet meg nem küldött a lánynak semmit.

Julcsát majd elpusztította a lelkében lázongó szenvedély. Se éjjele, se nappala nem volt. Szólni meg nem szólt senkinek. Nem engedte a büszkesége. Dalolt egész nap, hogy azok ne sejtsék, mi marja a szívét. Pedig a fenhéjázó szavával megnyerte mind a gányókat. Mind neki adott most már igazat. Nem volt melegebb szószólója Czombos Mihálynál, a ki pedig idáig lenézte, mert azt hitte, csak a legény pénze után bomlik.

De mit törődött ő most ezzel? Mit a szóbeszéddel? Mit bánta volna, ha az egész világ felfordul is, csak Bálintról jött volna hír.

Esténkint leste a hajduvölgy szélén, tán oda jő beszélni véle ... Tán akadályok vannak az útjában, azért nem jöhet, tán ez, tán amaz. Szabad-Szent-Tornyáról meg csak jöttek a részesek, de büszkesége nem engedte, hogy tőlük tudakolja, hogy mi van Bálinttal.

Így telt el egy hét. Vasárnap Juczi néninél, a homokhátou volt bál. Hítták a lányok, Terka meg

Rebeka, menjen velük. Nem akart. Bálint nélkül úgy se érne a bál semmit...

— Ugyan hagyd el, hisz még azt mondják, ott hagyott, azért nem mutatod magad, — ejtette ki Terka.

— Azt mondják, azt... Akkor megyek... Nem látta még Manga Julcsát senki se sírni, nem is fogja.

És a lány felöltözött a legszínesebb ruhájába. Fejébe, hajába piros szegfűt tűzött. Rózsaszín szallagot font a hajába s hat alsószoknyát vett a selyem viganója alá. Olyan kényes volt, mint még soha.

Suhogott a sok szoknya körülte, illatozott egész teste a rozmarintól, szagos majoránnától. Napbarnult nyakán tíz sor kláris, arany gyöngykoszorú övezte a fejét. A fülében két nagy máriás arany fülbevaló. A füle mellett egy egész csokor téglaszín muskátli.

A mint kilépett a házajtó elé, a két másik lány irigységgel, elragadtatással nézte. Ilyen szépnek még nem látták soha se.

A mint végigmentek a homokháti főutczán, a gazda-lányok mind összebújtak szapulni. Ez az a híres Manga Julcsa, ki a Csepcsányi Bálintra vetette a szemét, ez az, ki azzal kérkedik, nem kell néki se pénze, se háza. — Ez az a híres gányó lány, kiről hét nótát csináltak egy takarás alatt.

Éppen három órát ütött, hogy befordultak a Juczi néni kapuján. Az udvarban volt az egész mindenség. A nagy eperfák alatt tánczolt a hármas falu egész fiatalsága.

Ott volt Misinszki Franczi sötét gyászruhában (nem tudom kit gyászolt olyan vígan) az újdonsült

urával. Ott Guba János meg a felesége, kit a tavalyi szénagyűjtéskor választott künn a sós-tó partján, három lány közül. Ott Molnár Jánosné, madárkaszerű arczélével, meg a derék Jánossal, ki kötelességtudólag, nagy figyelemmel és becsülettudással tánczoltatta pirinkó feleségét. Meg Berta Pál, kivel Molnárné, mint a hogy az írás mondja: «ült egy meleg subában, no de persze régen, még kislánykorában». A subát Bertáné sikkasztatta el valami vándorlólegénynyel, hogy ne legyen többé szóbeszéd róla.

Meg a csendes Éliásné is eljött a falu széléről, gyönyörködni a süldő legény fiában, kiből olyan híres tánczos lett.

Meg Rétes Mari, magára rántva legszebb tarka viganóját, kijött Orosházáról, hol szolgálatba lépett és itt nyolcz major gányósága, elvegyülve fehér gyolcsgatyáju, kaczkiás kis kalapjukban, a gazda-fiúk fekete, finom posztó-mándlijai között. — Hányféle szín a sárga napfényen, a fehér ingek, gatyák szinte vakítóan világítanak ki a tarka selyemkendők, színes viganók közül. A homokháti paraszt-banda húzza, odabenn meg két czigánynál, néhány legény mulat.

Bálint nincs a tánczolók között. De hogy is lenne, hisz itt úgy se tánczolhatna mással, mint a «gányólánynyal».

Azért Julcsa csak elmegy a tánczba. Hisz itt minden legény, lány tudja a történetét, itt hát nem lehet bús, levert. Itt nem láthatják, csak csapongó kedvét, három határban híres tánczát. Györgyi Jós-

kával járja. A legények között ő a legjobb tánczos. A legény méltósággal, lassú lépéssel kezdi, ő azonban gyorsítja. Tánczol, mintha csak minden egyes lépéssel a szíve bánatján könnyítene, annyira rezeg egész teste, oly szenvedélylyel járja.

A csárdás alatt azonban eszébe jut, hátha Bálint az ivók között van, hátha egy pohár bor mellett várja . . . nem akar addig tánczolni, míg megérkezik.

A táncz végeztével odasiklik az ivó ajtajához. Odabenn csak Tóth András, meg egy társa isznak. Széles a kedvük, hangzik a daluk, két czigány húzza nékik, de annak a két czigánynak még a czinczogásából se hall az ember semmit.

«Mig engemet szerettél,
Piros csizmát viseltél.
De mióta nem szeretsz,
Mezitláb is elmehetsz.»

Így dalolja a csendőr. Érti a lány, ellepi két arczát a vér. Hirtelen a tánczolók közé vegyül s még feléje se néz többé az ivónak.

Senki . . . . senki. De hát hol lehet? Hát csak ilyen volt a hűsége, olyan, mint az árvalányhaj virága, a melyet az első nagyobb szél elkap s elvisz oda, honnan nincs visszajövetel ! Eh . . . annál jobb, hajtja a lány. És tánczol, tánczol őrült szenvedélylyel. A legények meg majd szétszedik. Hisz azelőtt csak nagy nógatásra ment el egyik-másikkal. Most meg nem nézi, ki kéri, megy mindegyikkel és szinte tüzes szenvedélyével lávát önt annak a lelkébe is, a kivel tánczol. Mert a legény is mind úgy járja az

oldalán, mintha ennek az egy táncznak végeztével már egyenesen az örök fényesség birodalmába kivánkozna. Julcsa lángszín rokolyája perdül, kibomlott piros szalagjai körülövezik testét, megrezgő ajka kéjes szenvedélytől liheg, szikrát hány a szeme, minden izma mozdul, úgy tánczol, mintha csak nem is a testével, de a féktelen kíntól megtelt lelkével járná a csárdást arra a hegedű hangjára, a mely boldogságról, szerelemről húzza ezt a keserűt!

Egy táncz végeztével, egyszer csak odasiklott hozzá Juczi néni s letörülve az izzadtságtól gyöngyöző arczát nagy piros kendőjével, így sóhajtott fel:

— Hej, ha nékem ilyen szolgálóim volnának, mint te vagy Julcsa, nem volna üres az ivóm hétszámra.

Julcsa szürke szeme szinte bogárszínűvé vált, oly sötéten nézett vissza Juczi nénire:

— Nem fogadna fel tán szolgálójának? — kérdte élesen.

— No, ne haragudj hát lányom. Ennél én ugyse tudtam volna többet mondani a tánczodról.

De a leány oda se figyelt már rá, odadobta magát egy új tánczosa karjai közé s csak járta-járta tovább. Késő este lett s csárdása még csak oly tüzes volt, csak oly szenvedélylyel járta ki a muzsika minden hangját, mint kezdetben, a mint épp egy friss kellő közepén meglátta, hogy Bálint lassan ... mint a kinek nem sietős a dolga, belép a korcsma kis kapuján.

Julcsa azért csak tánczolt, mintha nem is látná ...

Julcsa lángszin rokolyája perdül . . .

Justh: Gányó Julcsa. 176. lap.

A csárdás végeztével aztán felment a ház sötét folyosójára épp az ivó elé s ott várta. Itt lesz a legjobb hely, mert sötét is, az ivók zajától meg nem hallatszik a hangjuk.

Egy fél perczig egyik se szólt, csak álltak egymás mellett, végre Bálint törte meg a csendet.

— Egy hétig küzdöttem. Egy hétig — mondta megcsukló hangon. — Nem bírtam velük és most...

— És most eljöttél úgy-e... Megmondani, hogy velem maradsz és megélünk a két kezünk munkájából, — szakította félbe Julcsa, hevesen közeledve Bálinthoz.

— Most eljöttem — s Bálint akadozva folytatta — tudod, hogy szeretlek, tudod. Nem lesz soha más a szivemben, csak végtelen szerelem.... irántad. De így nem lehet. Nem, nem lehet... Az öregjeim kitagadnak. De nem ez fáj. Az apámat szeretem, nagyon öreg már és gyönge. Szüksége lesz rám nemsokára. Látod, mit tehettem... Meg kellett tennem. Akad még néked vígasztalód, Julcsa. Énnekem nem lesz ebben az életben boldog napom többet. Koldushoz ne menjél!

Elhallgatott, kereste a szót. A lány meg nem felelt rá semmit. Nem hitte, nem, a mit hallott. Hát ilyen is lehetséges? Annyira nem várta Bálint szavát, hogy szinte beledermedt a hallatára. Szinte a szíve megszünt dobogni, szinte elalélt a lélek benne.

Hallgattak mind a ketten. Az udvaron azok új csárdáshoz kezdtek. Odabenn meg a két czigány csak czinczogott. Tóth András harsogó hangja meg

elnyomta a két muzsikás visszás hangját — s csak folytatta a nótát folyton: «Mezitláb is elmehetsz...»

Ismét Bálint szólalt meg:

— Mit tehettem? Voltam Zalaiéknál. Egy hétig kértem apámékat, könyörögtem egy hétig.

— Egy hétig! egy hétig! — kiáltotta be a hangos éjszakába a leány. — És egy örökkévalóság fogja bánni, a mit meg én követek el. Kövess! — mondta tompa hangon Bálintnak. Aztán feltárta az ivó ajtaját, ott András a czimborájával, odakönyököl az asztalra s csak dalol. A korcsmárosné egy liter bort tesz éppen eléje.

— Tóth András, tudom, nem kellek már neked hitestársul. Nem is kívánom ezt a tisztességet. Jobb lánynak való ez, mint én vagyok. A Gányó Julcsát nem viszik a paphoz, az csak ölelni jó. Leszek a szeretőd, ölelj át... Kelmed meg, Juczi néni, ha dallos, nótás szolgálót akart, hát leszek én olyan, hogy még a homokháti pap szava se hallik, fogadjon meg, leszek a cselédje...

És odament Tóth Andráshoz, lebontotta nyakáról az odakötött kis selyemkendőt s odanyujtotta néki. Az félig mámorban, mint ki maga se tudja, ébren van-e vagy álmodik, átfonja karját a leány dereka körül...

Bálint, egyet káromkodva, mint párducz ott terem s ki akarja a karjai közül tépni. De a leány megnyúlt derékkal, erős karral visszalöki, úgy, hogy a poharak közé esik.

— András a szeretőm, ne legyen gondja kelmednek rá.

A lármára a tánczolók is bejönnek. Julcsa egyenesen szembe néz a mindenséggel.

— Vezessétek ki ezt a legényt. Szememre hányta, hogy az András szeretője vagyok. Hát igaza volt. Az leszek. Vigyétek innen, mert elvesztette a fejét, megártott neki, hogy gazdalánynyal volt a papnál. Ti meg lányok, — fordult oda a két gányó lányhoz, Rétes Marihoz meg Annus Terkához, — mondjátok meg otthon, hogy a Julcsa nem olyan lány, a kit el is lehetne venni. Az csak csárdába czégernek való. Igazuk volt... Beszegődtem a Juczi nénihez. Itt majd megbecsülnek...

És a szilaj leány oda vetette magát András karjai közé. Bálintot meg a gazdalegények körülfogták s erőszakkal kituszkolták az ivóból.

X.

Reggelig dalolt, mulatott az András oldalán, csókolta az ajka, ölelte a karja ... Csak a szívében volt véghetetlen némaság. Mikor aztán a csendőr mámorosan elhagyta s a két czigány is kilódult a csárda ajtaján, a leány szinte bambán kérdte magától, igaz volt-e mindez vagy álom? Hová jutott és hogyan? ... Maga se tudta. Egy lépést tett csak előre s ezzel lecsúszott, le a lejtő legaljára. Miért? Hisz Andrást nem szerette ... Bálint meg nem érdemelte meg a szerelmet. De most már késő a bánat, késő ...

Reggel még munkához se foghatott, hisz nem volt vele egyebe, mint ez a tarka köntös, csupa selyem, arany a testén. A Juczi néni meg boldog is volt nagyon, hogy egy ilyen szolgálót kapott, hogy hagyta volna már első reggel dolgozni! Hisz még így tán el is kedvetlenedett volna a dologtól.

Mig az öreg asszony benn a szobában rendezkedett, porolt, Julcsa leült a tornácz lépcsőjére és nézett maga elé... A szomszéd szőllőben egy ember kapált. Nem volt éppen fiatal, haja is deresedett már, ránczok boronálták be a képét, de azért a szemeiből fiatal, ifjú szív melege sugárzott ki. Horváth János volt, a nazarénus.

A leány csak nézett maga elé.

Az ember úgy látszik, hallott a históriáról, mert

munkája közben nem egyszer feltekintett reá. Míg egyszer csak, hogy tekintetük összevágott, megszólalt.

— A Manga András leánya vagy, úgy-e hugom?

— Az, — felelt rá a lány röviden.

— Ismerem apádat. Györgyiékkel laktak egy házba, tudom.

— Azokkal.

— Reggelig tartott a bál?

— Nem, csak az ivóban tánczoltunk.

— Te is? A Manga András lánya.

— Az vagyok. Gányó Julcsának is hínak. Nóta is van rólam.

— Ez nem érdem.

— Nem? Az se, ha az ilyen szegény ember lánya csendőrökkel mulatja át az éjszakát?

— Az meg már éppen bűnös cselekedet.

— Hát ez nem bűnös, ki ott hagyja szeretőjét s olyat vesz el, a kit nem szeret?

— Az olyan elkárhozik.

— Mit ér az nékem?

— Csak az Isten malasztja ér valamit.

— Kelmed tán hivő?

— Krisztusban hiszek.

— Én is hittem az Isten igazságában eddig. Most kiben higyjek, ha a szeretőm szavába se lehet.

— Ne káromold az Urat, lányom, — mondta János szeliden. — A nagy megpróbáltatásban van ő legközelebb hozzánk.

— Hej, elszakadtam én tőle . . igen nagyon messzire.

— Egy megtért bűnös száz jámbor hivővel felér, így mondja ezt a szentirás.

— Elbukni könnyű .. pedig még nem is olyan rég buktam el, csak tegnap. Ugyan milyen is lehetek így, megváltozott az ábrázatom? — Ezzel oda ment a lány a kúthoz s belenézett a medrébe. — Olyan vagyok, mint voltam. Úgy látszik, azelőtt se értem többet.

— Annyit értél, mint a mennyi jó érzés a szívedbe szorult.

— Szerettem Bálintot... szerettem. És most vette észre magát, hogy ennek az idegen embernek itt, maga se tudja miért, de mindent elmondott.

— A szerelem határa az emberöltőig se tart, csak az az érzés ér valamit, a mi Istenhez emel.

A lány felnézett rá. Az ember dolgozott nyugodtan, fel se tekintett rá, a mint ezt mondta.

— Könnyű kigyelmednek. Én nékem üres a világ.

— Nékem telve van azzal, a mit érzek...

— Mit érez.... mit? — kérdé a lány kérdő arczczal.

E perczben kocsi állott meg a csárda kapuja előtt, egy rakott szekér. Rajta nyoszolya, ládák, kocsisa Czombos Mihály.

A mint Julcsa meglátta a kocsit, azt hitte, meghasad a szive. Megismerte a ládákat, az ágyat. Az ő ruhája... az ő ládája, az ő szűzi nyoszolyája van rajta. Az, a melyet a Bálintékhoz kellett volna vinni, szüret után... Így hát kitették az apai födél alól. Nyitva, nyitva előtte a széles világ...

— Az apád küldött, — mondta Mihály egymás-

után lerakosgatva a butorokat földre. — Elküldötte néked a két ládát.

— El? — kérdte a lány szívszorongva.

— Meg ezt az ágast, a ruháidat akasztottad rá, úgy tudom.

— Azokat... aztán mit még?

— Meg a nyoszolyádat. Benne van az ágyneműd is mind. Egy dunyha, négy vánkos, két derékalj, czihák...

— Aztán még mit?

— Ezt a pár tányért is. Keresményedből vetted. Jó lesz néked... ezentúl.

— Egyebet semmit?

— Egyebed nem volt.

— Aztán... izent valamit még nékem?

— Úgy szólott, hogy hagyjam meg néked, — mondta kérlelhetetlen nyugalommal Mihály, — hogy soha többé át ne lépd a házuk küszöbét. Hogy ne tudjon rólad ezentúl se jót, se rosszat. Ne hallja a nevedet említeni, még a halálos ágyán se, mert ha szegény ember is, meg gányó is, de eddig becsületben öregedett meg. Csárdás lányt nem tűr meg a házánál. Így mondta.

— Így mondta?

— Így. Többet nem mondott.

Julcsa odament az egyik szekrényhez s kinyította. Mintha csak rá nézve e perczben a legnagyobb fontossággal az bírna, hogy minden megvan-e benne. Aztán odament a másikhoz, kinyította azt is. Abban is rendben van minden. Majd odafordult Mihályhoz.

— Jól van Mihály. Menj haza... Én meg csak azt izenem néki, hogy a jó Isten áldja meg minden ősz szál haját. A jó Isten őrködjék minden lépte fölött... és ne is halljon soha, soha többé rólam semmit. Ezt mondd meg neki Mihály egyedűl, most az Isten áldjon...

Mihály odament hozzá és kezet adott neki. Összenéztek, egy se szólt egyet se. Aztán felpattant a fiú a kocsira, közibe vágott a lovaknak s gyors vágtatással elrobogott.

Julcsa pedig, elfelejtve, hogy Horváth János ott van a kerítésnél és láthatja, oda rogyott az egyik szekrényre s keservesen elkezdett sírni.

Sírt, sírt soká. Elsírta a tegnap szivében maradt könnyet is, a melyet csókra, ölelésre váltott az éjszaka.

A mint így elhagyatva zokogott, egyszerre csak egy hang riasztotta fel, János volt. Átjött a kerítésen. Rátette vállára a kezét.

— Mi bajod van leányom?

A leány felvetette szemét. Hej, ha ezelőtt valaki így sírás közben találja, de megbánta volna... Vagy tán ennek az embernek szabad?

— Egyedűl vagyok és széles a világ.

— Telve a világ azzal, a mit érzek, és az Isten veled vagyon, — mondta a nazarénus és lassan elballagott.

XI.

Julcsa mint szolgáló nagyon bevált. Rendes, gyors és pontos volt. Ellátta a Juczi néni minden vendégét, mindegyik nyelvén tudott szólni, csak csókolni, ölelni nem hagyta magát többé. Akkor este egyszer — és soha többé. De ennek a híre csak több vendéget hozott a csárdába. A legények kerülgették nagyon, mind azt hitte, ő lesz az, a kit kiválaszt s kinek majd szavára hallgat. Azért aztán a Juczi néni is belenyugodott, hogy nem tesz eleget a vendégei kivánságának. Egy hétig nyugodtan is volt. Mind csak azért remegett, hogy Tóth András majd visszajő s jogait fogja követelni. De az orosházi csendőröket Csorvásra rendelték, hol a szocziálisták újra zavarogni kezdettek, ott lehetett az András is. Reggelenkint, mielőtt vendég jöhetett volna, odament a kerítéshez s elelbeszélgetett Jánossal, ki ott bíbelt szőllőjében.

— Aztán mikor lesz a szüret bátyám?

— Az idén korábban, egy hét multán meglesz.

Egy hét multán. És a lánynak az járt az eszében, hogy pár hét még és Bálint esküvője is meglesz . . . és akkor, akkor vége lesz reá nézve dalnak, vége táncznak. De hát ma is, mit ér! Vissza csak nem térhet már hozzá.

— Hosszú lesz a tél, — mondta a lány. Arra gondolt, milyen lesz a tél. Hová hajtja majd a fejét? Itt csak nem maradhat örökké.

— Nékem nem. Mert nem fogy el a dolgom akkor se.

— De mi lesz az én dolgom télen?

— A vendéget ellátni, mint tavaszszal, nyáron meg őszszel.

— Tán csak nem hiszi? — pattant fel Julcsa, lángszínre pirulva.

— Tudom, hogy nem. Látom a szemedből. De hát nem találnál jobb helyet?

— Hol, kinél? Urat még nem is láttam.

— Parasztgazda is felfogadna.

— El is szegődök innen, csak találjak helyet. Bár a Juczi néni nem bánt. Beletörődött már abba, hogy csak félkonvencziónak teszek eleget.

— Az Istennek csak nem tetszik ez a hely.

— Majd elsegít innen ... aztán meg — — tette hozzá akadozva a lány — itt hallhatok hírt amazokról is.

— A Bálintról úgy-e?

— Arról is. De meg a majorosiakról is.

— Ha az én szavamra hallgatnál ...

— Nem vagyok én arra érdemes, hogy kigyelmed a szavát pazarolja rám, — felelt reá Julcsa keserű hangon.

— Ha te megértenéd, hogy Krisztus miért eresztette magához a kicsinyeket, miért hagyta megcsókolni a lábait a vétkes asszonytól.....

A leány figyelte arczát, hangját. Nem tudta maga

se miért, de úgy érezte, mintha más ülne itt, mikor beszél s más hallgatná a szavát, nem ő. A beszédje alatt, mintha elaludt volna a tűzláng a szivében, mintha se gányókról, se Bálintról, sem a csendőrről nem tudott volna semmit. De jó is elhallgatni, a mit beszél.

A szeretet szavát hallotta mindenben. A ki szeret, az nem kárhozik el, a ki szeret, csak az él.

— De a ki meghal — az szerelmét is elviszi magával. — S a lány úgy érezte, leg is jobb lenne meghalni — s elvinni szerelmét magával a fekete föld alá.

— Nincs halál, csak élet, élet volt, van és lesz, — mondta a nazarénus és nyugodtan feltekintett reá. A lány meg lesütötte a szemét. Bálint pedig soha se látta szemlesütve. Azzal szembe nézett mindig. Ez meg, ha reá néz, mintha kinyítná a lelke könyvét s lapozna-lapozna benne úgy, a hogy a kedve tartja.

A lány hallgatta volna még soká, de Juczi néni kiáltott reá, be kellett az ivóba mennie. Tán vendég érkezett.

XII.

Utolsó házai csendes faluvégnek, —
Minden kis ablakban piros mécsek égnek.
Kivilágítanak a nagy éjszakába,
Letaposott utcza fehérlő havára.
Amott a hegy felett, tiszta fehér fényben,
Ragyogó nagy csillag a távol kék égen.
Bizalmas a mécsfény — ott emberek laknak,
Betérek hozzájuk — hátha befogadnak?
Ugyan mért térnék be? Engem ott ki várna?
— Csak a csillag után — tisztább a sugárja.

Czóbel Minka.

Egy este, tán három napra rá, a mint a vendégek elmentek és Julcsa elrakosgatott, kinyílott az ajtó s Tóth András lépett be rajta. Julcsa azt hitte, fejére szakad a ház. Mintha tűzláng borította volna el a lelkét, daczosan megállt előtte és szembe nézett vele. András azonban nem riadt vissza, kitárta karjait, ment, mint a ki ismert háznak kapuján indul befelé, biztosan.

— Vissza, András. Ne nyúlj hozzám!

— Tán ismersz még hé, Gányó Julcsa!

— Az vagyok, de nem a szeretőd.

— Egy éjszaka az voltál.

— Meg is átkoztam százszor azt az éjszakát.

— Én meg megáldottam minden pillanatát.

— Akkor éjszaka fordult tőlem el az Isten.

— Akkor éjszaka nyílott ki előttem a magas ég-

bolt. Julcsám, gyönyörűm! — s a férfi közeledett hozzá.

A leány halottra válva, szinte megdermedve ott állt egy helyen, a mint azonban hozzáért a karja, egy ugrással az ivó túlsarkában termett s az asztalt tolta maga elé.

A csendőr szemét azonban elfutotta a vér, már nem látott, nem hallott semmit, csak az a multkori éjszaka járt az eszében. Bírni akarta a lányt, ha addig él is. Egy kézzel félrelódította az asztalt s most előtte állt.

A lány egy perczig tétovázva nézett maga elé, sem előre, se hátra. Előtte a magas, erős férfi, mögötte a fal . . . Mit tegyen? Egyszerre, mint a macska, felszökött az ivóból a padlásra vezető létrára s homlokegyenest felszaladt rajta. A meglepett férfi első pillanatban nem tudta, hogy történhetett. Aztán észrevevé magát, utána akart rohanni, de a lány egyet rántott a létrán s felkapta a padlásra. Ide nem jöhetett utána. De a legénynek volt-e távolság, a melyet át ne lábolt volna, — volt-e olyan emelet, a melyre ő érte fel ne tudott volna mászni. Egyet gondolt s aztán gyorsan oda húzta az ivó asztalát a padlás-ajtó elé, egy szék még reá és fenn van. Ott pedig a padláson az övé, — ott nincs, nincs mentség.

Eh, ha meghal — czikázik át a leány lelkén — hát meghal. Amott a padlás hátulsó ajtaja nyitva, arra kimenekül. Egy ugrás és a János szöllőjében van . . . Ha kitöri derekát . . . az is jobb, mint egy pillanat még ennek az embernek a karjai között.

Mint a macska, odasiklik az ajtóhoz, behunyja a szemeit s egy pillanat alatt lenn volt a szőllő-venyigék között. De jó az Isten. Egy pár nap előtt kapált itt János, puha a szőllő hantja s a lánynak csak a ruháját tépte el a venyige.

Innen hová? Csak egy út lehet. Ott a János kunyhója, egy mécses világít még ki belőle, — oda. A lány lélekszakadva rohan a kis házig, belöki ajtaját és benn halálra válva, János elé rogy.

— Mentsen meg, mentsen meg! Tóth András jő utánam. Meghalok, ha itt ér.

— Hajad szála se görbül az én kunyhómban, — mondta János nyugodtan. Kiment háza elé, rázárta a lányra a kunyhót s ott várt az ajtó előtt.

Az éjszaka csendjét András káromkodása szakította meg. Kiugrott ő is a lány után. Összekarmolva a képe, vér önti el az arczát, — de azért nyomában.

Látta, hogy abba a kunyhóba ment be.

A küszöbnél, szemben egymással, a két ember.

— Itt van, ereszsz be, mert tönkre teszlek.

— Az én házam az Úr hajléka, oda csak tiszta fővel, tiszta lélekkel jut az ember.

— Ereszsz be, mert darabokra zúzlak — s felemelte a kezét.

A nazarénus nyugodtan közeledett felé, leeresztett kézzel, messzire elhajítva magától a süveget.

— Itt a homlokom, nincs süveg rajta, mely ütésedet felfogja. Nincs kezemben fegyver, nincs velem más, mint az Úr mindenható ereje. Testemen keresztül bejuthatsz, lelkem azonban megvédi akkor is a lányt.

A csendőr visszariadt. Maga se tudta miért, de ő, a ki annyi fegyveres emberrel állt már szemközt életében, ettől a fegyvertelentől iszonyodni kezdett. Bárcsak lett volna véle valami, egy kő, egy fejsze. De semmi, semmi. Nincs más fegyvere, mint a testi ereje. A keze fejével meg hogy illethette volna ennek a védtelen embernek a homlokát, itt az Isten ege alatt?

A nazarénus ment feléje, a csendőr meg hátrált. De János mind gyorsabban haladt s midőn odaért hozzá, megfogta szeliden a kezét s így szólt:

— Ketten vagyunk védtelenek. Egy olyan ember, ki fegyvert nem foghat a kezébe s egy lány odabenn, kit az édes apja elkergetett, mert egy éjszaka tartamán a te szavadra hallgatott és a ki ma a szegények szegénye, nincs egyebe, mint a mit az Úr végtelen kegye reá ruházott: lelki ereje. Törj reánk András, tégy tönkre minket. Vagy ereszd útjára a szegény embert, hogy megmutathassa annak a lánynak, hogy melyik az a csillag, a melynek fénye tündöklőbb az emberek hajlékából kiáradó mécsek sugarainál.

És a csendőr — egész lelkében megrendülve — megrázta a nazarénus kezét s aztán torony iránt elrohant a sötét éjszakába.

A nazarénus, megtörülve a homlokáról gyöngyöző verejtéket, visszatért a házba.

— Mai napunk munkáját bevégeztük, menj pihenni lányom. Holnap az igaz útra vezetlek.

Manga Julcsa felállt s ment feléje. A szemeik összenéztek, de nem szólt egyik sem.

Soká így álltak szemben egymással. Majd Julcsa szólalt meg:

— Vezess el bárhová, ... csak oda ne. Bárhová vezetsz, az igaz ösvény leszen ... érzem.

— Istenben bízzál csak, én az ő útját járom. A keskeny ösvény szövétnekét tartom.

— Megyek veled, — mondta a lány.

És a nazarénus elvezette. Nem ment messze véle, csak a szomszéd házig. Ott lakott az öreg Ányosné, annak gondjaira bízta a lányt.

XIII.

Ányosné, kihez vezette, szűkszavú, beteges asszony volt. Már jóformán nem is élt, csak abban még, a miben hitt. A homokháti főutczán lakott, tán ötödik ház volt a portája a Juczi néni korcsmájától. Kicsiny ház, szőllő közepén, a melyet szintén János munkált. Így szokták ezt a hivők, összetartanak, támogatják egymást. A ki elaggott és maga nem munkálhatja földjét, azét elmunkálják a «barátai», mint a hogy azokat nevezik, kik már beépültek.

— Egy bűnös, eltévelyedett lelket hozok a házadba, gondodra bízom. Meglátta az igaz ösvényt, azon akarná végigjárni ezentúl az élet útját. Igaz szolgálód leszen.

— Az Úr kedveli azt, ki bűnből tér vissza közénk s megtért. Az Úr szolgálója vagyok.

— Én járok majd hozzá tanítani. Te istápold.

Az öreg asszony felkelt ülőhelyéből, odament a lányhoz s az egyik nyoszolyához vezette.

— Itt megpihenhetsz, ha elfáradtál.

— Elfáradtam... nagyon fáradt vagyok, — szólalt meg a lány. Úgy érezte igazán, megingott alatta a föld s pihenni vágyna.

— De azért még elmondom azt, a mint mondanom kell. Hallgass meg néném, ki vagyok. A Gányó

Julcsa, a nóták Julcsája. Pár nap előtt még fiatal szeretőm volt, — most hangja éles lett egy pillanatra. — Elhagyott. Odavetettem magamat a más karjai közé, kit nem szerettem, tisztátlan testem, lelkem, — tette hozzá most már nyugodt hangon. — Befogad így a házába?

— Nem azt kérdem, mi voltál. De azt, mi vagy. Ha elfáradtál, itt megpihenhetsz.

— Maradok, — s a leány körülnézve a tiszta tágas szobában, úgy érezte, e perczben született.

— Ányosné lát el engem is, Julcsa. Ő főz, mos reám, én meg a szőllőjét gondozom.

— Majd főzök, mosok én kelmednek ezentúl, tudok én hozzá, hogyha gányó leány vagyok is.

— Az nem vétek. Lehetsz gányó is, csak hivő legyél. A csárdába meg én átmegyek, tette hozzá János, és elintézem dolgaidat.

— Mitévő legyek a butoraimmal?

— Ruháidra bizonynyal nem lesz már szükség.

— Ágyamra se, elhálok én a földön is.

— De azért mind elhozom. Odaadhatod ruháidat a lánytársaidnak. Azokról úgy se tudsz majd ezentúl semmit.

— Ők se tudjanak rólam.

— Isten tudjon rólunk csak s mi róla, — mondta János és kiment.

A lány, hogy egyedül maradt az öreg asszonynyal, munkához fogott s dolgozott délig. Délután ő vitte ki az ebédet Jánosnak a szőllőbe. A nazarénus szürethez készült. Holnap reggel kezdik a szőllőt szedni, az idén hamar lesz újbor. A mint a lány

végigment a nagy, tágas, pusztai szőllőn, meg-megállt az őszi napon. Elmerengett. Merre szem lát, csak szőllő. Itt-ott egy sugár jegenyenyárfa szakította meg a nyári naptól oly szinesre perzselt szőllő sorait... Ott az út szélénél kis présház, a melyet tökéletesen befutott az össze-vissza kuszált venyige, amott egy csomó pirosra érett ricinus. A szőllő útjain szerteszét ágbogas alma-, meggy- és cseresznyefák. Itt-ott egy százados diófa, jobb idők emlékeül. A tőkék oldalán érett, kékelő szöllőfürtök, a tőkék alján meg szertefutott tök s egyéb veteményeek. Mindezen túlért, viruló mindenséget keresztültánczolta az ősz még szines, de azért már langyos napsugara ... s a levegőt meg-megvonalozták a vén asszonyok nyarának finom, pókhálószerü ezüstös szálai.

Végtelen nyugalom itt a virulás közepén. Nyugalom, pedig holnap kezdődik a szőllő pusztulása; a szüret, s aztán letarolva élet, termés. Olyan, mint a hivők élete. Nyugodalmas, békés... pedig holnap tán már porba hull az élet gyümölcse és vége a földi létnek.

De jó is itt. Miért is jutott ide olyan későn? Miért nem jöhetett ez emberek elé szennytelen testtel, lélekkel; miért nem nézhetett annak az egyszerü embernek a szemeibe akkor, midőn még arczát sem a szenvedély, sem a szégyen pirja el nem futotta. Midőn még, ha tarka ruha fedte is a testét, lelkén még rajta volt a harmat, míg a forró nyár el nem pörzsölte szíve virágait.

— Késő, késő... Most már nem nézhet a sze-

meibe, csak akkor, ha hibáiról, vétkeiről beszél neki . . .

És a lány haladt lassan. Nem sietett, jól esett neki az őszi napfény, jól, hogy itt olyan távol van attól a másiktól. S egyszerre mintha kigyó siklott volna át a testén, úgy megborzadt. Eszébe jutott, hogy Bálint elhagyta, hogy megcsalta, hogy érdemetlen volt szerelmére. Egyszerre lángba borult a lelke — szilaj vágy fogta el, szembe nézni s arczába köpni néki még egyszer, utoljára azt, hogy undok, hogy haszontalan ember! Hogy gyülöli, hogy nem akar róla tudni se jót, se rosszat, hogy eltemette a szerelmét örökre . . . De minek azt neki elmondani, ha így van? kérdte önmagától . . . És így van-e? A lány összehúzta keblén a nagy fekete kendőt, (már sötét ruhában volt, mint a hivő asszonyok) meggyorsította lépteit. Egy pár lépés csak s a János kunyhója. Ott áll a kunyhó előtt s feni a kapáját. Odamenjen eléje? . . . Nem, nem, most nem. Úgy érezte, e perczben méltatlan arra, hogy a szemeibe tekintsen.

Odalopózkodott mögé, a kunyhó túlsarkára. Letette a kosarat és csendesen, nesztelenül elment . . .

De, mikor már jó messze volt a kunyhótól, önkénytelenül visszatekintett. János nem vett észre semmit.

XIV.

Egy délután, a mint künn ült a pitvarajtóban a földön s az öreg Ányosnétól kapott bibliát lapozta, egyszerre, a mint föltekint, mintha csak a földből nőtt volna ki — Bálint állt előtte. A lány felugrott. Be akart a szobába menni, Bálint megragadta a kezét.

— Állj meg egy szóra, csak egy szóra, Julcsa.

— Miért jöttél, hát nem volt elég, a mit mondtál, még tetézni akarod? — kiáltott fel a lány.

— Hallgass meg. Megbántam, a mit tettem, meg a mit elkövettem, te tőled függ csak Julcsa s visszatérek hozzád...

— Nekem nincs már szavam hozzád. A mi mondani valóm volt, megmondtam s megtettem. Azt is, a mit nem kellett volna. Miről legyen hát szóbeszéd ezentúl közöttünk.

— Arról... hallgass meg Julcsa... arról, hogy ma és mindig, örökre téged szeretlek. Hiába minden. Hiába az apám igérete, pénze, hiába a szülőim fenyegetései... Tevéled a nyomorúság paradicsom lészen, nélküled a jólét maga a pokol. Eljöttem hozzád, hogy megkérjem a kezedet.

A lány odakapott a szívéhez. Én Istenem, mily boldogságot jelentett volna néki ez a három szó pár nap előtt! És ma mit ér?

— Kezemet kéred. Hát nem tudod, hogy azt az

éjszakát a csendőrrel töltöttem? — vágta szemébe Julcsa felegyenesedve, emelt fővel, szembe nézve vele.

— Tudom, tudok mindent. Mit bánom én még ezt is. Így is csak az a két szem fog reám nézni, mint azelőtt az éjszaka előtt nézett, az a két kar fog ölelni, mint azelőtt, ... az a száj ...

— Ne folytasd, mert többet találnál mondani, mint a mennyit a gyomrom bevenne. Megcsalódtam benned, — mondta a leány, de most már csendesebben, szinte oly nyugodtan, mint a hogy Jánossal szokott beszélni, — és nem csókoltalak soha, karom nem érte a vállad, szám nem illetett jó szóval ...

— El akarod tán tagadni. Hát igaz az, a mit mondanak, hogy a nazarénus szeretője lettél. Egy takarás alatt három szerető! Sokra vitted húgom! — kaczagott fel Bálint s végig vágott botjával egy katang kórón.

— Gondolj a mit akarsz, — felelte a lány még nyugodtabban, színtelen hangon — ismétlem, hozzád jó szóval soha nem szóltam, mert a kihez én szóltam, a kit én szerettem, az nem te vagy. Legalább nem az, a kinek ma látlak. Az én szeretőm egyenes férfi volt, bátor, szavának állt, igaz ember volt ... tehozzád nem hajolok le ... a te nyelveden nem tudok. Az Isten vezérelje útjaidat — s a lány még egyszer a szemeibe tekintett, mintha ezzel a tekintettel végleg kitörölte volna lelkéből azt a véges haszontalan érzést, a mely ehhez a férfihez fűzte; aztán lassan elfordult tőle s a ház felé indult.

— Julcsa ... Julcsa! Ez az utolsó szavad?

— A mit mondtam eddig, mind igaz szó volt. A mit ezentúl mondok, az is az lesz. A te nyelveden nem tudok.

— Megvert, megvert az Isten. Megbánod ezt még Gányó Julcsa. Ha majd tönkre tettél egészen... akkor az Istennél felelsz értem.

A lány visszafordult.

— Az Isten útjára léptem, annak a szavára hallgatok. Annak az itéletét várom. Az legyen veled!

A lány bement.

A legény meg lázongó lélekkel, szenvedélytől remegő testtel, kirohant az udvarból.

XV.

Pár nap a szüreteléssel telt el. Ezalatt Julcsa úgy érezte, végleg megnyugodott, úgy érezte, azzal a másikkal végzett s most már csak azt fogja tenni, a mit amazok, a hivők fognak néki mondani. Ha az élettel végezett is, úgy látszik, van még ezentúl is valami.

Mit tudott erről eddig? Pedig tágult a lelke amazok szavára. Mintha balzsammal csepegtették volna be sebzett, összetört szívét. Úgy érezte, nyugalom, béke áradt szavaikból. Az egyik sor szőllőt Jánossal együtt szedte. Elmondta néki, hogy Bálint járt nála s mi történt köztük.

— De jó is, hogy végeztem vele. Olyan könnyű a szívem, mintha mázsányi kő gördült volna le róla.

— Könnyen itélsz lányom. Nem tekintesz felé. De tekintened kell. Ha rossz útra tér, te lész okozója. Te felelsz meg üdvösségeért a Mindenható előtt addig, míg cselekedetei a tiédből szakadnak. A mit most fog tenni, azért rajtad a felelősség.

A lány elsápadt.

— Hisz én elutasítottam, én szemére vetettem, hogy miért nem akarok tudni róla.

— Ez nem volt elég, elhagytad menni a nélkül, hogy megnyugodott volna. Az elvadult ember vadakat tehet.

Künn ült a pitvarajlóban.

— Mit tegyek hát, mit? — kérdte a lány szívszorongva.

— Most nem tehetsz mást, mint várni. Ha meglesz a baj, néked kell majd megorvosolnod a lelkét.

— Én Istenem, mit követtem én el ellened, hogy annyit mérsz a fejemre — zokogott fel hangosan a lány.

János odament hozzá, felemelte fejét s a szemébe nézett.

— Az élet azért van ránk róva, hogy kiéljük. A mennyit az életben küzdünk, annyi nyugalom vár reánk azután. Mitől félsz?

— Attól, hogy szerettem. Hogy küzdjek így meg vele?

— Szereted még?

— Nem, — felelt a lány s most felnézett a János szemébe, nyugodtan, megnyugodva.

— Az Úr veled leszen.

XVI.

Vagy tíz nap mulva, hogy künn dolgozott az udvaron a lány, egyszerre csak Annus Terka, meg Czombos Mihály toppantak be az udvarára.

— Hát te Julcsa, hogy kerültél ide a hivők közé? — kérdte Terka.

— Úgy, hogy beálltam szolgálónak az öreg Ányosnéhoz.

— Hát a csárdában nem ment jól a dolgod? — kérdte ártatlan arczczal, kerekre nyilt szemmel, Terka.

Julcsa végigsimítva fekete rokolyáját, így szólt:

— Nem nékem való volt a munka . . . Beleúntam.

— Mondd ki már, ne szégyeld, hogy nem becsületes lánynak való, még ha gányó, akkor se, — szólott közbe Mihály.

— Én nem vagyok becsületes . . .

— Ne piszkold be magadat annyira, Julcsám, tudjuk mi azt jól, hogy miért vetetted oda magadat az András keblére. Tudjuk, hogy nem a gusztusod vitt arra, hogy csaplár-lány legyél.

— Akármi vitt rá, ezen már se Isten, se ember nem változtat. Ott a bélyeg a homlokomon.

— Lecsókolom, — tréfálkozott Terka és átölelve

Julcsát, össze-vissza csókolta. — De tán fel is tartunk, Julcsa. Dolgod van?

— Nincsen. Úgy is izentem volna nektek, hogy jertek át, beszédem lett volna veled. Gyere be Mihály, segítsd kihozni a ládáimat.

Bementek, a szoba üres volt.

— Hát a gazdasszonyod hol jár? — kérdte Mihály.

— A gyülekezetbe ment. Este jő vissza.

— Van jó dolga. Különben vén asszonynak való időtöltés.

— Ne csúfolódj, Mihály. Nem jól áll néked. Komoly fiú voltál . . . Ne vedd a nyelved hegyére azt, a miről nem tudsz.

— Tán te is annak akarsz felcsapni, Julcsa. Az ám, most látom, hogy szakasztott olyan a ruhád, mint a hivő asszonyoknak.

— Attól kapom a ruhát, kinél lakom. A jóra meg az tanít, a ki segítségemre volt.

— A nazarénus János, úgy-e? — kiáltott be az udvarról Terka, ki figyelte a beszédüket.

— Az, ha ő nem lenne, vagy a szeméten lennék vagy a kopogi temetőben.

— Az Isten megáldja, ha jót tett veled, — mondta Mihály s felkapva egyik vállára a nagy ládát, kivitte az udvarra. Nem akarta sehogyse Julcsa segítségét elfogadni, a másikat azonban már csak ketten hozták ki.

Julcsa az őszi napon kipakolta a ládákat.

Ebben a viganói. Ez sáfrányzöld, amaz halványzöld, ez meg lángpiros. Mindegyik emlék, . . . de

szive csak nem mozdul meg a láttukra. Pedig mindegyiket Bálint kedviért vette.

— Ez legyen a tiéd, Terka. Tudom, szeretted ezt a sáfrányszint mindig. Ehhez nagyon jól áll a kék selyem általvető kendő, tudod a nagy aranybabokkal.

Terkában elhült a vér.

— Nékem, nékem adod? — Örömében ujjongani kezdett, Julcsa nyakába vetette magát, aztán egyszerre csak, maga se tudta, hogy miért, de sírva fakadt.

— Ugyan bolond! Azért, hogy én nékem nem lesz többet tarka viganóra, tizennyolcz forintos selyemkendőre szükségem, azért még nem visznek ki a kopogi határba!

— Fogadd el, Terka. Julcsa tudta mindig, mit csinált. Nem habarodott meg azért, mert nem kell neki a babos kendő.

— Ezt meg, — mondta Julcsa, nem figyelve a mit Mihály mondott, — ezt a violaszín köntöst add a Rebekának. Az ő holló hajához illeni fog nagyon... Ezt a harmadik ünneplőmet meg Rétes Marinak adjad át. Felveheti az orosházi bálba.

— Hát akkor néked mi marad? — kérdte Terka álmélkodva.

— Én nékem már nem lesz szükségem ünneplőre, mert én nékem ezentúl mindennap ünnep lészen, — válaszolt Julcsa sugárzó szemekkel.

— Így igazán, igazán nékem adod a sáfrányszín rokolyát, meg a kék kendőt?

— Neked szántam. Legkedvesebb lánytársam voltál.

— Az vagyok tán most is, vagy mi? — s a lány ismét elfakadt sírva.

— Nem, . . . csak voltál. A mi útjaink szétválnak, Terka. Hol találkoznánk? A dolgunk más, ünnepelni is másutt fogunk.

— A Julcsa hivő lett, — mondta Mihály most már a mély meggyőződés hangján. — Beépült.

— Nem fogadnának be ilyen bűnös lányt, mint a milyen én vagyok. Nem vagyok én közéjük való. Csak a vétkeimről tudnak.

— Julcsa, elhagysz minket? El . . .

— Ti úgy sem akartok tudni rólam. Az édes apám szava sújtott. De megérdemeltem, most van időm elmélkedni róla.

— De hisz azért jöttünk éppen, hogy elmondjuk, édes apád megbánt mindent, haza hí, vár téged, megbocsájt.

— Késő. Más otthonom van nékem. Más utat látok és más tartja nékem a szövétneket, késő.

— De hát, hogy bolondíthattak el téged ilyen rövid idő alatt.

— Úgy, hogy megmutatták az élet igaz útját, azt járom.

Terka csak csóválta a fejét.

— Hagyd el, Terka. Julcsa fejét ismerem. A szívét meg becsülöm is. Keményfejű lány s a szíve vitte erre az útra, tán visszahozza majd minékünk is.

— Soha, Mihály, soha! Mindenki csak egy nyelven beszélheti az igazság szavát. Én már csak így tudnám. És most segítsd visszavinni a ládákat.

Terka ezalatt vállvonogatva, könyes szemmel, de

mosolyogva, boldog arczczal rakosgatta össze a viganókat. Julcsa adott neki egy nagy vászon-kendőt, abba belekötötte, aztán még egyszer összecsókolta ismét nagy zokogás közt Julcsát s elindult hazafelé. Mihály lassú léptekkel követte, az ajtónál mégegyszer visszafordult.

— Az Isten segítsen meg, ha haza vágynál, a mi kéményünk füstje után mindig elindulhatsz. Sütnek ott számodra is Julcsa, . . . ezzel megfordult s méltóságos léptekkel kiment az ajtón.

A lány soká nézett utánuk. Ott fordultak el a Juczi néninél, midőn eltüntek, Julcsa megkönnyebbülve sóhajtott fel.

Egy lépéssel most már közelebb . . . Kihez? Talán még Istenhez is.

XVII.

Az öreg Ányosnéval igen jól megfértek. Az ájtatos hivő asszony keveset törődött háza tájával s jóformán másra sem ért rá, mint «barátkozás»-ra. Ha csak ideje volt, hol egyik, hol másik hivő asszonyhoz ment át s aztán a vén asszonyok kiültek az őszi napnál az ambitusra és zsoltárokat énekeltek.

A házi teendőket meg rábízta Julcsára, ki el is járt benne hűségesen. Egész nap dolgozott. Főzött, mosott, sikált. Estefelé pedig rendesen Horváth János látogatott át hozzájuk, ki mindig nála költötte el az estebédet, hogy az Ányosné szolgálójának ne kelljen késő este átbandukolni egy egész soron.

Ilyenkor aztán Julcsa és János kiültek a pitvarba beszélgetni, addig míg az öreg asszony odabenn nagyokat bóbiskolva elszenderült a padkán.

Ma is — meleg őszi este volt, — künn ültek az ajtóküszöbön. Az est lassan leszállott, hamvas, kéményekből felszálló nehéz tőzeg-füsttel telített fátyol borult mindenre. A házak fehér árnyai belefolytak a leereszkedő ködbe. A haldokló ősz, beleálmodik lassan, csendesen az ébredő télbe. De a leány nem fázott, nem félt a téltől.

Hisz János annyi mindenre tanította meg, a hangja meg oly szép, olyan jó hallgatni.

— Minékünk nincs papunk, se egyházunk. Azt tartjuk, ember ne legyen közvetítő embertársai s az Isten között. Úgy házasodik a hivő ember, az Isten ege alatt. Maga az Úr adja össze feleségével. Mert hisz, a mit ember köt egybe, azt ember fel is bonthatja.

— De örök így a házasság? — kérdte a leány akadozva.

— Az, mert a ki megszegi, elkárhozik. Nem azért, mert társát csalta meg, de mert az Istent.

— De . . . Kimondom, hisz magamról tudom, meg kelmed is mondta, a szerelem nem tart egy emberöltőig.

— A szerelem nem. A szeretet igen, de te nem szereted Bálintot, — mondta tiszta hangon János, — mert nem volt az, a kinek hitted. Ha az lett volna, szerelmed átváltozott volna valami olyan érzéssé, a mely Istenhez vezet, mert az éltet adja.

— Igazad van, nem szerettem Bálintot. Mást szerettem s az Bálint nem volt soha, soha se lesz. Ezt meg is mondtam neki.

— És tán ez vitte a bajba. Erről akartam már szót ejteni néked. Pár nap óta Bálint a Juczi néninél tanyáz, minden éjszaka iszik s húzatja.

— A lakodalma előtt? Úgy tudom, a hónap végivel lesz. Odáig pedig már csak egy pár nap telik el . . .

— Bűnös lélekkel megy az Isten elé, mert a leányt nem szereti s a te irántad érzett szerelmét mámorba akarja fojtani. Rosz útra tért.

— Én Istenem . . . Akkor hát én tettem tönkre . . .

— De máskép nem cselekedhettél. Nehéz útra léptél... De úgy-e üdvözölni akarsz?

— A kigyelmed szavában bizom csak. A mit kelmed parancsol, azt fogom megcselekedni.

— Csak arra hallgass, a mikor az Isten beszél belőlem.

— Mit tegyek?

— Most csak várj. Mást nem tehetsz. Holnap meg elvezetlek a gyülekezetbe s bemutatlak nékik.

— De hisz bűnös leány vagyok. Az utolsók utolsója.

— Ha meghajtod fejedet, ezzel elébe jutsz azoknak, kik emelt fővel járnak. Reggel eljövök érted. Az Úr legyen veled.

XVIII.

Reggel elmentek a gyülekezeti házba. Ott volt a nagy szélmalom mellett, a kis fehér ház, egyszerü, tiszta udvar közepén. Benn egy kis előcsarnok. Itt a hivők kalapjai, pálczái. Benn fehérre meszelt nagy szoba, a melynek falán se kép, se kereszt. A fal két oldalán padok, az egyik oldalon az emberek, a másikán az asszonyok ülnek. A padokban csak a biblia, egyetlen imakönyvük. A középen emelvény, innen hirdeti az Isten igéjét az, kit a Szentlélek megszállt.

Ma reggel csak kevesen voltak. Olyanok csak, kik már be voltak épülve. — Mind leborultak s imádkoztak.

Fekete mondta az imát:

— «Imádkozzunk. Add meg Uram Istenem, hogy éltünk minden perczében emelkedhessünk, világítsd meg a boldogulás útját. Add, hogy egyszerűek, szegények lehessünk. Add, hogy az ajándékozás és könyörület boldogságában részünk legyen. Minden szavunk, tettünk a Te országod mintájára legyen. Add, hogy már itt a földön megismerhessük cselekedeteink és szenvedéseink által is, a megnyugvás gyönyörét. Adj erőt Uram az élethez. Ránk róttad, így add meg nekünk azt, hogy így méltóan Tehozzád és önmagunkhoz kiélhessük. Életet adtál nekünk és mi

életet igérünk. Igérjük, hogy éltünk minden perczében feléd fog gondolatunk, érzésünk szállani. Nem kérünk Tőled semmit, mert Te tudsz és Te akarsz. Mi csak sugárzó szemmel nézünk fel reád és hálát adunk Teneked, Te nagy, Te dicső, hogy az élet nyugodalmas perczeiben csak úgy, mint a szenvedés óráiban részünk lehetett, hogy erőt adtál elviselni a pusztulást, csak úgy, mint a sikert és a szerencsét. Van, a mi van, mert hogy lehetne máskép. Minden, a mi jó, Te vagy. De Te változtatod a roszat is jóvá. Tereád építünk, Tèged dicsérünk, Te légy velünk ma és mindörökké!

Az ima végeztével Fekete kiküldte az egyik hivőt János- és Julcsáért, kik kézenfogva jelentek meg a hivők előtt.

— Ennek a bűnös hajadonnak lelkét megszállotta az Ur malasztja. A megismerésre vágyik. A szűk ösvényre óhajtana lépni.

— Legyen hát köze a mi dolgainkhoz. Utazzon velünk az örök világosság felé, — felelte a tanító.

— Ez a bűnös hajadon, a gyülekezet bocsánatát kéri. Kegyelméért esedezik.

— A kegyelem Istennél van, mi csak tanácsot adhatunk. Leányom, mik bűneid?

Manga Julcsa körülnézett. Lehettek vagy huszan összevéve. Ott az öreg Györgyiné is egy padban. Mind reá figyel. Mind elitélheti, mindnek hatalma lehet fölötte. De a leány felemelte fejét s egy lépéssel közelebb ment a tanítóhoz.

— Ki tud erről a lányról bűnt, rosz cselekedetet elmondani? — kérdte a tanító hangosan.

Elébb az öreg Györgyiné kelt föl.

— Ez a leány gőgös, nem tudja magát se az Isten, se az emberek előtt megalázni. Nem miközénk való.

— Ne itélj testvér. Csak azt mondd, mi a vétke, hibája, — harsogta Fekete az emelvényről.

Györgyiné folytatta reszkető, de határozott hangon:

— Hivalgó, hívságos. Megveti az egyszerü embert. Czifraságra, gazdagságra vágyakozik.

— Igaz ez leányom? — kérdezte Fekete szeliden.

— Ilyen voltam. Más leszek... Igérem, — mondta a leány határozott hangon.

— A leány parázna. Szűzi testét odadobta olyannak, kit nem szeretett sohase, gőgből.

— Igaz ez leányom?

Julcsa meg se mocczant, csak egy kissé halványabb lett. Hangja azonban még mintha csengőbb, tisztább lett volna, mint azelőtt.

— Igaza van annak, a ki vádol. Odadobtam szűzi testemet olyannak, kit nem szerettem sohase. Beállottam csárdai lánynak, beszennyeztem testem-lelkem, balga hiuságból, gőgös fejjel.

— Ki tud még e lányról valamit?

A szoba hátulsó sarkából szólt valaki:

— A lány megtagadta régi szeretőjét s az most ivásra adta magát és a pusztulás útjára lépett.

— Így van ez lányom?

— Így. Elutasítottam, mert már nem szeretem. Mert úgy érzem, más világból való, mint én. Most

az italra adta magát s két nap mulva azt viszi oltár elé, kit sohase szeretett.

Ismét Györgyiné szólalt meg:

— Édes apja küldött érte, térjen vissza hozzá s ő megtagadta. Gőgjében nem akar a szülőjének megbocsátani, hogy az, mikor elbukott, elküldte néki minden podgyászát és nem akart róla tudni semmit.

Eddig Julcsa mind nyugodtan, határozott hangon beszélt, de ez igaztalan vádra elfutotta arczát a vér, egész testében reszketve, szakgatott hangon — úgy mint régen szokta — vágott vissza a vádra:

— Ez nem igaz! Nem igaz! Hazudik néném, ki merem mondani itt a gyülekezet előtt. És ezért el fogják itélni, mint a hogy elébb engemet itélt el. Nem mentem vissza apámhoz a kelmedék nemzetsége közé, mert megtaláltam az igaz ösvényt, mert látom a világosságot. Hogy menjek én vissza a dohánylé s a czifra rongyok közé, mikor itt a tisztaság fehér gyolcsa világít a szemem előtt... Tehetek én róla, hogy Gányó Julcsa volt a nevem? Tehetek arról, hogy éltem minden perczében csak a hivalkodást, a kérkedést tanulhattam meg? Tehetek róla, hogy szennyben nőttem fel? Tehetek róla, hogy gyermeklánykoromban már pirosítót vettem az iskolapénzen. Hogy egy rőf szalag többet ért nekem az örök üdvösségnél? Szidjatok, itéljetek el, köpjetek a homlokomra, itt van, — s lebontotta kendőjét, — csak engedjétek meg, hogy köztetek maradjak életre, halálra... Ne hagyjatok el! Támogassatok, mert szegény vagyok és nyomorult...

Horváth János megfogta a kezét s mondá:

— Én ezt a lányt tisztának nevezem. Mert bűnbánó és érez.

— Én ezt a lányt szennyesnek nevezem, mert elbukott és fenhéjázó szava, gondolatja, — felelt reá Györgyiné.

— Györgyiné, ne itélj, hogy ne itéltessél, — harsogta most neki a tanító s lelépve az emelvényről, megfogta a leány kezét és így szólott hozzá:

— Elfogadom vallomásodat. Bűnbánó vagy, alázatos és beismered vétkeidet. A mi elmult, arról ne tudjunk semmit ezentúl, a jövőre meg az Úr veti fényes sugarát. Elbuktál, gőgös voltál és hiu. Most csak azt kell tudnunk, milyen lész, hogy a szerint itéljünk feletted, addig, míg «utazol». Megpróbáltatást pedig kettőt mérünk reád, úgy-e testvéreim? Egyik, hogy haza mész apádhoz s azok előtt mind elmondod néki vétkedet s megkérleled őt. A másik és ez lesz a nehezebb, régi szeretődet, ki miattad teszi magát tönkre, a helyes útra téríted s visszaadod őt övéinek. Ha e két próbát leteszed, visszatérhetsz hozzánk. Nyitott ajtóval fogadunk s karjainkba zárunk. Most pedig menj én eltévelyedett testvérem, menj útadra. Addig járd ez ösvényt, míg a lelked gőgjét meg nem törted és míg egyszerű szívvel, tiszta lélekkel, lelki békével telve, visszatérsz közénk.

Te pedig, Horváth János, te lész a tanítója, vezetője. Érdemeld ki magadnak e lelket és fogadd alázattal rendeltetésedet.

János és Julcsa lassan kimentek.

XIX.

Ezalatt Bálint csak ivott.

A menyasszonyát, Zalai Örzsit, épp csak akkor látta, mikor a paphoz mentek együtt. De ez fel se tűnt azoknál. Hisz gazdák, ezek meg a tempót szeretik. A szerelmet — ha van is — jobb nem mutatni, így illendőbb. Ezt szokta mondani Böske néni Örzsinek, ha tán az kérdőleg vetette volna reá a könyektől alig-alig felszáradt szemeit.

Bálint szülői azt hitték, hogy az esküvő után megváltozik. Azért siettették is a lakodalmat, még szörnyű savanyu, karczos volt az újbor s mégis október negyedikére tűzték...

A lakodalomra nagy előkészületeket tettek. Egy nappal előtte ott sütött, főzött a Csepcsányiék minden asszony rokonsága a konyhában. Böske néni vezette az asszonyok hadát. Hazajött a Bálint nénje is, Monusné, a vásárhelyi pusztáról, az urával. Böske egyremásra kanyarította ki a szép fonatosokat, Monus Mari meg rakta befelé a kemenczébe.

— Hej néni, mikor még az én lakodalmamra rakták így a fonatosokat, de jó idő is volt az.

— Jó-e?... Jó az most is. No nézzék, nem ízlik neki az a fehér kalács, a mivel az ura tartja.

— Ízlik az Böske néném, de jobb volna sokszor egy darab száraz kenyér annál.

— Hát mi bajod?

— Az a bajom, hogy még máig se szeret az uram.

— Nyolczvan holdja van a vásárhelyi pusztán, nagydarab föld, úgy se tudnád telesírni, — mondta Böske néni, feltűzve a kötényét.

— A tenger medrét telesírtam én már nyolcz esztendő alatt!

— Hát mást szeret az urad?

— Azt hiszem, nem szeret az senkit, semmit, csak az aranypénzt.

— Hisz akkor jól van. Mi kell több ennél. Így bizonyosan nem halsz meg éhen az oldalán.

— De elszomjazok . . . Nincs a ki szeressen.

— Ti mind olyan hóbortosak vagytok. Mind a hány. Látod húgám, engem szeretett a megboldogult Boldizsár, — s az asszony az égre vetette a szemeit, — mégis nyomorogtunk hat éven által. Abban az időben, mikor én férjhez mentem, még olcsón adták a lányt. Te kikaptad mindjárt az anyád jussát.

— Bárcsak az uram szerelmét is megkaptam volna vele.

— Mit tettél volna akkor, ha úgy kellett volna nyomorogni évszámra. mint nékem. Úgy loptam meg magamtól krajczárról-krajczárra a mai vagyonkánkat. Bálba nem jártunk, szalag soha se látta a nyakamat Selyem átalvető kendőt, két éve, hogy az elsőt vettem.

— És aztán, mit ér el vele?

— Azt, hogy most már megvan.

— És ez a boldogság?

— Nem, nyugton vagyok. Nem félek attól, hogy

Böske néni beszélt, beszélt.

éhen halok meg. Lesz, ki megfizesse a temetésem árát.

— És ezzel mit ér?

— Mit érek? Hát te mit érsz el azzal, hogy furt azt vitatod, hogy az urad nem szeret?

— Ezzel könnyítek a lelkemen.

— Úgy, mint Bálint az ivással.

— Ezt is tönkre tettétek. Meglátod, Böske néném, ennek nem jó vége lesz.

— Nem-e? De hát mi kell ennek a fiúnak. A lánynak hatvan holdja van az orosházi szőlők alatt. Hisz ez kincset ér. Ötszáz forintot is megkaphatnak holdjáért. A lány szép . . . Van olyan, mint az a rongyos Gányó Julcsa volt . . .

— Mit ér neki, ha nem szereti.

— Meg fogja szeretni. Ha meg nem fogja . . . Hát eltölti az időt a felesége hatvan holdjával. Az ad majd neki munkát, a munka meg a legjobb búfelejtő.

Böske néni beszélt, beszélt, de nem jött ki nyugalmából. Fonta egyre-másra a fehér kalácsot . . . Egyszerre csak felpattant az ajtó és Bálint lépett be rajta.

— Jöjjön át a másik szobába néném, — szólott oda a nénjéhez.

Mónusné letörülte a két kezét s átment a szobába vele.

— Hol vannak az öregek? — kérdte Bálint mogorván.

— Bementek Orosházára, még egyet-mást vásárolni a holnapi napra.

— Tönkre is tették testem-lelkem üdvösségét, — mondta Bálint tompa hangon.

És Mónusné ugyanazt ismételte most Bálintnak, a mit elébb Böske néni mondott neki: hogy a lány szép, pénzes ... Csak Gányó Julcsáról nem tett említést.

— Mit ér nékem? Kelmed legjobban tudhatja. Mert hisz, a mióta férjnél van, egy boldog percze se volt. Kelmedet is feláldozták, mint engem.

— De én szeretem az uramat, — felelte Monusné megadással.

— Hát így a kelmed dolga még könnyebb. Mivé lettünk. Az a gazdanép nem akar más egyebet látni a földön, mint a mi kézzel fogható. Nem kell néki se nóta, se táncz, csendes leszen a föld. Tán még a madarak is elhallgatnak ... Hej! csúnya, csúnya világ ez Mari néném.

— Hát azzal meg mit érsz, ha iszol?

— Akkor elkábulok ... Ilyenkor még úgy érzem, érek valamit.

— És ... Julcsát láttad azóta?

— Annak se kellek már. Pedig azt tudtam, ott hagyok érte mindent ... Megutált. Tán hivőnek készül.

— Van jó dolga, — nevetett fel hangosan most Böske néni, ki egy tálba kalácsot hozott. — Gányó Julcsából csárdás Julcsa, azután meg hivő Julcsa. De sokszínű viganója van a lelkemadtának, akad minden alkalomra.

— Elhallgasson néném, el! Mert úgy segéljen az Úr Jézus, hogy nem hagyok rá mondani még egy

rosz szót se. És ma még kevésbbé, mint régen. Hisz hogy gányó-lány volt, arról nem tehetett. Mert hisz csak a kelmedék fagyos világában szégyen a szegénység. Hogy aztán csárdás-lány lett, azt daczból tette. Én tudom, mert hisz azóta győzöm az italt, mióta így van. Hogy hivő lett belőle ... Az Isten megáldja érte. Tán juttat a lelke üdvösségéből minekünk szegény bűnösöknek is valamit. A jó Isten áldja meg mind a két kezivel.

— A menyasszonyodról beszélsz, Bálint? — kérdte az öreg Csepcsányi, a mint belépett a szobába s a port leverte sötétkék ünneplőjéről.

— Nem, a szeretőmről ... A régi szeretőmről apám ...

A fiú hangos zokogással odaborult az apja vállára, kit nagyon szeretett s a kinek föláldozta boldogságát.

XX.

Pár napra a lakodalom után Bálint már megint csak a Juczi néni vendége volt, csak úgy, mint azelőtt. Az italban találta meg azt, a mit a felesége csókjaiban nem találhatott: — feledést, nyugalmat. Az ivó üres volt, csak az egy Tóth András ivott a kármentő oldalánál.

Ezt is a szerelem vitte az italra.

A mint Bálintot megpillantotta, hirtelen fölkelt, nagy zajjal letette poharát az asztalra s odalépett elé:

— Jó, hogy jöttél Bálint, vártalak. Volna még szóbeszédünk együtt.

— Van ám, van, — felelt rá Bálint és fokosával nagyot ütött az asztalra. — A te paráznaságod vitte őt a bűnbe, az tántorította el tőlünk. A tejfelt te szedted le az édes tejről, te, ki eddig csak savón éltél.

— Tán azt veted a szememre, te gőgös gazda, hogy én az alamizsnádból éltem.

— Az enyimből is, máséból is, — vetette oda néki Bálint gőgösen.

De erre a csendőr már nem felelt, hanem felkapott egy széket s azzal ment Bálintra. Bálint egyik kezével messzire eldobta magától azt s aztán egyet rántva a csendőrön, belökte a padok közé.

Erre már a csárda népe összeszaladt. Juczi néni és szolgálói jajgatva nézték. De hát nem tehettek semmit, férfi nem volt a házban.

András zúzott karral, de azért fölkelt a darabokra mállott lóczák közül, felvett egy butykost s azt vágta volna Bálint fejéhez, de az irányt tévesztve berepült a csárda ablakába, a mely most nagy csörömpöléssel betört.

Bálint erre egyet kanyarított fokosával a levegőbe s egyszeribe a csendőr fejét érte, kinek szerencsére fején volt a kalap, a mely most szétmállva lehullott a földre. Homlokából meg csergedezni kezdett a vér. A csendőr egyet fordult maga körül, azután halotthalványan összeesett.

— Meghalt . . . gyilkos vagyok! — rebegte Bálint és kirohant az ivóból.

A legény most félőrülten szaladt végig a nagy utczán . . . Ment, ment . . . abba a házba, hol tudta, hogy a Julcsa húzta meg magát. Ugyanazzal a fokossal ütött egyet a ház ajtajára, a mely a csendőr homlokát érte.

A zajra Julcsa kilépett a küszöbre. Az esthomályban is megismerte, hogy ki az.

— Mit akarsz, hogy így fokossal kéred a «fogadj Istent?» — kérdte tiszta hangon Julcsa.

— Eljöttem, megmondani néked, Julcsa, — felelt rá Bálint épp oly tiszta, csengő hangon, — hogy gyilkoltam érted. Az Andrást elpusztítottam, most már itt a bűn a homlokomon. Isten és ember eltaszított. Most már nyomorult vagyok, senkim sincs . . . Szeretlek még mindig, jobban mint valaha.

A leány megingott. Milyen borzasztóan bekövetkezett ... Azok azt mondják, csak akkor jut közéjük (s mikor azokra gondolt, János két szeme világított a lelkébe), ha Bálintot megmenti ... Bálint gyilkolt, halálos bűnbe esett ... És Bálint most földönfutó. Szegényebb, nyomorultabb nála és tán reá szorul.

— Érted, mit mondtam? — kérdte Bálint hangosan.

— Értem, de most már teérted semmit se tehetek, — felelt neki a lány egy percznyi ingadozás után. — Ha egy hónap előtt történik, ha egy hónap előtt rongyosan, vérben állsz meg előttem s azt mondod, gyere velem Julcsa, oszd meg a kenyeret, a melyet bujdosásban napról-napra fogok összekoldulni, mentem volna veled. Most már késő, mit érnél velem, ha már nem szeretlek ...

— Hát igaz, igaz, hogy nem szeretsz?

— Szánlak. Ha tehetnék érted mást ... egyebet, megtenném. De ma már nem adhatom a szívemet oda ... mert ...

— Mert másé, — szakította félbe Bálint fenyegető szemmel. Mondd ki, hogy másé, az a birkaszivű ember megigézte, azé tested, lelked.

— Testem és lelkem az Istené. Olyané leszen, kit az Isten szán nekem, a kit megérdemelek.

— Hogyne ... Hisz ha a nazarénushoz mész, egyenesen a mennyországba emel a két karja, megnyitja a paradicsom hét pecsétes kapuját a csókjaival.

— Hallgass, — szólalt meg Julcsa szilárdan, erős

hanggal, de egy csepp élesség nélkül. — Távozz hajlékunkból. Ide alázatos fővel kell még annak is jönnie, ki a koldusok koldusa. Úgy, ha maga a király fia is. Ez a hajlék tiszta . . . Mert még én is megtisztulok benne. Ne szennyezd be sárral a fehér oldalát. Menj Bálint, az Isten segítsen meg ezentúl is. Imádkozni fogok érted . . . Ennél többet nem tehetek. Az Úr legyen teveled.

Ezzel megfordult s bement a kis ajtón, de a melyet csak behúzott maga után, a nélkül, hogy a reteszt rátolta volna.

Bálint odaborult a kis ajtóra s hörögve kérte bocsánatát, aztán eldobva magától a fokost, a melyet eddig még mindig a kezében szorított, kirohant az utczára. Egyenesen Orosházára ment s ott feladta magát a járásbiróságnál.

Julcsa pedig bement a szobába, hol Ányosné remegve várt reá, megcsókolta az öreg asszonyt s így szólt:

— Helyesen cselekedtem néném?

— Én nem tudom. Én csak azt tudom, hogy derék, jó lány vagy. János majd megmérlegeli szavaid súlyát. Én szegény, gyengeelméjű asszony vagyok, én csak azt tudom, a mit szívem sugall nékem, én derék lányom, — mondta és zokogva a nyakába borult.

XXI.

Szerencsére, Tóth András sebe nem volt súlyos. A csapást a fején lévő kalap felfogta. Aztán meg ő volt a támadója (a csárdai asszonyok vallomásai szerint), így Bálint csak egy pár hetet kapott.

Tóth Andrást meg áthelyezték a szolnoki csendőrséghez, hogy így minden zenebonának elejét vegyék.

Julcsa nagy megkönnyebbüléssel hallotta a hírt.

— Mi lett volna velem, ha igazán agyonütötte volna Andrást? — kérdezte egy izben Jánost.

— Félek, lányom, hogy akkor nem épülhettél volna be soha. Mert nem számolhattál volna Bálint lelke üdveért a Mindenható előtt.

— De így is? Hogy számolhatok? Ha ki is jut. Holnap újra kezdheti.

— Akkor kell majd térítő munkádat elkezdeni.

— Én Istenem, hogy lesz az? — kérdte a leány szívszorongva. — Hogy lesz?

— A jó Isten segíteni fog ezentúl is, mint a hogy eddig megsegített. Minden akadályon átjutottál eddig.

— És ha megtérítettem . . . Azután való cselekedeteiért is én leszek a felelős?

— Hogy lennél. Csak azért lehetsz, a melyet a te befolyásod alatt követ el. A mit ezután tesz majd, az az ő és a Mindenható dolga leszen.

— Addig pedig . . .

— Addig Ányosnét látod el.

Szegény öreg asszony nagy beteg volt már három nap óta. A gyomra megdagadt és se enni, se beszélni nem tudott már. Meghűlt vagy az öregség tette, nem lehetett tudni.

Julcsa éjjel-nappal ápolta. El nem hagyta egy perczig se. Oly nyugodtnak érezte magát a nagy beteg mellett, ki úgy látszik, boldogan néz át a másvilágba s ki a multkor is, hogy felnyitotta szederjes ajkait, vigasztalást adott neki: — nincsen halál, csak élet! — rebegte s aztán ismét visszahanyatlott párnái közé.

Egy nyugodt őszi estén négy hivő asszony látogatott el hozzá, meg János, ki minden este, úgy most is átjött hozzájok. Az asszonyok énekeltek, az egyik nehány őszi rózsát hozott, azt hintette az öreg asszony lábához. Mind nyugodtan beszélt. És ép oly nyugodtan felelt Ányosné is kérdéseikre. Mint családtagok, kik nagy út előtt állnak, mielőtt szétválnának, ügybajaikat beszélik meg. Halkan beszélgettek.

Ányosné eközben egyszerre csak felült az ágyában, kimeresztette elhaló szemeit, ajkai rebegtek valamit s aztán visszaesett párnáira. Meghalt.

Julcsa megborzadt, aztán sírva fakadt volna, de hisz egyiknek se változott az arcza. Talán meg se halt. Egyik ép oly nyugodtan ült ott, mint a másik, aztán egyszerre a nélkül, hogy összenéztek volna, mind a négy egy zsoltárt kezdett el énekelni. Dicsérték az Urat.

János meg odamegy az öreg asszonyhoz és csen-

desen leszorítja szempilláit. Julcsa még egyszer odanéz egyikre-másikra, majd elfullad és zokogva odaborul az ágy szélére.

János nyugodtan megfogta kezét, szinte mosolyogva így szólt:

— Úgy mondta a testvérünk, a ki meghalt, hogy nincsen halál, csak élet. Emlékezz szavaira. Elment . . . Mi is elmegyünk nemsokára utána. Jó helyre jutott.

És ezt mint vigasztalást mondta.

XXII.

Másnap volt a temetése. Négy férfi: János, Fekete a tanító, Ravasz és az öreg Franyó vitték a gyalulatlan deszkakoporsót. Pár férfi a nyomában. Asszony nem jár a nazarénusok temetésére. Azoknak lágy a lelkük, ki találnának törni és sírni találnának akkor, mikor ujjongani kéne, hogy az elköltözött az Úr színe elé lépett s része vagyon az örök fényességben. Julcsa nézte, a mint nyugodtan, sírás és ének nélkül kimentek a ház udvarából. Követte szemével a menetet. Csendesen, szótlanul elmentek a lombvesztett nagy eperfák alatt. Végig haladtak a homokháti főutczán, aztán csak mentek, mentek.

Ott a középlakhely végiben van a hivők temetője. Oda vitték. A négy ember letette a koporsót, aztán sírt ásott a kis terület szélén. A koporsót átkötötték kötéllel — leeresztették a földbe. Se szó, se hang. Csak a koporsóra hulló göröngyök tompa kongása. A kis hantot hamar ráhányták, aztán mindegyik elment a maga útjára.

János a halottasházba indult. Ott találta Julcsát sírva.

— Mit sírsz? Ne sirasd. Üdvözült.

— Tán magamat siratom. Hisz úgy megszerettem. Anyámat nem ismertem. Ez a jó, csendes asszony meg pártomat fogta.

— Ezentúl se lész árva. Mi mind körülted leszünk.

— De hol leszek ezentúl? Ez a hajlék már most nem lehet az enyém. Az Ányosné családja eladja vagy bele jő lakni. Hová hajtsam fejem?

— A ház az enyém. Ányosnénak én adtam lakásul. Szegény volt. Nekem meg ez a ház nagy. Magános embernek az a kis kunyhó is megteszi. Ezért főzött, mosott reám az elköltözött.

— De én így magával nem lakhatok.

— Nem lakhatnál, ha gányó lennék. De lakhatsz mert Krisztusban hiszek. Ki illethetne szóval? Tetteinkért Istennek vagyunk felelősek, azt meg hogy csalhatnánk meg?

— De örökké csak nem lakhatok itt?

— Csak míg beépülsz.

A leány nem kérdezett többet semmit. János azonban folytatta: — Még két lépést kell tenned. Az egyik atyád felé. Még nem követted meg.

— Vasárnap akartam menni, mikor mind otthon lesznek, hogy így nagyobb súlya legyen.

— Ez igaz szó volt, a mit ejtettél.

— És a második megpróbáltatás?

— Ez akkor lesz, ha kiszabadult!

XXIII.

Következő vasárnap Julcsa magára vett egy fekete hosszú szoknyát, fekete derekat s elindult gyalog az atyjához.

Elment a mellett a kis ház mellett is, a melyben akkor takarás idején először találkozott Bálinttal. De sok idő is telt el azóta. Több, mint a mennyi négy esztendő keretében elfér.

De Julcsa közönyösen látta a házat, épp oly nyugodtan maradt a láttára, mintha csak ott soha semmi se történt volna.

A szabad-szent-tornyai főutczát elkerülte. Igen sok kérdésre kellett volna felelnie. Neki meg már megtudnia valója úgy se volt semmi. Keresztül vágott a letarolt mezőn s ment. Milyen másnak érezte magát, mint akkor rég! Pedig akkor is érzéssel volt tele a lelke mindig. Minden fűszálra, minden hervadó levélre, minden fakadó virágból, nóta ébredt a lelkében. Most minden, a mi életre ébredt s minden, a mi elmúlik, egy érzéssé simul a lelkében, de ezt az egyet nem váltja dalra, lenn marad az, a lelke legbensőbb kamrájában, ott, hová emberi szem nem láthat, hová csak az tekinthet, ki ezt életre hivta: az Isten.

Lassan haladt, nem mintha félt volna. Tudta, a mit tenni fog, lealázkodással jár. De hát hogy ezt megteheti, épp erre volt büszke a hajdani gőgös Gányó Julcsa. Érezte, hogy kicsinyes hiúság, kicsinyes gúny nem érintheti már lelkét. Egy utat lát maga előtt már csak, a mely keskeny s tele van göröngygyel, de maga elfér rajta és végén egy világ. A majorhoz érve, perczre megállott. Ott a hosszú ház, az, a melyben született. Az ott a kukás pajta meg, a melyben a dohányt fűzték. Hej, de sokszor elöntötte lelkét benne a keserű bánat, hányszor fent járt a lelke, fenn ... a csillagoknál. Miért? Ma úgy érzi, semmiért. De ezt azok hogy értenék? Ott állnak a ház előtt mind. Ide rikít a ruhájok. Látja Terkán az ő régi köntösét. Milyen különös ez neki most. Mire volt azon a ruháján nyolcz fodor. Mivel ért ő azzal többet? Miben segítette meg az, hogy a hajában arany gyöngyöt viselt s hogy a nyakán czifra kláris csillogott-villogott. Ez csak a testét ékesítette ... Csoda-e, hogy így csak a testét kivánták meg. Mit ért azzal, hogy a bálban minden tánczát elkapdosták? És minek volt maga az a táncz? Tán, hogy forrongó, csapongó vérét lecsillapítsa? De hát hol az a vér? elfolyt ... Vagy vízzé lett a testében. Megvan, megvan! Harsogja át valami a elkét ... Gyorsítva lépteit, úgy érzi, épp oly tüzes láva csörgedezik most is az ereiben, mint azelőtt, csakhogy most ... Hol, és hogy fog kitörni?

Megy, gyorsított léptekkel. Körülveszik a leányok, csókolják arczát-nyakát. A legények is körülzajongják, ő meg csak hagyja. Úgy érzi, nem egy képet

alkotnak véle a boldogságról, hát mit mondjanak így egymásnak ezentúl?

— Hát hazajöttél, haza Julcsám! — kiáltja örömujjongva Annus Terka, ki most még azt se bánná, ha ezt a czifra köntöst vissza is kéne neki így adni.

— Visszajöttem. De nem azért, a mit ti hisztek. Csak apámhoz jöttem ... Egy pár szavam volna vele. Jertek be ti is mind, hogy tudjátok, mi járatban vagyok.

— Jertek.

És a lány bement a házba. A legények s lányok meg utána.

Az öreg Manga épp a kemenczénél ült és ebédelt, a mint leánya belépett az ajtón.

— Hozott Isten, édes lányom! — Az öreg megtántorodva odasietett hozzá.

— Nem apám. Hallgass meg. Nem jöttem vissza hozzád. Nem ez hozott vissza. Nézd, menyecske lett a lányodból, pedig férjhez nem is ment soha, (azt eszelte ki reggel, beköti fejét, hogy szemmel látható legyen szégyene). Bűnbe estem. Gyalázat érte lányodat. Nem érdemli meg többé, hogy felemeld. Nem is kérem ezt a kegyet tőled. Csak megkövetni jöttelek. Bocsásd meg lányodnak, a mit tett, mert akkor nem tudta, mit csinált ...

Julcsa meghajtva fejét, odament atyja elé s úgy érezte, most épp úgy csapong a lelke, mint mikor féktelen szerelemmel, észbontó vágygyal volt színig tele. De hogy lesz most? Az öreg ember szinte tántorogva odament hozzá, megfogta a bekötött fejét és odaszorította a melléhez.

— Én szegény, szegény menyecske lányom, — mondta megcsukló hangon.

És most, úgy érezte, most jött a megpróbáltatás nehezebb része.

— Az Isten megáldjon. Az őrködjék a házad felett. Én megyek, mert más a hivatásom.

— Maradj velem, édes lányom. Öreg, nyomorult vagyok már. Ne menj el.

— Én ide vissza nem térhetek. Közétek nem illik se szavam, se tettem. Az én életem nem vágna a tiétekhez. Megyek apám. Magamhoz meg úgy se vehetnélek, mert nincs otthonom.

— Hát kinél vagy?

— A hivő Horváth János házában. Ányosné meghalt. Egyedül lakom most már benne.

És egyszerre az öreg ember arcza eltorzult, eltaszította a leányt magától.

— Hát igaz az, a mit mondanak, most meg a Horváth János szeretője lettél. Te czégéres! Hát ilyen vagy. Minden héten másik, eltakarodj a szemem elől... Mert össze találom törni csontjaidat, te... te... s odaköpött a homlokára.

Julcsa lassan letörülte a halántékát, aztán felkötötte a kendőt a homlokára s nyugodtan így szólt:

— Horváth Jánosnak az élete tiszta. Csak az enyém szennyes. Az ő házába belát az Isten, ott az őrködik és tudja, hogy mi történik a négy fala között. Az Isten áldja meg a kelmed hajlékát is, édes apám, az Isten áldjon titeket...

A gányókon nyugodtan végig nézve, kiment az ajtón.

Lassan haladt.

Mikor letért a rétre, úgy érezte tágul a lelke, mint akkor rég, mikor néha napján csillagos éjjel dalolva tért haza a takarásból, mint hajadon lány, szűzi testtel, szűzi lélekkel.

Másnap a gyülekezeten felvették az «utazók» közé.

XXIV.

Egy este egyedül üldögélt a nagy házban, Jánost ma estére nem várta. Pár nap előtt Kondorosra ment két kocsi hivővel barátkozni, az ottani nazarénusokhoz. Kinn lassan hullott a hó. Maga se tudta miért, de tán először, mióta a hivőkkel van, elszorult a szíve. Félt, vagy mi... Maga se tudta. Elgondolkozott. Milyen furcsa is a sorsa. Egy fél év se telt el s mennyin ment keresztül. Úgy él ebben a nagy házban, mint valami magányos özvegy. Pedig még férje se volt. A lemondás útjára lépett, pedig jóformán még az életet sem ismerte meg. Ha egy sugár volna, mi az élethez köti, mert hisz olyan az élete, mint a sűrű fehér hópehely alatt nyugvó világ, csendes és vágytalan.

Egy fény, egy csillag!... Mely a hófehér pusztaságból kivezesse. És a lány imádkozni kezdett. Nem úgy, mint a szektákhoz tartozók, nem borult le, nem kulcsolta össze a kezét, nem kért semmit, csak nézett, nézett maga elé. Látott... Látta maga előtt nyitva az örök világosság birodalmát. Látott ott maga előtt végtelen fényességet... és egy keskeny utat. És annak a fehér ösvénynek, a mely olyan fényes, mintha hó lepte volna el, — annak szélén egy deresedő ember, kinek szürke szemei úgy vilá-

gítanak felé, mint maga a fényesség ott a távolban...

— János, — rebegte a leány s behunyta a szemét. Behunyt szemmel csak azt látta, a mit elébb. Egyszerre egész testében megrendülve, odaborult az asztalra és szakgatott hangon zokogni kezdett. És volt e zokogásban valami, a régi időkből. Élet, szenvedély rezegte át minden hangját, minden könyjét... Vágyakat érzett... Kitágult a két karja... János... János, rebegte s csak zokogott még mindig.

Egyszerre halkan kinyílt az ajtó és a nazarénus lépett be rajta.

A leány megrettent, letörölte könnyeit.

— Bocsáss meg, bocsáss meg nekem!

— Mit bocsássak meg lányom?

— Nem tudom, mi történt velem, de összezavarodott a lelkem. És úgy érzem, a régi Julcsa ébredt föl a lelkemben, a midőn... hívtalak.

— És jöttem. Ne félj semmitől. Már ma csak az lehetsz, a mi vagy, nyitva előtted a boldogulás útja.

— Igen... uram, — felelt a leány és lehajtotta fejét. De érezte, hogy van még valami, a mi még a véges lény szemében több magánál az üdvösségnél is. De hát hogy tudná ő azt néki megmondani, hogy mi az!

— Lányom, ma a nagy megpróbáltatás napja érkezett meg. Ma fogsz győzedelmeskedni fölötte s így végleg legyőzöd a magad lelkét is.

— De hátha nem, hátha nem. — A lány úgy érezte, hogy lelkiereje, a mely már annyi akadályon keresztülvitte — meggyengült. Úgy érzi, bizo-

dalma gyengül . . . úgy érzi, még köze van az élethez is. — Félek, mi lesz velem, ha ő lesz az erősebb?

— A jövőt csak Isten ismeri.

— És kigyelmed hisz nékem, bízik bennem? — kérdte a leány önkénytelenül. — Hiszi, hogy lesz belőlem még jó, nemes, becsületes leány, ki még be is épülhet maguk közé? Kinek nem lesz mit szégyelnie, se az emberek, sem az Isten előtt? Hej, mert hiszen nem tudja, milyen szennyes házban nőttem fel, kelmed nem tudhatja, milyen szenvedély emésztheti egy ilyen bűnös leány lelkét. Nem tudhatja, mi mindent kell felednie, mit tanulnia, hogy igaz legyen belőle. Hogy csittítsam a háborgó szívet! Nem tudja, nem tudhatja, mi vagyok, mert hisz jó volt, mindig jó, mi leszek én és mi voltam én? A lány szenvedélyes hangon, lángoló szemekkel beszélt.

János oda állt elé, szembe nézett vele.

— De igen, én tudhatom. Húsz év előtt katona voltam. Öreg ember vagyok, negyven felé járok. Szép szeretőm volt . . . Szerettem, ő is szeretett. A lány igérte, hozzám jő, ha visszatérek. Hogy visszajöttem, más kedvese volt s be volt kötve a feje . . .

— Mint az enyém, — mondta Julcsa keserűen.

— Mint a tiéd. Kis gyermeket ringatott . . , Kit törvénytelenül, istentelenül hozott a világra és én . . . Én is — s a nazarénus hangja egyszerre mély lett, mint az orgona hangja — szerettem, szerettem máskép, mint ma. Tele volt szerelmem mindennel, a mi a földre húz, tele haszontalan vágygyal, fékevesz-

tett indulattal. A lány megcsalt . . . én rátörtem, meg akartam ölni . . .

Julcsa megremegett. Úgy érezte, megindult alatta a föld. — És . . . és?

— A leány . . . A Mindenható bölcsesége el nem hagyott akkor sem, megmenekült . . . Én négy évet ültem várfogságban. Négy évet . . . A nazarénus homlokát kiverte a verejték.

— Aztán — s a lány úgy érezte, tágul, tágul a szive.

— Kijövet elbujdokoltam messzire. Itt nehány szegény ember befogadott megbélyegzett homlokkal is . . . És pár év multán bevettek maguk közé . . . Látod, én megbocsájthatok. És ők megbocsájtanak.

A leány végtelen boldogsággal hallgatta az ember szavait. Úgy érezte, visszaadta őt az életnek. Nem azzal, hogy még nagyobb bűnök is meg lesznek bocsájtva, mint az övé . . . De hogy így hát ez a szent, ez is ember, ember, ki szeret s kit szeretni is lehet . . . Szeretni szabad.

Pár perczig hallgattak.

Julcsa nem mert szólni, hátha elárulja, a mit érez — s mi lesz akkor! Most még jobban remegett.

— De nem azért jöttem. Bálint ott van a korcsmában. Iszik s húzatja. Épp most jött, most még tán józan . . . El ne mulaszd e perczet. Menj át s végezd be művedet.

— Most, ebben az órában? És hozzá a csárdában? — A leány szemérmesen összehúzta keblén a kendőt.

— Félsz tán? Félsz tán tőle, avagy attól, a mit érez, vagy attól, a mit a világ beszél?

— Nem félek se magamtól, se mástól, — felelt rá a lány. — Mit tegyek?

— Azt te tudod, mit kell tenned. Isten sugalmazni fog . . . tudom.

— És bármit tegyek, ha a bensőm súgja, jól leszen téve?

— Isten fog sugalmazni, tudom, — mondta a hivő a meggyőződés hangján.

A lány magára vett egy nagykendőt. János a ház kapujáig kisérte. Ott elhagyta . . . A lány magában maradt a hulló hó közepén, fagyos, hideg téli éjszakában.

XXV.

A korcsma elé ért. Belülről harsány muzsikaszó hallatszik, tán egy egész banda húzza. Bele-belebömböl Bálint szava, kemény, durva betyárnóta. Betyár szilajsága, fékvesztett szenvedélye beszél belőle, ki mindenre kész, mindenre el van szánva.

Julcsa még egy perczig tétováz ... A hólepte tornáczon megáll. Csak a banda s a Bálint hangja. Lány nincs az ivóban. És ha lenne! Akkor is — mert másképp nem lehet.

Kinyitotta az ajtót. Bálint háttal feléje. A primás ráhajlik a vállára, úgy húzza, a banda egész erejével kiséri.

Julcsa egyenesen odamegy hozzá s ráteszi a Bálint vállára a kezét,

— Bálint, — szólalt meg.

— Ki az ... A Julcsa ... haj ... a Julcsa! — és hangosan kaczagni kezdett. — Hát ide jöttél utánam? Most már kellek neked ... Vagy azt akarod megtudni, hogy milyen a vármegye tömlöcze? Dohos az, penészes, hugám. A ki ott hűsöl, annak sok mindentől megy el a kedve, még a dalolástól is.

— Bálint, hallgass meg csak pár perczig. Küldd ki a czigányt.

— Nem tetszik a nóta? Tudok én vígabbat is! —

Bálint fütyülni kezdett, majd eldalolta a nóta szavait:

«Nagyváradi váradi vár alatt,
Vasalják a keselylábú lovamat,
Míg a keselylábú lovam keselylábát vasalják,
Szent-Tornyában a babámat csókolják.»

— Hallgass, Bálint, vagy elmegyek s akkor sohse fogod megtudni, miért jöttem ide.

— Hát ha úgy van, elküldöm őket ... Úgy se beszéltünk már kettesben rég. Lóduljatok ki a tornáczra ... Pakoltok hát? Gyorsan!

A czigányok kiváncsi arczczal kisompolyogtak a szobából.

Hogy egyedül maradtak, Julcsa odajött elé és szembe nézve vele, határozott hangon beszélni kezdett.

— Hallgass meg, Bálint. Ne gúnyolj, ne sérts meg. Sokat szenvedtem érted, te sokat szenvedtél értem. A jó Isten nem kivánta a frigyünket.

— Nem ... Nem kivánta! Hej nem az!

— Ne kivánjuk mi se ... Te tudod, tudod Bálint, hogy szerettelek. Szerettelek egész szűzi szerelmemmel. Szívem minden dobbanása a tiéd volt, tiéd boldogságom, tiéd lettem volna boldogtalanságban is. Akkor este életre született a szívem, szívem egész mindenségét te ölelted által ... Szerettelek.

És Bálint szinte megmeredve figyelte. Eltünt a vér arczáról, mind a szívébe szaladt, látszott rajta. Szinte kifagyott az élet a lelkéből.

— Hogy nem lehettünk egymáséi, annak oka kel-

lett, hogy legyen. Nem így volt az megírva. De nem is illettünk volna egymáshoz. Szegény lány nem illik gazdaemberhez. Nem boldogíthat olyant, kinek szerelme csengő aranypénzre váltható.

— Julcsa, Julcsám, ne mondd! — És most Bálint gőgös szívében is megmozdult valami. Véghetetlen boldogtalannak érezte magát, hogy oly közel érzi magát ahhoz, kit szeretett, kit szeret még ma is, de a ki soha, soha többé az övé nem lehet. Lerogyott egy székre, balkarjára hajtotta fejét s úgy hallgatta keserű szívvel, a mit Julcsa mond neki.

— Te csak eltántorodtál tőlem. Most már így van jól. De hát ... Mit ér neked, hogy itt dorbézolod át éjszakáidat, itt váltod aprópénzre a szíved szerelmét? Nem látod, hogy ez méltatlan hozzám és méltatlan tehozzád?

— Mit tegyek hát, mit tegyek? Legyek tán hivő ... Mint te. Nékem nincsen tanítom, ki oktasson, mint teneked Julcsa.

— Ne káromold az Istent. Azok is a te javadat akarják csak. Addig, míg te itt dorbézolsz, addig ők a te lelki üdvösségedért imádkoznak.

— Van jó dolguk, törődnek is azok velem, — mondta Bálint keserűen.

— Törődnek, mert a te üdvösségedhez van az enyém is kötve. Értsd meg jól. Ha te tönkre mész, tönkre kell nékem is mennem. Mert a pusztulásodnak végre is én vagyok az okozója.

Erre az önvádra Bálint önváddal felelt:

— Nem úgy van. Így cselekszem, mert ez nékem így tetszik. Inkább a te pusztulásodat idéztem én

elő . . . Tudom, ne tagadd, — mondta a legény ellágyult hangon.

— Erről ne beszéljünk. Az is szükséges volt a boldogulásomhoz, üdvözülésemhez. A hiba se tebenned, sem énbennem nem volt. Kiben? Keresse az, ki tud hozzá. Elbuktam. Hát jól van, erről nem tehetsz . . . Most csak arra kérlek Bálint, hogy segíts felemelni.

És a legényben a vele született nagylelkűség kezdett ébredezni.

— Julcsám . . . én angyalom. Mit tehetnék én te érted?

— A mit tenned kell, az mind a kettőnkért, mind a hármunkért leszen. Térj haza a feleségedhez.

— És te mondod ezt nékem, Julcsa, te?

— Nézd. Én ismerem azt a szegény asszonyt. Jó lány volt. Gazdalány volt, de azért soha se nézett le minket. Szelid és téged szeret.

— Mit ér ez nekem?

— Azt még nem érted úgy-e, hogy elérkezik az az idő, midőn a szegények szegénye lehetünk és ha már tán nem is szeretünk, legalább a szeretetre vágyunk.

— Én ugyan azt se tudom, milyen szinű a szeme.

— Az enyém színét tudtad, mégis elfordultál tőlem. És ne is azt nézzed, de hogy milyen a szíve. Az meg néked nagy drágasággal fölér, mert tele a képeddel színig.

— Szeret . . . De hát mit tehetek érte?

— Ne tégy ma még érte semmit. Ha majd szeretni fogod, megérted, mi a tennivalód vele szem-

ben. Ma még csak mikettőnkért tegyél. Te érted és én értem. Mindkettőnk nyugalmáért egy lépést, csak egyet.

— És te, te elfordultál tőlem örökre, — mondta a fiú hangos zokogással.

Ha így élsz tovább, soha se látsz többé. Ha viszszatérsz párodhoz, ha baj ér benneteket, mindig hozzám fordulhattok, mert én tudom, mi a szenvedés ...

— Bocsáss meg Julcsa, ha megszenvedtél értem, — mondta a gőgös-szívű, de azért gyenge férfi, feltekintve reá s megfogta a kezét.

— Jere, Bálint, kezem a kezedben ... Jere, elvezetlek.

És Bálint, nyitott szemmel, mintegy megigézve ment. A leány kivezette az ivóból. A czigányok bámulva látták, hogy Bálint, a nélkül, hogy szót ejtene hozzájuk, megy-megy a lánynyal. Kiértek az utczára, Julcsa mindig fogta a kezét. Igy mentek az egymás oldalán, a sűrün hulló hó közepén, a mely elnyomta lépteik neszét s a mely mint fehér fátyol terült el felettük. Nem hallatszott semmi kelettől nyugatig. Kelettől nyugatig fehér hó-tenger, a melyet csak itt-ott egy kis fehér ház s az abból kiáradó mécs fénye pontozott ki.

Mentek...

Egyszerre Bálint szólalt meg:

— És így kéz-kézben haladtunk volna egy életen által.

— És így kéz-kézben mehetsz át egy életen olyannal, a ki szeret, s ki méltó szerelmedre.

Bálint némán megszorította a kezét. És csak mentek. Most a mellett a ház mellett haladtak el, a melyben legelébb látták meg egymást.

De nem szólott egyik se. Áthaladtak a nyugvó Szabad-Szent-Tornyán, mintha ebből is kihalt volna az élet, oly csendes, álmatagon csendes volt minden. Aztán itt künn a pusztán, csak egymást láthatják már a sűrü hó közepén. Hó-tenger merre szem lát... és magány.

— Julcsa, mindent megigérek, csak egyet, egyet tegyél meg.

— Mit, Bálint?

— Nyújtsd ide az arczodat, hogy egyszer, egyszer még megcsókolhassam.

A lány reá hajolt. Hideg arczát odanyújtotta a legénynek és a csók, mintha megfagyott volna. Egyik se érzett semmit.

— És most megigéred, hogy hűséges párja leszel a feleségednek, meg?

— Isten engem úgy segéljen! — S az ember felemelte kezét. A lány hitt neki.

Csak mentek...

Éjfél után egyre járt az idő, midőn a kisrátai tanyára értek. Még pislogott benn a mécses.

— Engem vár, reggelig elvár néha, — mondta Bálint.

— Látod, megérdemli, hogy ezentúl része legyen az éjszaka s az élet nyugodalmában.

Beléptek az udvarra. A kutyák megismerték gazdájukat. Nesztelenül futottak a pitvarig. Bálint leverte magáról a havat, le a lányról is.

Julcsa csendesen odalépett hozzá.

Beléptek a házba. A fiatal asszony sokáig virraszthatott, ott ült felöltözve egy karos-széken, egyik karjára borult s alszik.

Julcsa csendesen odalépett hozzá.

— Nézd Bálint, milyen szép, mily csendes, nyugodt, tiszta az ajka. Nézd, milyen nyugodtan alszik. Párod lesz az élet viharaiban s nyugodt szivvel térhetsz hozzá pihenni bárhonnan is. Örzsi, Örzsi! — ébresztette a fiatal asszonyt.

Az felriadt, aztán azt hitte, hogy Julcsát és urát az álmában látja maga előtt, nagyot sóhajtva, viszszahanyatlott a székre.

— Ébredj, mi vagyunk. Nézd Örzsi ... én meg az urad.

Az asszonyka kitörülte az álmot szemeiből és álmélkodva, szinte megrettenve, látta őket maga előtt ...

— Hazajött s megkért, legyek én nálad a közbenjáró. Kérleljelek meg téged. Eddig nem szeretett, ezentúl hűséges párod lészen. Úgy-e, úgy lesz, Bálint?

Bálint, könyekkel telt szemmel, beszélt volna, de szólni nem tudott, csak a két ujját emelte fel esküre.

— Ne esküdj, Bálint. A pap előtt is esküdtél. De hűséged első pillanatja csak a mai éjszakától kezdődjék. Legyen a tied, Örzsim. Légy boldog vele, add a kezedet neki és aztán nekem. Úgy ... És most az Isten áldjon benneteket.

És a leány, a nélkül, hogy amazok megakadályozhatták volna, összehúzta keblén a nagy kendőt s

kiment a házból. Azok meg utána indultak. Az asszony hálálkodni akart volna, — az ember marasztotta.

De Julcsa csak ment... Nem akarta hangjukat hallani többet. Sűrün, sűrün hullott a hó, nehezen, bajjal lépett. De azért úgy érezte, szárnya nőtt, a melyet ha kibont, átiramlik véle a mindenségen.

Nem érezte a fáradságot. Mélyen járt a hóban, de mit bánta ő most? A faluig kis csapáson haladt, onnan meg... Tudja jól az utat.

Ugy háromkor, mikor a falu közepére ért, elállt a havazás. Tiszta, csillagos éjszaka. Merre a szem lát, hó és hó. Egy végtelen fehér lap a világ — s benne úgy érzi, egyedül halad... egyedül a révpart felé. Hát ha itt fagy meg az úton? Nem, nem lehet, nem szabad... Az Isten vele volt egész éjjel, ezentúl se hagyja el.

Ment.

Erre már tudja, várják itt otthon, otthon van. Négy óra volt, hogy a János kunyhója elé ért. Benn mécses égett.

Várták...

Kopogtatott. János kijött a kunyhó elé.

— Uram, megtettem, a mit kivántatok. Az Isten igéje szerint történt.

— Akkor add kezedet én feleségem, hagy vezesselek majd én a hivők közé...

És karjaiba zárta a leányt.

TARTALOM.

KÉPJEGYZÉK.

